

VILNIAUS UNIVERSITETAS
FILOLOGIJOS FAKULTETAS
LITUANISTINIŲ STUDIJŲ KATEDRA

Anželika Teresė
Taikomosios kalbotyros MA studijų programa

Meninės raiškos priemonės lietuvių gestų kalboje

Magistro darbas

Darbo vadovė doc. dr. Loreta Vilkienė

Vilnius, 2018

Anželika Teresė, *Meninės raiškos priemonės lietuvių gestų kalboje. Magistro darbas*, vadovė doc. dr. Loreta Vilkienė, Vilniaus universitetas, Lituanistinių studijų katedra, 2018, 124 psl.

Raktažodžiai: gestų kalba, lietuvių gestų kalba, meninės raiškos priemonės, plaštakų formos, erdvės ir judesio kartojimai, simetriškumas, nerankiniai elementai, neologizmai, perkeltinės reikšmės, dviprasmybės, kinematografiškumas.

ANOTACIJA

Šiame darbe tiriamos meninės raiškos priemonės lietuvių gestų kalboje (toliau – LGK). Lietuvoje LGK tik pradama tirti, o meninės raiškos priemonės joje (ir kitose gestų kalbose) visai netirta sritis. Šiame darbe meninėmis raiškos priemonėmis laikomos tokios priemonės, kuriomis realizuojamos estetiškos ir emocinės kalbos funkcijos. Keliamas tikslas – išanalizuoti autentišką GK medžiagą – meno, mokslo, publicistikos, šnekamąjį diskursus – ir nustatyti, kokios meninės raiškos priemonės vartojamos LGK ir kaip jos reiškiamos, taip pat parengti rekomendacijas LGK vertėjams. Tiriamąją šio darbo medžiagą sudaro įvairūs vaizdo įrašai: analizuojama 15 LGK meno kūrinių, 5 mokslinės paskaitos, 30 publicistinio pobūdžio vaizdo įrašų. Analizuojant vaizdo įrašus taikytas kokybinės analizės metodas, o tiriant paprasto bendravimo diskursą, be to, pasitelktas ir stebėjimo metodas. Apibendrinus rezultatus galima teigti, kad LGK mene yra vartojamos šios meninės raiškos priemonės: kartojimai – plaštakos (-ų) formos, judesio, erdvės, simetriškumas – vertikalus, horizontalus, simetrija *pirmyn-atgal*, nerankiniai elementai, neologizmai bei juos pasitelkus kuriamos perkeltinės reikšmės ir dviprasmybės, kinematografiškumas. Moksliniame LGK diskurse pastebėti nerankiniai elementai, neologizmai bei juos pasitelkus kuriamos perkeltinės reikšmės. Publicistiniame LGK diskurse užfiksuoti nerankiniai elementai bei neologizmai. Šnekamajame LGK diskurse pastebėti perkeltinės reikšmės gestai, kurie nuolat vartojami kurčiųjų, tačiau jų nėra LGK žodyne (toliau – LGKŽ). Atliktas tyrimas naudingas LGK vertėjams, kuriems darbe pateikiamos 6 rekomendacijos. Šis darbas galėtų būti vertingas LGKŽ sudarytojams, nes leis papildyti žodyną plačiai kurčiųjų vartojamais perkeltinės reikšmės gestais. Šis tyrimas gali būti naudingas ir LGK pedagogams, kurčiųjų lietuvių kalbos mokytojams bei specialistams, rengiantiems LGK vertėjus – sudarant ar tobulinant mokymo programas, jas galima papildyti šiame darbe analizuotų LGK meno kūrinių ypatybėmis, meninėmis raiškos priemonėmis LGK, iki šiol dar neaptartomis Lietuvoje. Atliktas tyrimas galėtų būti naudingas ir gestotyriminkams, tiriantiems LGK meną, meninės raiškos priemones LGK.

TURINYS

PRATARMĖ	5
ĮVADAS	6
1. TEORINIAI MENINĖS RAIŠKOS PRIEMONIŲ LGK TYRIMO PAGRINDAI	12
1.1. GESTŲ KALBŲ SAMPRATA IR JOS KAITA	12
1.2. GESTŲ KALBŲ YPATYBĖS	19
1.3. GESTŲ KALBŲ VARTOJIMO SRITYS	25
1.3.1. MENINIS LGK DISKURSAS	27
1.3.1.1. GK MENAS	28
1.3.1.1.1. GK POEZIJA	31
1.3.1.1.2. GK ANEKDOTAI	33
1.3.2. MOKSLINIS LGK DISKURSAS	34
1.3.3. PUBLICISTINIS LGK DISKURSAS	35
1.3.4. ŠNEKAMASIS LGK DISKURSAS	36
1.4. MENINĖS RAIŠKOS PRIEMONĖS GESTŲ KALBOSE	37
1.4.1. MENINĖS RAIŠKOS PRIEMONIŲ SAMPRATA	37
1.4.2. EMOCINĖS IR ESTETINĖS FUNKCIJŲ GK RAIŠKA	38
1.4.2.1. SIMETRIŠKUMAS GK	38
1.4.2.2. PLAŠTAKŲ FORMOS, JUDĖJIMO IR ERDVĖS KARTOJIMAS GK	39
1.4.2.3. NERANKINIAI ELEMENTAI GK	41
1.4.2.4. NEOLOGIZMAI GK	42
1.4.2.5. PERKELTINĖS REIKŠMĖS KŪRIMAS	43
1.4.2.6. DVIPRASMYBIŲ KŪRIMO BŪDAI	45
1.4.2.7. MENINĖS GK RAIŠKOS KINEMATOGRAFIŠKUMAS	45
2. MENINIŲ RAIŠKOS PRIEMONIŲ LGK TYRIMAS	47
2.1. TIRIAMOSIOS MEDŽIAGOS RINKIMO IR PATEIKIMO SPECIFIKA	47
2.2. MENINĖS RAIŠKOS PRIEMONĖS LGK MENE	49
2.2.1. MENINĖS RAIŠKOS PRIEMONĖS LGK POEZIJOJE	49
2.2.1.1. BENDRIEJI REZULTATAI	49
2.2.1.2. KARTOJIMO YPATYBĖS LGK POEZIJOJE	50
2.2.1.2.1. PLAŠTAKOS FORMŲ KARTOJIMAS	50
2.2.1.2.2. JUDESIO KARTOJIMAI	52
2.2.1.2.3. ERDVĖS KARTOJIMAI	53
2.2.1.3. SIMETRIŠKUMO YPATYBĖS LGK POEZIJOJE	56
2.2.1.4. NERANKINIAI ELEMENTAI LGK POEZIJOJE	60
2.2.1.5. NELOGIZMAI LGK POEZIJOJE	63
2.2.1.5.1. PERKELTINĖS REIKŠMĖS LGK POEZIJOJE	65
2.2.1.5.2. DVIPRASMYBĖS LGK POEZIJOJE	68
2.2.1.6. KINEMATOGRAFIŠKUMAS LGK POEZIJOJE	70
2.2.2. MENINĖS RAIŠKOS PRIEMONĖS ISTORIJOJE, KURIAMOJE PASIRINKTA PLAŠTAKOS FORMA	74
2.2.2.1. BENDRIEJI REZULTATAI	74
2.2.2.2. PLAŠTAKŲ FORMOS, JUDESIO IR ERDVĖS KARTOJIMAI ISTORIJOJE, KURIAMOJE PASIRINKTA PLAŠTAKOS FORMA	75
2.2.2.3. SIMETRIŠKUMAS ISTORIJOJE, KURIAMOJE PASIRINKTA PLAŠTAKOS FORMA	77
2.2.2.4. NERANKINIAI ELEMENTAI ISTORIJOJE, KURIAMOJE PASIRINKTA PLAŠTAKOS FORMA	78

2.2.2.5. NEOLOGIZMAI ISTORIJOJE, KURIAMOJE PASIRINKTA PLAŠTAKŲ FORMA	79
2.2.2.5.1. PERKELTINĖS REIKŠMĖS ISTORIJOJE, KURIAMOJE PASIRINKTA PLAŠTAKOS FORMA	79
2.2.2.6. KINEMATOGRAFIŠKUMAS ISTORIJOJE, KURIAMOJE PASIRINKTA PLAŠTAKOS FORMA	81
2.2.3. MENINĖS RAIŠKOS PRIEMONĖS ABC ISTORIJOJE	82
2.2.3.1. BENDRIEJI REZULTATAI	82
2.2.3.2. PLAŠTAKOS FORMOS, JUDESIO IR ERDVĖS KARTOJIMAS ABC ISTORIJOJE	83
2.2.3.3. SIMETRIŠKUMAS ABC ISTORIJOJE	84
2.2.3.4. NERANKINIAI ELEMENTAI ABC ISTORIJOJE	85
2.2.3.5. NEOLOGIZMAI ABC ISTORIJOJE	87
2.2.3.6. KINEMATOGRAFIŠKUMAS ABC ISTORIJOJE	88
2.2.4. MENINĖS RAIŠKOS PRIEMONĖS SKAIČIŲ ISTORIJOJE	89
2.2.4.1. BENDRIEJI REZULTATAI	89
2.2.4.2. PLAŠTAKŲ FORMŲ, JUDESIO IR ERDVĖS PAKARTOJIMAI SKAIČIŲ ISTORIJOJE	90
2.2.4.3. SIMETRIJA SKAIČIŲ ISTORIJOJE	91
2.2.4.4. NERANKINIAI ELEMENTAI SKAIČIAUS ISTORIJOJE	92
2.2.4.5. NEOLOGIZMAI SKAIČIAUS ISTORIJOJE	93
2.2.4.6. KINEMATOGRAFIŠKUMAS SKAIČIAUS ISTORIJOJE	95
2.3. MENINĖS RAIŠKOS PRIEMONĖS MOKSLINIAME LGK DISKURSE	95
2.3.1. BENDRIEJI REZULTATAI	95
2.3.2. NERANKINIAI ELEMENTAI MOKSLINIAME LGK DISKURSE	96
2.3.3. NEOLOGIZMAI MOKSLINIAME LGK DISKURSE	97
2.3.4. PERKELTINĖS REIKŠMĖS MOKSLINIAME LGK DISKURSE	98
2.4. MENINĖS RAIŠKOS PRIEMONĖS PUBLICISTINIAME LGK DISKURSE	100
2.4.1. BENDRIEJI REZULTATAI	100
2.5. MENINĖS RAIŠKOS PRIEMONĖS ŠNEKAMAJAME LGK DISKURSE	101
2.5.1. BENDRIEJI REZULTATAI	101
2.6. REKOMENDACIJOS LGK VERTĖJAMS	104
IŠVADOS	107
LITERATŪROS SĄRAŠAS	111
SUMMARY	117
PRIEDAI	118

PRATARMĖ

Vienintelė gyvenimo laimė – nuolatinis veržimasis į priekį.

Emilis Zolia.

Mano įkvėpimas, darbų motyvacija ir skani kiekvienos dienos duona yra lietuvių gestų kalba. Visą gyvenimą grojau fortepijonu, vaidinau teatre, miklindama pirštus, lavindama veido ir kūno plastiškumą, stiprindama atmintį, taip pati to nežinodama ruošiausi būti gestų kalbos vertėja. Po dviejų gestų kalbos studijų savaitių Vilniaus kolegijoje supratau, kad tai – mano pašaukimas ir mano tikroji gyvenimo svajonė. Dar būdama studente pradėjau versti kurtiesiems meno paskaitas aukštosiose mokyklose, aktyviai įsitraukiau į kurčiųjų bendruomenės meninę veiklą. Vertimo patirtį kaupiau versdama privačiai. Sėkmingai baigusi studijas kolegijoje, buvau pakviesta mokyti kurčiuosius vaikus teatro meno Lietuvos kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų ugdymo centre Vilniuje. Netrukus ten pradėjau dirbti ir gestų kalbos vertėja – verčiau pamokas, susirinkimus ir kt. Po kelerių metų įsitraukiau ir į Vilniaus apskrities gestų kalbos vertėjų centro veiklą – ėmiau versti įvairias konferencijas, kurčiųjų teatro repeticijas, mokymus, žinias tiesioginiame televizijos eteryje ir kt. Prieš trejus metus savo patirtimi ir išvalgomis pradėjau dalintis su Vilniaus kolegijos studentais, būsimais gestų kalbos vertėjais, dėstydama *Plastikos ir ritmikos discipliną* – mokau juos balso, intonacijos valdymo, laviname kūno plastiškumą, ritmo pojūtį ir kt. Tai – labai svarbūs įrankiai, siekiant kokybiško, visaverčio vertimo iš lietuvių gestų kalbos ir į ją. Toks stiprus įsitraukimas į gestų kalbos vertėjos darbą kasdien man atneša ne tik neįkainojamos patirties, laimės, bet ir supratimo, su kokiais sunkumais ir kodėl susiduria lietuvių gestų kalbos vertėjai bei kurtieji, kuriems reikalingas vertimas. Pastebėjau, kad vertimą itin apsunkina teorinių žinių, tyrimų trūkumas. Šios išvalgos, meilė darbui ir mokslui skatino gilintis į iškilusias problemas, analizuoti netirtas temas. Viena jų – analizuojama šiame darbe, kuri Lietuvoje dar visiškai netirta, tačiau labai aktuali. Todėl esu nepaprastai dėkinga visai kurčiųjų bendruomenei, kuri nuoširdžiai dalijosi išvalgomis, patirtimi, lietuvių gestų kalbos meno kūriniais ir kitaip prisidėjo, kad šis darbas būtų atliktas. Kurčiųjų dėka žengtas žingsnis link šios, visai Lietuvoje nežinomos, srities supratimo ir praktinio gautų žinių taikymo vertėjų darbe.

Šis darbas rašytas ir jaučiant stiprų aplinkinių – šeimos, draugų, dėstytojų, kolegų – tikėjimą ir palaikymą. Be jūsų šis sudėtingas kelias nebūtų toks prasmingas ir įveikiamas. Už tai esu nuoširdžiai dėkinga visiems!

ĮVADAS

Temos aktualumas ir naujumas. Gestų kalba (toliau GK) – natūrali (Neidle et al. 2000, Valli, Rees-Miller 2001, Lucas 2002, Danielius 2004), visavertė (Pfau et al. 2012) kalba, kuri dažniausiai yra viena iš pagrindinių kurčiųjų¹ komunikacijos priemonių², įrankis klausos negalią turintiems žmonėms įgyti žinių, priimti informaciją, ja dalytis ir išreikšti save. GK – taip pat ir neatsiejama viso pasaulio kurčiųjų žmonių identiteto dalis (Emmorey 2002), jų „kalbinės ir kultūrinės mažumos pagrindas“ (Danielius 2004: 24). Įvardytos priežastys vienos svarbiausių, skatinančių GK lingvistinius tyrimus, pradėtus vykdyti nuo 1960 m. JAV³, o nuo 1980 m. – ir visame pasaulyje: imtos tyrinėti ir belgų, prancūzų, ispanų, italų, kvabekų, brazilų ir kitos gestų kalbos (Taub 2001: 223). Ankstyvaisiais GK lingvistiniais tyrimais buvo siekiama paneigti vyraujančią klaidingą sampratą apie GK⁴ (Taub 2001). Moksliniai darbai (Stokoe 1980, Liddell, Johnson 1989 ir kt.) „pabrėžė gestų ir garsinių⁵ kalbų lygiavertiškumą bei pripažino gestų kalbas kaip visavertes, kompleksines (angl. *complex*), savarankiškas žmonių kalbas“ (Pfau et al. 2012: 1). Pirmiausia gestotyriminkai analizavo GK gramatiką, leksiką, fonologinę ir morfeminę gesto struktūrą. Vėliau susidomėta ir GK meninėmis raiškos priemonėmis: pradėtos tirti metaforos (Taub 2001; Wilcox 2000), metonimijos (Wilcox 2000), sinonimika (Pfau et al. 2012), imti plačiau analizuoti nerankiniai elementai (Wilbur 2000, Meir, Sandler 2007, Pfau et al. 2012, Herrmann, Steinbach 2013) ir t. t. Mokslininkai analizavo GK ikoniškumą, ikoniškų gestų metaforiškumą, įvairias GK metaforų rūšis – laiko juostos vaizdavimą erdvėje, metaforas atskiruose gestuose, skirtingus nerankinių elementų lygmenis: gramatinį ir leksinį bei kt.

Gilinantį gestų kalbų meninės raiškos priemones, buvo pastebėta, kad jų yra visuose gestų kalbų vartojimo diskursuose – meniniame, moksliniame, publicistiniame, šnekamajame⁶. Meninių

---

¹ Šiame darbe vartojama sąvoka *kurtieji*, žyminti kultūrinį, ne audiologinį aspektą, t. y. sąvoką *kurtieji* apima visus klausos negalią turinčius asmenis, nepriklausomai nuo jų klausos likučių.

² Dėl skirtingų priežasčių kartais klausos negalią turintys asmenys komunikuoja kitais būdais, pavyzdžiui, tik balsu ir skaitydami iš lūpų arba pasirenka kalkingę kalbą.

³ Dr. William C. Stokoe vienas pirmųjų gestotyriminkų, aktyviai dirbo Galaudeto universitete (vienintelis pasaulyje universitetas, kurio didžioji studentų dalis – kurtieji ir neprigirdintieji) ir iniciavo lingvistinius GK tyrimus. Pirmieji profesoriaus tyrimai ir straipsniai, pabrėžė, kad GK turi savo lingvistinę struktūrą, ji atskira ir lygiavertė garsinei kalbai.

⁴ Plačiau GK samprata ir jos kitimas aptariamas 1.1. skyriuje.

⁵ Šiame darbe *garsinės kalbos* įvardijamos kalbos, kurių raiška – garsinė: lietuvių, anglų, vokiečių, prancūzų ir kt. Užsienio tyrėjai (Crone et al. 2001, Cormier et al. 2010, Bellugi, Fischer 2018) vartoja terminą *sąlytinės kalbos* (angl. *spoken languages*), kuris nėra labai tikslus, kadangi ir gestų kalba, pasitelkiant kitą – vaizdinę išraiškos priemonę – taip pat galima pasakyti. Taip pat šis terminas apima tik tas kalbas, kurios turi ir rašytinę formą, o šiame darbe toks skirstymas nėra aktualus. Lietuvių gestų kalbos tyrėjas Mantrimas Danielius (2004) ir Lietuvos kurčiųjų draugija (2016) šiuo atveju vartoja terminus *žodinės* arba *garsinės* kalbos. Šios sąvokos yra tiksliausios, įvardijant garsinės raiškos kalbas, kadangi „gestai nežymi nei žodžių, nei garsų – jie žymi sąvokas. Siekiant tikslumo, vientisumo ir aiškumo šiame darbe, įvardinant garsinės raiškos kalbas, yra pasirenkamas vienas iš Lietuvoje vartojamų terminų – *garsinės kalbos*“.

⁶ GK diskursai Lietuvoje ir užsienyje iki šiol nėra analizuojami. Todėl šiame darbe remiamasi lietuvių kalbos išskirtais kalbos funkciniais stiliais. Iš visų penkių funkcinių kalbos stilių, už tyrimo ribų liko administracinis stilius. Jis garsinėse kalbose vartojamas, pavyzdžiui, įstatymams leisti, kurčiųjų priimti įstatymai tvirtinami raštais, parašytais vietine garsine

raiškos priemonių, natūralu, ypač gausu meniniame GK diskurse, t. y., GK mene, ypač GK poezijoje – rašytinės formos neturinčiuose, gestais, plastiškais ir ritmiškais kūno judesiais kuriamuose vaizdinguose, meniniuose kūriniuose. Kaip teigia Sutton-Spence, „GK poezija yra priemonė išreikšti idėjas neįprastai glaustai, pasitelkus stipraus poveikio (*heightened* – angl.) *meninę* kalbą“ (Sutton-Spence 2005: 14). Viena pirmųjų ir ryškiausių GK poečių Dorothy Miles, kalbėdama apie GK poezijos reikšmę kurčiųjų bendruomenei, apibūdino ją kaip „būdą labai glaustai įvardyti prasmes, kad žmonės tai pamatytų ir labai stipriai pajautų“ (Sutton-Spence 2005). T. y., GK poezija įvardijama kaip labai paveiki ir reikšminga kurtiesiems GK meno rūšis. Vieni pirmųjų GK poezijos tyrimais susidomėjo gestotyriminkas Clayton Valli (1993), Edward S. Klima ir profesorė Ursula Bellugi (1979), be to, Brianne Brown (2001), daugiausiai ją analizavo gestotyriminkė Rachel Sutton-Spence (visi jie tyrė amerikiečių GK poeziją – ši GK tebėra labiausiai tiriama ir analizuojama iki šiol). Sutton-Spence (2005) moksliniuose darbuose (Sutton-Spence 2001, 2003, 2005, 2007 (kartu su Kaneko M.), 2010) pateikiami ir išsamiai analizuojami autentiški JAV GK poezijos pavyzdžiai – klausos negalią turinčių žmonių meninių kūrinių elementai: metaforos, kartojimas, plaštakų formų ypatybės, simetriškumas (vertikalus, horizontalus, simetrija „pirmyn-atgal“), neologizmai, dviprasmybės, aliuzijos ir kt. Minėta mokslininkė teigia, kad GK poezija ne tik atskleidžia GK savitumą, turtingumą, platų raiškos spektrą, bet ir kone „svarbiausia, kad GK poezija didina, telkia kurčiųjų dėmesį į GK grožį“ (Sutton-Spence 2005: 21), „parodo girdintiems žmonėms GK <...> sudėtingumą, moko juos gerbti kurčiųjų kultūrą, įrodo, kad GK poezija yra įmanoma. Niekas nenustebtų, jei poezija būtų pateikiama anglų, arabų, inuitų ar kitomis kalbomis, tačiau dauguma girdinčių žmonių, išgirdę apie GK poeziją, labai nustemba“ (Sutton-Spence 2005: 19). Tai įrodo GK poezijos tyrimų, informacijos apie GK poeziją sklaidos trūkumą, ypač tuose kraštuose, kur gestotyra dar tik pradeda rasti – pavyzdžiui, Lietuvoje.

Lietuvių gestų kalba (toliau – LGK) moksliniu požiūriu pirmiausia pradėta tirti Surdologijos centre praėjus metams (1996) po to, kai Vyriausybė pripažino šią kalbą kurčiųjų gimtąja kalba. Centre dirbantys specialistai kaupė LGK leksiką, tyrinėjo jos gramatiką, pradėjo rengti LGK žodyną, vėliau buvo rengiami skirtingų mokslo sričių teminiai žodynėliai⁷. Svarbiausias šiuo metu atliekamas darbas – pildomas ir tobulinamas 2004 m. sudarytas LGK žodynas (toliau – LGKŽ), kuris prieinamas internetu, o gestų pavyzdžiai ir terminų aiškinimas pateikiami vaizdo įrašais. Nors LGK norminimo ir sisteminimo darbai tęsiasi, vis dar nėra mokslinių darbų, kuriuose būtų aptariami Lietuvos kurčiųjų bendruomenės ypatumai, LGK, LGK poezija ar meninės raiškos priemonės LGK. Taigi šiame magistro darbe aprašytas tyrimas yra naujas ir aktualus.

---

kalba, kuri turi rašytinę formą. Dėl šių ir kitų priežasčių administracinis stilius nėra tiriamas šiame darbe. Plačiau apie tai 1.3. skyriuje.

⁷ Tai – „Europos ir Azijos valstybių pavadinimai gestais“ ir „Matematikos gestai“ (2000), „Fizikos gestai“ (2001), „Gramatikos gestai“ (2002), „Afrikos, Amerikos, Australijos valstybių pavadinimai gestais“, „Sporto gestai“, „Geografijos gestai“ ir „Tikybos gestai“ (2003), „Istorijos gestai“ ir „Politologijos gestai“ (2004).

Tirti meninės raiškos priemonės GK mokslininkus skatino ir tebeskatina kelios esminės priežastys:

1. Meninės raiškos priemonės atskleidžia daug svarbių elementų apie pačią kalbos prigimtį (Taub 2005: 3) – garsinių ir gestų, o tai itin svarbu, siekiant kokybiškų kalbos tyrimų, objektyvių, vertingų rezultatų ir GK prestižo kėlimo.

2. Kurčiųjų mokyklose mokiniai susiduria su sunkumais, stengdamiesi suprasti kitų kalbų meninės raiškos priemonės (pavyzdžiui, perkeltines reikšmes ir pan.), nes dažnai trūksta šių raiškos priemonių aiškinimo, gretinant ir analizuojant jas kartu su (gimtosios⁸) GK meninės raiškos priemonėmis. Dėl šių priežasčių mokiniai ne visada atpažįsta ir supranta, atkoduoja raiškos priemonės savo pašnekovo GK, o ir garsinėse kalbose jos taip pat lieka kurčiųjų nesuprastos. Tai vieni iš svarbių veiksnių, pasak šio darbo autorės, kodėl kurtieji nėra linkę skaityti rašytinių tekstų.

3. Kurtieji vis dažniau renkasi studijas aukštosiose mokyklose, užima atsakingas pareigas įmonėse, kuria savo verslus, aktyviai įsitraukia į visuomeninę veiklą. Tai keičia, turtina ir jų kalbą, plečia žodyną. Neretai darbo kolegos, vadovai, dėstytojai – girdintieji. Siekiant kokybiško susikalbėjimo tarp kurčiųjų ir girdinčiųjų – vertėjas yra būtinas. Vis dažniau kurtieji reikalauja kokybiško vertimo į GK ir iš jos – jie nori, kad jų transliuojama informacija būtų išversta tiksliai, perteikiant visus kalbinius niuansus. Meninių raiškos priemonių tyrimų trūkumas labai apsunkina GK vertėjų darbą.

Visi šie paminėti sunkumai yra aktualūs ir Lietuvoje:

1. Lietuvos kurčiųjų mokyklose yra susiduriama su problemomis, kai reikia analizuoti garsinių kalbų, pavyzdžiui, lietuvių, meninės raiškos priemonės. Metaforos ar kitos meninės raiškos priemonės yra aiškinamos kalkine kalba⁹ arba stengiantis tiesiogiai nupasakoti, ką norima pasakyti tekste. Mokiniais trūksta paaiškinimų ir pavyzdžių LGK, paisant LGK meninės raiškos priemonių ypatumų. Itin sunku suprasti meninės raiškos priemonių aiškinimą todėl, kad jos nėra analizuojamos LGK. Svarbu pridurti, kad, kaip jau buvo minėta, šių priemonių gausu GK mone. Tačiau Lietuvoje, nors yra kurčiųjų (tyrimo metu surasti šeši asmenys), kuriančių LGK meną, LGK meno kūriniai iki šiol nebuvo surinkti (nufilmuoti) ir analizuoti. Nepaisant to, kad lietuvių kalbos literatūros sąvokos ar meniniai kūriniai lietuvių kalba yra aptariami aiškinamuosiuose terminų, sąvokų žodynuose (2009–2012) ar pagalbinėse priemonėse, tačiau nurodytuose leidiniuose pateikiamas tik vertimas iš lietuvių kalbos į LGK. Medžiagos, kurioje būtų meninės raiškos

---

⁸ Yra atvejų, kai kurtiesiems GK nėra gimtoji. Taip atsitinka, pavyzdžiui, jei kurtieji augo girdinčiųjų šeimoje, kurioje nebuvo bendraujama GK.

⁹ Lietuvių kalbos variantais, kalbant gestais. Vartojant kalkinę gestų kalbą, nėra paisomos GK būdingos taisyklės, struktūra. Plačiau apie 1.1., 1.2. skyriuose.

priemonių LGK apibrėžtys, jų raiška, pavyzdžiai, mokslinių darbų, kuriuose būtų analizuojamos meninės raiškos priemonės LGK, – Lietuvoje nėra¹⁰.

2. Lietuvos kurtieji, kaip ir užsienio, vis aktyviau siekia karjeros, siekia įgyti įvairių specialybių, užima vadovų vietas¹¹, todėl, siekiant visavertės komunikacijos ir realizuotos klausos negalią turinčių asmenų saviraiškos, itin kokybiškas ir tikslus vertimas iš LGK ir į šią kalbą yra būtinas. Atkreipus dėmesį į tai, kad vertėjai susiduria su sunkumais, versdami skirtingas meninės raiškos priemones, tropus, 2010 m. Lietuvoje buvo išleista pagalbinė LGK kvalifikacijos tobulinimui skirta medžiaga (Barisevičius et al. 2010), kurioje pateiktas lietuvių kalbos frazeologizmų, palyginimų vertimas į LGK. 2014 m. buvo išleistas patobulintas leidinys „Kvalifikacijos tobulinimas LGK vertėjams. Vyriausiojo gestų kalbos vertėjo kvalifikacinė kategorija“ (Čereškaitė et al. 2014). Leidinyje analizuojami ir frazeologizmai, skirtingų sričių terminai – pateikiami vertimai iš lietuvių kalbos į LGK. Tačiau problema išlieka – pagalbinės priemonės ar analizės meninių raiškos priemonių, esančių LGK, nėra. Todėl verčiant iš LGK į lietuvių garsinę kalbą ir susidūrus su tokiais LGK meninėmis raiškos priemonėmis kaip perkeltinės reikšmės, itin tikslus vertimas vertėjams yra iššūkis. Taip pat, kaip jau buvo minėta, nėra darbų, kuriuose būtų analizuojamas ir LGK menas. Neišanalizuotas, tik trumpai aprašytas kurčiųjų draugijos internetiniame puslapyje pateiktas vienintelis LGK poezijos vaizdo įrašas¹². Po pastaruoju išdėstytoje informacijoje nurodyta, kas yra GK poezija ir kuo ji skiriasi nuo rašytinės. Taip pat pasakytina, kad LGK poezija Lietuvoje kol kas visai neverčiama. Vertėjams neturint pakankamai teorinės medžiagos apie meninės raiškos priemones LGK, LGK meną, ir ypač LGK poeziją ir jos ypatybes, labai sunku, o kartais net neįmanoma, vertimo paslaugą suteikti kokybiškai. Šio magistrinio darbo **objektas** – meninės raiškos priemonės LGK ir tai yra pirmasis tokio pobūdžio darbas Lietuvoje.

Tikslas – išanalizuoti autentišką GK medžiagą – meno, mokslo, publicistikos, šnekamąjį diskursus – ir nustatyti, kokios meninės raiškos priemonės vartojamos LGK ir kaip jos reiškiamos, taip pat parengti rekomendacijas LGK vertėjams.

Šiam tikslui įgyvendinti keliami tokie **uždaviniai**:

1. Teoriškai aptarti, kas yra GK menas, kokie GK meno rūšių elementai, kas yra meninės raiškos priemonės GK, kadangi Lietuvoje tai dar nėra padaryta.
2. Surinkti (nufilmuoti) skirtingo pobūdžio vaizdo įrašus: meninio, mokslinio, publicistinio diskurso pavyzdžius ir išanalizuoti visą vaizdinę medžiagą meninės raiškos priemonių

---

¹⁰ Nerankinius elementus yra aprašęs Mantrimo Danieliaus vadovėlyje „Lietuvių gestotyros pagrindai“ (2004: 35, 63–68). Čia labai glaustai apžvelgiami esminiai nerankiniai elementai, kurie yra susiję su meninėmis raiškos priemonėmis LGK.

¹¹ Pirmą kartą Lietuvos istorijoje nuo 2015 m. Lietuvos kurčiųjų draugijai (LKD) vadovauja kurčiasis.

¹² <http://www.lkd.lt/enews/id-surdologijos-centro-konsultacijos-video-news-kas-yra-gestu-kalbos-poezija.html> (žiūrėta 2018 03 01).

požiūriu bei atsakyti į klausimą, kokių tų priemonių esama, kaip jos reiškiamos tiriamuose diskursuose.

3. Stebėjimo metodu fiksuoti šnekamajame LGK diskurse pasikartojančias ir plačiai kurčiųjų bendruomenėje vartojamas meninės raiškos priemones.
4. Parengti rekomendacijas LGK vertėjams, aptariant, kaip analizės metu pastebėtos ir plačiai šiame darbe analizuojamos meninės raiškos priemonės gali būti taikomos vertime, į ką būtina atkreipti dėmesį ir ką pasitekti verčiant šias priemones.

Tiriamoji medžiaga ir metodai. Meninių raiškos priemonių LGK yra skirtinguose diskursuose, todėl tiriamąją medžiagą apima vaizdo įrašai, filmuoti arba rinkti iš įvairių vartojimo sričių:

1. Meninio diskurso: 15 LGK meno įrašų, iš kurių 12 LGK poezijos atvejų, 1 istorija, kuriama su pasirinkta plaštakos forma, 1 ABC istorija, 1 skaičių istorija¹³ (iš viso 21 min. 55 sek.).
2. Mokslinio diskurso: 5 paskaitos (5 val. 53 min.).
3. Publicistinio diskurso: 30 skirtingo pobūdžio ir turinio pranešimų, skirtų kurčiųjų bendruomenei (59 min. 32 sek.).

Svarbu pabrėžti, kad šiame darbe meninių raiškos priemonių pirmiausia buvo ieškoma LGK meno kūrinuose. Vėliau buvo norima tik patikrinti, kurios iš šių meninės raiškos priemonių yra vartojamos ir kaip jos reiškiamos šiame darbe analizuojamuose LGK diskursuose. Dėl šios priežasties nebuvo siekiama išlaikyti vienodų tiriamosios medžiagos proporcijų. Pasirinktas analizuojamos medžiagos kiekis leido padaryti išvadas (plačiau apie tiriamąją medžiagą – 2.1. sk.).

Visus tyrimo įrašus surinko šio darbo autorė: didžiąją dalį įrašų šio darbo autorė filmavo ir montavo pati (visus LGK meno kūrėjus šio darbo autorė susirado pati, nufilmavo jų kūrinius bei sumontavo surinktą medžiagą, taip pat ji filmavo ir dvi mokslines paskaitas), tris iš analizuojamų paskaitų – organizavo šio darbo autorė. Įrašų dalyviai – kurtieji, LGK gimtakalbiai (plačiau apie juos – 2.1. skyriuje), sutikę, kad vaizdo įrašai, kuriuose užfiksuotas jų kalbėjimas, būtų analizuojami, o LGK meno kūriniai vėliau viešinami internete. Tada buvo atlikta **kokybinė meninių raiškos priemonių LGK analizė**: kadangi buvo daryta prielaida, jog meninių raiškos priemonių LGK gausiausia LGK mene, pirmiausia jų ten ir buvo ieškota, siekiant atsakyti į klausimą, kokios meninės raiškos priemonės LGK mene yra vartojamos, kaip jos reiškiamos. Vėliau buvo tikrinama, kurios iš jų yra kituose LGK diskursuose – moksliniame, publicistiniame, šnekamajame. Šnekamojo diskurso atvejai nebuvo filmuojami. Taip buvo nuspręsta šio darbo autorės siekiant natūralios komunikacijos. Todėl buvo pasirinktas ir dar vienas – **stebėjimo – metodas**, kuriuo ir rinkta šnekamojo diskurso meninių priemonių medžiaga. Stebėti natūralų, buitinių kurčiųjų bendravimą ir fiksuoti meninės raiškos priemones pradėta nuo 2016 m. spalio mėn.

---

¹³ Plačiau apie GK meną bei jo rūšis, pavyzdžiui, paminėtas istorijas, 1.3. sk.

ir baigta 2018 m. kovo mėn. Tyrimo metu buvo suprasta – fiksuoti individualias, nesikartojančias meninės raiškos priemones yra itin sunku ir netikslinga. Dėl šios priežasties buvo pasirinkta žymėtis tik dažnai kurčiųjų bendruomenėje vartojamas meninės raiškos priemones. Nustatyta, kad dažniausiai vartojamos – perkeltinės reikšmės. Stebėjimo metu fiksuojant perkeltines reikšmes LGK, šio darbo autorei talkino kurčiosios Loreta Lazauskaitė-Ignatavičienė, bei Ieva Pečiulytė-Silaeva. Užfiksuotos perkeltinės reikšmės buvo aptartos su jas vartojančiais kurčiaisiais ir minėtomis Ignatavičiene bei Pečiulyte-Silaeva, siekiant įsitikinti, kad šio darbo autorė tinkamai jas interpretuoja. Iš stebėjimo metu surinktų perkeltinės reikšmės gestų buvo atrinkti tie, kurių nėra LGKŽ ir kurie atitinka šiame darbe aptariamų meninės raiškos priemonių sampratą.

Darbo struktūra. Šį darbą sudaro dvi dalys: teorinė ir tiriamoji. Teorinėje dalyje aptariama GK samprata ir jos kitimas, gestų kalbų ypatybės. Taip pat plačiai apžvelgiami skirtingi GK diskursai ir meninės raiškos priemonės GK. Tiriamojoje dalyje pirmiausia išsamiai supažindinama su analizuojamąja medžiaga, jos rinkimo bei pateikimo darbe specifika, pateikiama trumpa tyrimo dalyvių charakteristika. Toliau analizuotos skirtingos meninės raiškos priemonės LGK mene. Vėliau ir kituose LGK vartojimo diskursuose: moksliniame, publicistiniame, šnekamajame. Po atlikto tyrimo yra pateiktos rekomendacijos LGK vertėjams. Darbo pabaigoje – išvados, 90 pozicijų literatūros sąrašas, santrauka anglų kalba bei LGK meno kūrėjų sutikimai, kad jų kūriniai būtų viešinami internete. Atskirai pridėdama priedų elektroninė laikmena, kurioje yra visi tyrimo vaizdo įrašai.

Padėkos. Šio darbo autorė nuoširdžiai padėkoja visiems kurtiesiems, kurie sutiko dalyvauti tyrime ir prisidėjo prie šio mokslinio darbo rengimo. Už pasidalijimą LGK poezija, nuoširdžiai dėkoju Arnoldui Matuliui, Rūtai Minelgaitei, Erikai Jočytei, Karoliui Pilipavičiui, Nijolei Karmazienei. Už žinias apie GK meną, LGK meno kūrinius dėkoju Arūnui Bražinskui. Už bendradarbiavimą ir pagalbą renkant LGK perkeltinių reikšmių gestus esu ypač dėkinga Ievai Pečiulytei-Silaevai ir Loretai Lazauskaitei-Ignatavičienei. Už pagalbą esu dėkinga Silvanai Hacking, Dovilei Matulienei, Kęstučiui Vaišnoraui, Linai Kankevičiūtei, Jurgitai Jankutei-Meškinei, Ievai Aužbikavičienei, Adui Aužbikavičiui, Tomui Ivanauskui ir Vaidai Ivanauskienei. Už patarimus ir vertingus pastebėjimus dėkoju Mantrimui Danieliui bei Ramunei Leonavičienei. Taip pat nuoširdžiai dėkoju Lietuvos kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų ugdymo centrui už bendradarbiavimą, techniką ir filmavimo patalpas.

1. TEORINIAI MENINĖS RAIŠKOS PRIEMONIŲ LGK TYRIMO PAGRINDAI

1.1. GESTŲ KALBŲ SAMPRATA IR JOS KAITA

Nors šio darbo objektas – meninės raiškos priemonės LGK, ir tai tik vienas gestų kalbų aspektų, šio darbo autorė mano, kad būtina aptarti gestų kalbų sampratą ir jos kaitą, kadangi tai yra pamatinės žinios apie gestų kalbas – kas ir kokios jos yra, o apie tai Lietuvoje nėra žinoma daug. Šių žinių trūkumas gali kelti sunkumų suprasti šiame darbe analizuojamą objektą. Todėl, siekiant darbo skaidrumo ir aiškumo, pirmiausia bus aptarta gestų kalbų samprata bei jos kaita.

Gestų kalbos – kompleksinės (angl. *complex*), savarankiškos (Pfau et al. 2012) kalbos, kurių tyrimai įrodo, kad gestų kalbų kalbinės sistemos yra visavertės, jos turi taisyklėmis paremtą sistemą ir yra kupinos raiškos priemonių, o visa tai būdinga ir garsinėms kalboms (Sandler, Lillo-Martin 2006: 533). Gestų kalbos rodomos rankomis (ir tam tikrais kūno judesiais), pasitelkus gestus, kurie žymi sąvokas („išskyrus pirštų abėcėlės ženklus, kurie žymi raides“ (Danielius 2004: 10)); su gramatine GK raiška susiję kūno, galvos, antakių judesiai ir žvilgsnio kryptys, o leksinei raiškai pasitelkiami ir lūpų judesiai. Tokia GK samprata – gana nauja: prieš gestų lingvistikos pradžią šios kalbos buvo laikomos primityviu, universaliu būdu komunikuoti gestikuliuojant (Bloomfield 1933, Pfau et al. 2012). Pastaroji nuostata, buvusi gajį visame pasaulyje, apie GK sukūrė iki šiol egzistuojančius mitus, kurie būdingi visoms pasaulio gestų kalboms – tarp jų ir LGK: GK yra tarptautinė; GK neturi gramatikos; ja neįmanoma išreikšti abstrakčių dalykų; GK – pantomima arba paveikslėlių rinkinys; tai rankomis rodoma garsinė kalba; GK – dirbtinai sukurta girdinčiųjų kurtiesiems mokytis¹⁴. Siekiant kuo aiškiau atskleisti analizuojamą temą, svarbu paneigti šias klaidingas gestų kalbų sampratas ir argumentuotai pagrįsti, kodėl vyraujanti klaidinga nuomonė apie gestų kalbas nėra ir negali būti tiesa.

„Dažnai yra sakoma, kad GK yra universali kalba – lengvai išmokstama ir todėl ji tinkama bendrauti visame pasaulyje¹⁵“ (Lane, Grosjean 2010: 1), viena GK gali susikalbėti visi pasaulio kurtieji ir ją mokantys girdintieji. Bet, kaip teigia Frishber, tai netiesa, kurią „[l]engva įrodyti: kurti

---

¹⁴ Tai esminiai ir dažniausiai aptariamai mitai apie GK. Juos aprašo gestotyriminkai N. Frishberg (1975), S. F. Taub (2001), K. Emmorey (2002), M. Danielius (2004), H. Lane, F. Grosjean (2010) ir kt. Taip pat egzistuoja ir kitų mitų, susijusių su kurčiaisiais: 1. Kurtieji vadinami kurčnebyliais, t. y. vyrauja nuomonė, kad kurtieji yra nebylūs – jie negali kalbėti balsu. Visi kurtieji gali kalbėti balsu (šis jų gebėjimas priklauso nuo klausos likučių, aplinkos, mokymo, raidos ir pan.), tačiau neretai jie renkasi sau priimtinesnį komunikacijos būdą – bendrauti GK. Klausos negalią turintieji neretai negirdi savęs, todėl kalbėti balsu jiems nėra malonu. Plačiau apie klausos negalią turinčių asmenų ugdymą kalbėti balsu ar skaityti iš lūpų, Lietuvoje aprašo Alfonsas Mitkus „Kai sutrinka klausos“ (2008). Su pirmuoju mitu susijusi ir dar viena gajį klaidinanti nuomonė apie klausos negalią turinčius žmones – visi kurtieji moka skaityti iš lūpų. Tai, kaip ir kalbėjimas balsu, yra lavinama. Tačiau gebėjimas skaityti iš lūpų taip pat priklauso nuo klausos likučių, raidos, mokymo ypatumų ir t. t.

¹⁵ Apie GK kaip universalią kalbėjo prancūzas kunigas Charles-Michel de l’Epee, atradęs metodiką mokytis ir šviesti kurčiuosius (jis įkūrė kurčiųjų mokyklą) XVIII a. pab., ir Remy Valade, parašęs pirmąją gramatiką (joje aprašoma prancūzų GK) 1854 m. Remiantis l’Epee ir Valade, GK yra natūrali kalba, jungianti viso pasaulio kurčiuosius. Jie siūlė išmokyti šią kalbą ir girdintiems, tuomet pasaulis turėtų puikią, universalią kalbą (Lane, Grosjean 2010).

žmonės iš Kinijos nesuprastų amerikiečių GK, o kurti amerikiečiai nesuprastų kinų gestų. <...> Dar svarbu pabrėžti, kad GK Didžiojoje Britanijoje yra genetiškai nesusijusi su amerikiečių GK ir tos kalbos nebūtų lengvai abipusiškai suprantamos, nors kurtieji JK ir JAV vartoja panašią rašytinę kalbą¹⁶ (Frishberg 1975: 696). Taip yra todėl, kad viso pasaulio kurtieji skirtingose šalyse vartoja skirtingas GK. Ne visos pasaulio GK yra pripažintos, kai kurios jų turi plačiai vartojamus, tačiau nepatvirtintus dialektus, todėl nurodyti tikslų GK skaičių yra sudėtinga. Viename reikšmingiausių veikalų apie GK – *Sign Language. An International Handbook* (Pfau et al. 2012) – mokslininkai įvardija 47 pasaulio GK (tarp jų – Honkongo, Kroatų, Brazilų, Norvegų, Graikų GK ir kt.). Remiantis Marko Wheatley ir Annikos Pabsch 2010 m. ir 2012 m. pateiktais duomenimis, Europos Sąjungoje yra 31 GK¹⁷.

GK nėra ir negali būti tarptautinė (Markowicz 1978). GK yra tiesiogiai susijusios su krašto, kuriame bendraujama viena ar kita GK, istorija, papročiais, tradicijomis, ypatumais. Visos gestų kalbos natūralios ir paklūsta visiems natūralių kalbų raidos dėsniams: jos kinta, perima kitų šalių gestus, skolinasi juos, tam tikri gestai paprastėja ar trumpėja (iš sudurtinio gesto lieka vienas gestas) ir t. t. Kai kurios GK, kaip ir garsinės kalbos, yra susijusios istoriškai (Markowicz, Woodward 1978). Pavyzdžiui, „prancūzų GK Amerikoje pradėta vartoti XIX a. pradžioje. Čia ji sumišo su anksčiau kurčiųjų amerikiečių vartota GK. Šis mišinys tapo standartine kalba Jungtinėse Valstijose ir Kanadoje. Šiandien, nors abi šios kalbos viena nuo kitos labai skiriasi, amerikiečių GK ir prancūzų GK turi panašią gestų ir gramatikos bruožų“ (Lane, Grosjean 2010: 2). GK giminingumą galima iliustruoti ir lietuvių gestų kalbos pavyzdžiu: LGK ir rusų GK yra giminingos istoriškai, todėl klausos negalią turinčio ruso ir lietuvio komunikacija, nemokant vienas kito GK, yra įmanoma. Iš pateiktų pavyzdžių matyti, kad viena GK gali būti artima kitai, tačiau iš esmės jos yra skirtingos. Tokia kurčiųjų susikalbėjimo galimybė, neišmanantiems GK specifikos, suponuoja suvokimą, kad GK yra viena pasaulyje, o viso pasaulio kurtieji gali susikalbėti tarpusavyje. Svarbu pabrėžti, kad bet kurios pasaulio GK tarpusavyje turi daugiau panašumų ir bendrumų, nei GK su kuria nors garsine kalba. Taip yra dėl vienodos erdvinės GK prigimties. Taigi nors GK nėra universali, dėl jos prigimties kurtieji visame pasaulyje neretai gali susikalbėti (paprastomis temomis). Kurtieji improvizuoja, gestikuliuoja, taiko pantomimos elementus ir visa, kas tik padeda, siekdami tarpusavio komunikacijos (Allsop et al. 1995). Kaip teigia LeMaster ir Monaghan, „[g]al

---

¹⁶ GK neturi rašytinės formos, todėl kiekvienoje valstybėje kurtieji, vartodami savo krašto GK, mokosi ir valstybinės kalbos, kurią vartoja pateikdami informaciją raštu. Pavyzdžiui, Lietuvos kurtieji darželiuose ir mokyklose greta lietuvių gestų kalbos yra mokomi ir lietuvių kalbos – būtent jos rašytinę formą ir vartoja Lietuvos kurtieji.

¹⁷ Mokslininkai pabrėžia, kad Europoje GK lygiateise kalba Konstitucijoje pripažino tik keturios valstybės: Suomija (1995 m.), Portugalija (1997 m.), Austrija (2005 m.) ir Vengrija (2011 m.). Daugelyje kitų šalių organizacijos siekia tokios teisės. Todėl yra teikiami pasiūlymai, prašant įtraukti GK į šalies Konstituciją kaip lygiavertę kalbą garsinei. To šiuo metu siekia Danija, Bulgarija, Rumunija, Lietuva.

taip yra ne dėl pačios gestų prigimties, o labiau dėl kurčiųjų praktikos komunikuoti, esant kalbos barjerui, jiems gyvenant daugiausiai girdinčiųjų, o ne gestų pasaulyje“ (Duranti 2007: 142).

1951 m., įkūrus Pasaulio kurčiųjų federaciją, buvo aptariama, kaip skirtingų šalių kurtiesiems ir neprigirdintiesiems vienas kitą būtų galima suprasti. Sprendama ši klausimą, 1973 m. federacijos komisija, sudaryta iš skirtingų šalių atstovų, dirbtinai sukūrė tarptautinių gestų standartizuotą variantą *Gestuno*. Jų darbo rezultatas – 1975 m. išleistas *Gestuno* žodynas, kuriame pateikiama 1470 teminiu principu išdėstytų gestų (sukurtų naujai ar perimtų iš skirtingų GK). Toks dirbtinis GK variantas neturėjo gramatikos (šis GK kalbos variantas artimas Esperanto kalbai, kuri, lyginant su *Gestuno*, jau turi gimtakalbių ir yra tiriama). *Gestuno* – dirbtinė, nenatūrali kalba, todėl tarp kurčiųjų neprigijo (Danielius 2004, Duranti 2007). Panašiu metu ėmė kurtis natūralus tarptautinių gestų variantas, aktyviai vartojamas ir besiplečiantis iki šiol. Tarptautiniai gestai (angl. *International Sign* – trumpinys IS, toliau – TG), kurčiųjų bendruomenės ir kurčiųjų pasaulio federacijos, nėra vadinami kalba, nes jie buvo surinkti iš skirtingų viso pasaulio GK (dalis perimta iš *Gestuno*, dalis – iš amerikiečių GK), jei trūko kokio gesto ar jis buvo nežinomas buvo pasitelktas esminis visų GK principas – vizualinė raiška, stengtasi vartoti kuo aiškesnės motyvacijos gestus (yra pastebima, kad TG variante yra nemažai ir pantomimos elementų). Taip pat yra nesutariama, kodėl vienam ar kitam reiškiniui nusakyti vartojamas konkrečios kalbos gestas, nors jis gali net žiesti kitos valstybės kurčiuosius (vienas labiausiai keliančių klausimų yra gestas, žymintis Pietų ir Šiaurės Korėjos valstybės pavadinimus. Korėjiečiams nėra artimas dabar dažniau vartojamas gestas, jiems artimesnis neutralėsnis gestas, kuris rodomas kitokia plaštakos forma¹⁸). Dėl nurodytų priežasčių, kodėl šis komunikacijos įrankis išlieka kalbos variantu, bet neįvardijamas kaip kalba. Tačiau dėl natūralaus TG atsiradimo ir raidos, bei gramatikos (kuri remiasi visoms gestų kalboms bendrais gramatikos principais) TG yra vartojami vis dažniau visame pasaulyje. Pastebima, kad TG daro įtaką nacionalinėms GK (Lietuvoje kurtieji, norėdami išreikšti abejonę, vis dažniau renkasi ne lietuvišką, bet būtent TG. Kaip pastebi šio darbo autorė, taip galima būtų, pavyzdžiui, dėl TG prestižo).

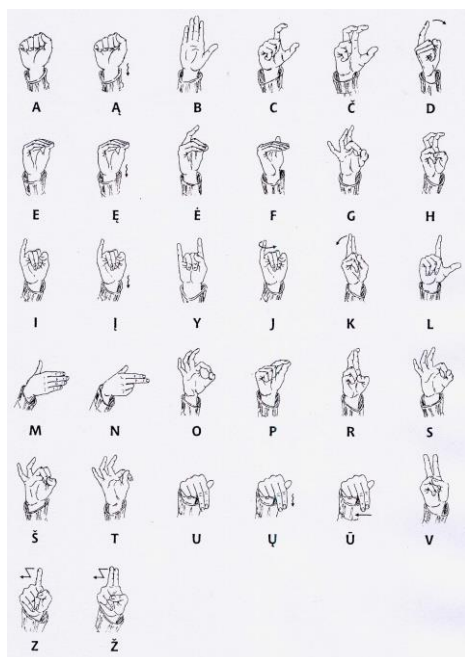
Nei viena kalba, tarp jų ir viso pasaulio gestų kalbos bei TG, nėra lengvai išmokstama. Nuomonė, kad gestų kalbos lengvai išmokstamos yra gaji dėl skirtingų priežasčių, kurių viena siejasi su nuomone, kad gestų kalbos neturi gramatikos arba jų gramatinė raiška – „primityvi“.

Tokios nuomonės atsiradimas susijęs su tiesmuku GK lyginimu su garsinėmis kalbomis, nepaisant GK ypatybių. Vienas tokių pavyzdžių galėtų būtų lietuviško sakinio *Ant kėdės užsoko katė* palyginimas su tiesioginiu, nepaisant GK struktūros ir elementų, GK pasakymo (*Ant kėdės užsoko katė*) vertimu į lietuvių kalbą *Kėdė katė užsokti*. Pavyzdys „esą rodo, kad GK nėra nei

---

¹⁸ Korėjiečiams paplitęs gestas, kurio plaštakos forma 2~, yra žeidžiantis, jiems artimesnis gestas būtų rodomas su plaštakos forma Bn, pereinantis į plaštaką F.

prielinksnių, nei linksnių formų, nei laiko formų“ (Danielius 2014: 10). Markowicz (1978) teigia, kad gramatikos GK neįžvelgiama tuomet, kai, analizuojant GK, atskaitos tašku laikoma garsinių kalbų gramatika. Tačiau gestų kalbos turi savo gramatiką, žodyną, o su to krašto, kuriame konkreti GK vartojama, garsine kalba ji yra susijusi nedaug. Pavyzdžiui, garsinę lietuvių kalbą su LGK sieja abėcėlė¹⁹ (žr. 1 pav.) ir artikuliuojami skiemenys, kai reikia pasakyti daiktavardžius.

1 pav. *Dabartinė LGK pirštų abėcėlė* (Danielius 2004: 21)

Iš 1 paveikslo matyti, kad kiekvienas pirštų abėcėlės gestas žymi tam tikrą lietuvių kalbos raidę. Šiuo atveju LGK yra tiesiogiai susijusi su lietuvių kalba. LGK susijusi su garsine lietuvių kalba ir tada, kai gestais nurodomas daiktavardis. Rodant gestą STALAS²⁰, lūpomis artikuliuojamas pirmas lietuviško žodžio *stalas* skienuo – *stal*, rodant gestą KĖDĖ – *kėd* ir t. t. Tai – du atvejai, kai konkretaus krašto GK sutampa su tos šalies garsine kalba, šiuo atveju – LGK su lietuvių kalba. Tačiau kitais atvejais GK funkcionuoja kaip savarankiška kalba, turinti savitą gramatiką, reiškiamą plaštakos forma, plaštakos padėtimi, gesto vieta, judesiu, nerankiniais elementais (apie tai plačiau 1.2. sk.).

Ilgą laiką buvo manoma, kad gestų kalbos yra labai konkrečios, tinkančios tik buitiniam bendravimui arba jomis galima tik glaustai perduoti tam tikrus signalus, sąvokas, kaip *miegoti*, *valgyti* ir t. t. Tačiau gestų kalbų žodynuose yra ne tik tokie gestai, kaip MIEGOTI ir VALGYTI. Kaip teigia Taub (2001), gestų kalbose yra itin daug gestų, žyminčių abstrakčias sąvokas, kurios

¹⁹ Kartais vadinama *daktiliu*.

²⁰ „<...> dauguma gestotyrininkų vartoja terminą *glosa*, kai siekia nurodyti gestus“ (Taub 2001: 4). Glosa – sąlyginis gesto pavadinimas, sąvoka, žyminti didžiosiomis raidėmis rašomą gesto pavadinimą, pavyzdžiui, LĖKTUVAS, DIENA ir t. t.

nusako emocijas, idėjas, asmenines interakcijas ir t. t. (Taub 2001: 4). Pavyzdžiui, GK žodynuose yra gestai MEILĖ, TAIKA, DRAUGYSTĖ ir t. t. Tai, kad gestų kalbos nėra vien konkrečios raiškos kalbos, įrodo ir šio darbo objektas – meninės raiškos priemonės, pavyzdžiui, perkeltinės reikšmės (plačiau apie tai 1.4. sk.). Tai, kad gestų kalbomis nusakomi ir abstraktūs dalykai, matyti ir šiame darbe analizuojamame GK mene, ypač – GK poezijoje. Joje gestais kuriamas pasakojimas (kuris neretai yra apie abstrakčius dalykus, pavyzdžiui, vertybes ir meilę), kuris, naudojant meninės raiškos priemones ir laikantis GK poezijos taisyklių, gali būti interpretuojamas skirtingai (plačiau apie tai 1.3. sk.). Taigi, bet kuria GK, tarp jų ir LGK, galima išreikšti prasminius niuansus, perkeltines reikšmes, abstrakčius dalykus.

Svarbu paminėti, kad gestų kalbos, kaip ir garsinės kalbos, nuolat pagal poreikį yra pildomos naujais gestais (žyminčias abstrakčias ir konkrečias sąvokas). Naujų gestų atsiradimo procesas yra labai lankstus ir kūrybiškas. Kai kuriuos gestus viena GK pasiskolina iš kitų gestų kalbų, kiti gestai sukuriami remiantis krašto garsinės kalbos sąvokomis (pavyzdžiui, gestai TELŠIAI ar TARYBA yra perteikiami, rodant pirmąją šių žodžių abėcėlės raidę. Kaip jau minėta, GK abėcėlė yra susijusi su krašto garsine kalba). Naujos reikšmės gestai gali būti ir sukuriami sujungus kelis gestus į vieną ar jau esantį gestą papildžius dar viena reikšme. Dar vienas naujų gestų atsiradimo būdas – tai kitokios veido išraiškos (Klima, Bellugi 1979) (tai svarbi GK gramatikos dalis, plačiau apie tai 1.2. sk.).

Neretai GK suvokiama kaip atsitiktinių rankų ir kūno judesių bei veido išraiškų įvairovė. Tokiais atvejais GK atrodo tarsi pantomima ar tam tikri paveikslėliai²¹. Tai reikštų, kad „GK tėra virtinė rankų gestikuliacijos ir kūno judesių, kuomet bet kurie du gestai nėra susiję tarpusavyje jokiais struktūriniais ryšiais <...>“ (Frishberg 1975: 697). Tačiau taip nėra. „Analogija galėtų būti garsinės kalbės, kuri nėra žinoma, apibūdinimas kaip „garsai“ (ar triukšmas – aut. pastaba), skleidžiami iš burnos“ (Lane, Grosjean 2010: 3). Tai visiškai niekaip neapibūdina kalbos, tai tik nurodo mūsų nesupratimą apie šią kalbą. Svarbu pažymėti, kad su GK lyginama „pantomima taip pat skiriasi nuo lingvistinės gestų sistemos svarbiais sisteminiiais aspektais. Pavyzdžiui, pantomima visada išlieka skaidri ir ikoniška, tačiau gestai gali būti sunkiai suprantami, ne tokie *skaidrūs* ir arbitralūs. Lokalizacija, kurioje rodomi gestai, yra daug labiau apribota, nei kad pantomimoje – pantomima gali apimti viso kūno judesius, o gestai gali būti rodomi nuo juosmens iki galvos“ (Emmorey 2002: 2) ir virš jos. Kiekvienos GK gestai kuriami pagal GK taisykles, paremtas rankų formomis, paisant krypties, judesio, lokalizacijos elementų (Stokoe 1960).

Žinoma, svarbu paminėti ir nerankinius elementus, kuriems priklauso kūno, galvos judesiai ir skirtingos mimikos. Nesuprantant GK ypatybių, nerankiniai GK elementai, plačiai taikomi GK,

---

²¹ M. Danielius (2004) papildė: „Vėlgi ne kartą girdėtas klausimas: „Ar GK gestai panašūs į hieroglifus?“. Iš tiesų absurdiškas klausimas: juk hieroglifai – tai rašmenys“ (Danielius 2004: 11), o gestai – rodomi rankomis.

gali būti klaidingai suvokiami ir atrodyti tarsi pantomimos spektaklis. GK iš tiesų yra daug skirtingų mimikų, nedideliu diapazonu juda kūnas, tačiau taip yra tik dėl GK specifikos.

Gaji nuomonė, kad gestų kalbos yra tapačios garsinėms kalboms tik perteikiamos pasitelkus rankas ir veidą. T. y. gestų kalba yra tiesiog gestais rodoma garsinė kalba, kitaip tariant, tai – pažodinis vertimas iš garsinės kalbos. Šiuo atveju gestai žymi žodžius arba raides (Frishberg 1975, Markowicz 1978, Emmorey 2002, Duranti 2007, Lane, Grosjean 2010). Tokia nuomonė vyravo dėl dviejų pagrindinių priežasčių: *kalkinės* kalbos vartojimo ir klaidingo suvokimo, kad GK sukūrė girdintieji, norėdami mokyti kurčiuosius. Terminas *kalkinė kalba* dažniausiai vartojamas siaurąja prasme²², siekiant apibūdinti tokį kalbėjimą, kuris remiasi principu *žodis-gestas* (Danielius 2004). Taigi, *kalkinė kalba* yra gestais rodoma garsinė kalba, kai nepaisoma GK gramatikos ir kitų GK kalbinių ypatybių (palyginimui tiktų bandymas sakinį, užrašytą ar pasakytą anglų kalba, pažodžiui išversti į bet kurią kitą garsinę kalbą, nepaisant tos kalbos specifikos). Kalkinė kalba įvardijama kaip garsinių kalbų variantas (pavyzdžiui, kalkinė kalba Lietuvoje įvardijama lietuvių kalbos variantu). Pažymėtina tai, kad užsienyje šis variantas buvo pradėtas tirti daug anksčiau (nuo XX a. pab. JAV) ir apibrėžiamas kaip „mokomoji priemonė, skirta kalbančiajam balsu²³, siekiant komunikacijos su kurčiu vaiku ir kitais girdinčiais asmenimis, kurie dėl įvairių priežasčių susiduria su sunkumais perprasti garsinę kalbą“ (Bornstein et al. 1983: 2) arba „mokymo priemonė, skirta palengvinti anglų kalbos mokymąsi“ (Bornstein et al. 1980: 467). Lietuvoje šis kalbinis variantas kol kas netirtas, tačiau neretai jis vartojamas neprigirdinčiųjų bei senyvo amžiaus klausos negalių turinčių asmenų. Taip yra dėl anksčiau buvusių draudimų kurtiesiems kalbėti savo natūralia / gimtąja GK. Klausos negalių turintys privalėdavo skaityti iš lūpų ir patys kalbėti balsu patys. Dėl stiprios lietuvių kalbos įtakos, ankstesnės kartos kurtieji neretai vartoja būtent kalkinę kalbą – kalbos variantą. Gestotyriminkas Danielius (2004) pabrėžia, kad šiuo kalbos variantu pateikiamas televizijos laidų vertimas. Šiuo metu situacija yra pasikeitusi. Lietuvos laidų ar žinių vertimas į kalkinę kalbą pasitaiko gana retai.

Rečiau, tačiau vis dar susiduriama su nuostata, kad gestų kalbas dirbtinai sukūrė girdintieji, norėdami mokyti kurčiuosius. Tai, kad gestų kalbos yra susiformavusios natūraliai, šiame darbe jau minėta, tai, kad jos nebuvo kuriamos specialiai, siekiant mokyti klausos negalių turinčių žmonių, liudija ir istoriniai faktai. Kaip teigia Danielius (2004), „[j]ie rodo, kad didesnėse kurčiųjų bendruomenėse visavertė GK buvo vartojama dar prieš girdintiesiems pradėjus rūpintis jų

---

²² „<...> kalkinis kalbėjimas yra nevienalytis reiškinys, taip gali būti vadinamos gana skirtingos kalbėjimo formos“ (Danielius 2004: 18). Užsienio gestotyroje skirtingais terminais įvardijamos skirtingos *kalkinės kalbos* formos: *gestais rodoma žodinė kalba* (pvz., *signed English*, *signed Danish* ir kt.) „įvardija tokį kalbėjimą žodine kalba, kur žodžiai automatiškai keičiami „atitinkamais“ gestais, o *gestais paremtas bendravimas* (*sign supported communication*) yra tokia bendravimo forma, kur gestai vartojami atsižvelgiant į kontekstą ir konkrečią pasakymų reikšmę, taisyklingomis gramatinėmis formomis ir kt., tačiau tai nėra tikroji GK, nes vis tiek tokio kalbėjimo pagrindą sudaro žodinė kalba“ (Danielius 2004: 18). (Apie tai plačiau rašo H. Bornstein et. al. 1980, A. Geers, J. Moog, B. Schick 1984, M. ir kt.)

²³ Vartojančiam garsinę kalbą (aut.past.).

mokymu²⁴. Vienas iš tokių faktų galėtų būti Martha's Vineyard²⁵ salos pavyzdys. Šioje <...> saloje XVII a. pabaigoje susiklostė unikali situacija: nuo 1690 m. iki XX a. vidurio čia buvo dažnai paveldimas kurtumas. Šiaip XIX a. JAV kurčiųjų buvo maždaug 1 iš 5700 žmonių, o Martha's Vineyard saloje jų buvo 1 iš 155 asmenų, o kai kuriose vietose dar daugiau: pavyzdžiui, viename mieste kurčias buvo kas dvidešimt penktas žmogus, o kaimynystėje esančioje vietovėje net kas ketvirtas. Šioje saloje buvo susiformavusi stipri ir klestinti kurčiųjų bendruomenė, vartojanti vietinę GK“ (Danielius 2004: 13). Pastebima, kad šioje saloje kurtieji žmonės buvo visiškai integruoti į visuomenę (Groce 1985): GK salos gyventojai buvo mokomi nuo pat vaikystės, ja bendraudavo ir girdintieji, kurtieji visad buvo kviečiami į salos susirinkimus ir t. t. „GK saloje neribojimo bendravimo tais atvejais, kai kurčiasis ir girdintysis būdavo kartu, ji buvo vartojama nuolat – taip pat ir tarp girdinčiųjų“ (Groce 1980: 15). Daugiausiai Martha's Vineyard salą ir jos istoriją tyrusi ir plačiausiai ją aprašiusi N. E. Groce pabrėžė, kad „Martha's Vineyard pateikia gerą pavyzdį, kaip bendruomenė prisitaiko prie paveldimo sutrikimo“ (Groce 1980: 10) – kurtumo.

Taigi GK atsiranda natūraliai, iškilus poreikiui tarpusavyje susikalbėti klausos negalią turintiems asmenims. Taip pat yra pastebima, kad esant net vienam kurčiajam tarp girdinčiųjų, jam taip pat reikia bent minimaliai susikalbėti su kitais, todėl manoma, kad tokiais atvejais gali egzistuoti bent primityvūs gestikuliacijos būdai (Danielius 2010). Nėra šaltinių, kuriais remiantis būtų galima įvardyti pirmosios GK užuomazgų laiką, „aišku tik tiek, kad IV a. prieš Kristų kurtieji GK vartojo“ (Danielius 2004: 13), tai minima Platono „Kratile“, kuriame jis cituoja Sokratą.

Aptarus GK sampratą ir jos kaitą, yra aišku, kad gestų kalbos nėra tarptautinės, visos gestų kalbos turi gramatiką, jomis reiškiami ir abstraktūs dalykai. Taip pat išsiaiškinta, kad GK nėra pantomima ar paveikslėlių rinkinys, o klaidingas suvokimas, kad GK yra rankomis rodoma garsinė kalba – greičiausiai susiformavo dėl *kalkinės* kalbos (varianto) vartojimo. Skyriuje plačiai aptarta ir dar viena klaidinga GK samprata – GK dirbtinai sukurta kurtiesiems mokytis. Įrodyta, kad ši kalba – natūrali ir kiekviename krašte ji susikūrė savaime.

---

²⁴ Plačiau žr. William C. Stokoe (2001).

²⁵ Didžiausia Naujosios Zelandijos sala (aut. past.).

1.2. GESTŲ KALBŲ YPATYBĖS

Aptarus gestų kalbų sampratą ir jos kitimą, labai svarbu apžvelgti ir esmines gestų kalbų ypatybes, siekiant, kad analizėje pateikiami pastebėjimai ir gestų aiškinimai būtų aiškūs ir suprantami. Kaip pastebi šio darbo autorė, be šios apžvalgos neįmanoma būtų aprašyti meninių raiškos priemonių gestų kalbose.

Kaip teigia Pfau, Steinbach, Woll (2012), „[g]estų ir garsinės kalbos visų pirma skiriasi dėl jų percepcijos (suvokimo) kanalų – regos (angl. *vision*) ir klausos“ (angl. *audition*) (Pfau et al. 2012: 4). Skirtinga percepcija lemia esminį gestų ir garsinių kalbų skirtumą – jų raišką: visoms gestų kalboms būdinga vaizdinė (gestų-vaizdinė, angl. *gestural-visual / visual-manual/auditory-oral*) raiška, o garsinių kalbų pamatas – garsinė raiška. Šis skirtumas tiesiogiai lemia skirtingą nei garsinių kalbų gestų kalbų gramatiką ir t. t.

Viena tokių skirtumų – GK ikoniškumas²⁶, o garsinių kalbų – arbitralumas. Kaip rašo Valli, Lucas (2000), „<...> *arbitralumas* reiškia konkrečios simbolinės formos neatitikimą jį reiškiančio daikto ar veiksmo, kurį jis simbolizuoja. *Ikoniškumas* reiškia, kad konkreti simbolinė forma <...> atspindi daiktą ar jį simbolizuojantį veiksma“ (Valli, Lucas 2000: 5). Kitaip tariant, gestai dažniausiai yra motyvuoti, garsinių kalbų žodžiai paprastai nemotyvuoti. Daug aiškesnę gestų motyvaciją gestų kalbose nei žodžių motyvaciją garsinėse kalbose, galima iliustruoti šiais pavyzdžiais (savybė išskiriama visose gestų kalbose, pateiktas pavyzdys – tipiškas LGK): gestas STIRNA rodomas vaizduojant nedidelius gyvūno ragiukus, o gestas KATĖ – ilgus ūsus. Tačiau nėra aišku, kodėl gestas GELTONAS (plaštaka I) arba gestas PRIEŽASTIS (A/Bn) rodomas būtent taip. Pavyzdžiai įrodo, kad visos kalbos – tiek garsinės, tiek gestų – turi arbitralumo ir ikoniškumo požymių. Pastebėtina, kad ikoniškumas plačiai analizuojamas ir aptariant ir gestų kalbų metaforas (Pfau et. al. 2012, Taub 2001) – apie tai plačiau tolimesniame 1.4. sk.

Gestų kalbos turi ir savo fonologinį lygmenį. Gestai gestų kalbose, kaip ir žodžiai garsinėse kalbose, turi struktūrą ir yra dalomi, tačiau kiek kitaip, nei žodžiai – ne į garsus ar panašius elementus. Pavyzdžiui, lietuvišką žodį *moteris* galima išskaidyti į garsus *m, o, t, e, r, i, s*. Akivaizdi linijinė struktūra. O gestų elementai rodomi visi vienu metu – jų panaudojimas yra simultanis.

---

²⁶ Tačiau tai nereiškia, kad gestų kalbos yra ikoniškos. Šią mintį gestotyrimas Markowicz (2010) išskiria kaip dar vieną klaidingą gestų kalbų sampratą. Ši samprata gretinama su kita nuomone, apžvelgta anksčiau, gestų kalbos – pantomima arba paveikslėlių rinkinys. Svarbu pabrėžti, kad gestų kalboms būdingas ikoniškumas yra šių kalbų ypatybė. Markowicz (2010) pastebi, kad tos pačios reikšmės gestai yra skirtingi visose GK. Tai iliustruoja ir Danielius (2004): „Pavyzdžiui, gestas MEDIS LGK rodomas ištiesta aukštyrė ranka ir išskėstais pirštais – tai panašu į medį. Danų GK MEDIS rodomas brėžiant erdvėje medžio formą, o kinų GK – plaštakomis C vaizduojant medžio kamieną. Taigi visi šie gestai motyvuoti, bet skirtingi. <...> Tačiau lygiai kaip garsažodžiai tiksliai neperteikia garsų, GK nesistengiama kuo tiksliau pavaizduoti daiktų formos“ (Danielius 2004: 27). Markowicz (2010) pabrėžia, jei GK iš tiesų būtų tiesiogine prasme ikoniškos, gestus nesunkiai suprastų kiekvienas girdintis, bet „kaip rodo patirtis su studentais, besimokančiais GK, mokymasis komunikuoti amerikiečių gestų kalba reikalauja tiek pat laiko, pastangų ir motyvacijos, kaip ir besimokant garsinės kalbos“ (Markowicz 2010: 4).

Pavyzdžiui, gestas MOTERIS (ir kiti gestai) sudarytas iš šių elementų: plaštakos forma – *plaštaka B*, plaštakos padėtis – *delnas į šalį, pirštai aukštin*, vieta – *prie smakro*, judesys – *trumpai liečiamas*, lūpų judesys – *mo*. Nė vienas elementas negali būti parodytas atskirai, visi kartu jie sudaro konkretų gestą.

Taip pat svarbu išskirti keturias gestų kalbų fonologinio lygmens elementų (gestų kalbose šie elementai vadinami *čeremomis*²⁷ (Danielius 2004)) klases:

1. Plaštakos forma (konfigūracija, angl. *handshape*).
1. Plaštakos padėtis (orientacija, angl. *palm orientation*).
2. Gesto vieta (lokalizacija, angl. *location*).
3. Judesys (angl. *movement*).

Taip pat išskiriami ir nerankiniai elementai (angl. *nonmanual signals*) (Valli, Lucas 2002, Danielius 2004, Pfau et al. 2012, Fenlon et al. 2015 ir kt.). Pasak Danieliaus (2004), jie taip pat priklauso fonologiniam GK lygmeniui ir sudaro dar vieną elementų klasę, bet „[j]ie negali būti laikomi čeremomis vien todėl, kad nesusiję su rankomis“ (Danielius 2004: 35). Tačiau nerankiniai elementai yra neatskiriama nuo gestų dalis, be kurios didžioji dalis gestų dalis būtų neaiškios reikšmės. Danielius (2004) pabrėžia, kad nerankinių elementų santykis su čeremomis yra panašus į garsinių kalbų *supersegmentinių elementų* (kirtis, intonacija) santykį su fonemomis.

Plaštakos forma yra svarbiausia rankos dalis gesto struktūroje. Didelę įtaką jai turi pirštų padėtis: ištiesti, palenkti, sulenkti, sugniaužti ir užlenkti, suglausti ar išskėsti. Svarbi ir nykščio padėtis: jis gali būti lygiagretus arba statmenas delno plokštumai, gali būti priglauostas prie delno ar kitų pirštų arba nepriglauostas (Brentari 2010, Brentari, Coppola 2014). Visa tai padeda išreikšti tam tikras reikšmes ir yra universalu, t. y. būdinga visoms GK.

Kaip rodo gestų kalbų tyrinėtojų darbai (Valli 1993, Sutton-Spence 2005), plaštakos forma svarbi ir meninės raiškos priemonėse (gestų kalbose), kurių raiška yra analizuojama šiame darbe. Kad analizė būtų aiški, pasitelkiami gestotyriminkų naudojamos plaštakos formos aprašymai (kadangi darbe analizuojama LGK, naudojami gestotyriminko Danieliaus (2004) plaštakų formų aprašymai). Plaštakos formos yra žymimos skaičiumi, raidėmis ar tam tikrais simboliais, tai priklauso nuo to, kokia tai yra forma²⁸. Atsižvelgiant į šio darbo apimtį ir išsikeltą tikslą, darbe pateikiami gestai patikslinami tik nurodant plaštakos formą, gesto vietą bei judesį (ar kryptį – jei analizuojamu atveju tai svarbu). Darbe atsiribojama nuo išsamaus ir detalaus gestų aprašymo (pirštų padėtis, lūpų judesio – nebent tai būtų labai svarbu analizuojamu atveju, tuomet, konkrečiu atveju duomenys patikslinami).

---

²⁷ „GK fonologinio lygmens elementai vadinami čeremomis“ (Danielius 2001: 35). Gestotyriminkas W. Stokoe 1960 m., apibūdinamas GK fonologinio lygmens elementus, įvedė terminą *čerema*. Terminas nėra plačiai vartojamas kitų gestotyriminkų lingvistų.

²⁸ Plačiau su plaštakos (-ų) formomis galima susipažinti Danieliaus vadovėlyje „Lietuvių gestotyros pagrindai“ (2004).

Antras elementas – plaštakos padėtis (orientacija). Orientacija paprastai laikoma mažiau reikšmingu elementu negu plaštakos forma, kadangi yra vos kelios gestų poros paremtos orientacija (Brentari 2012). Delno ir pirštų žymėjimai LGK yra šie: *į kairę (į šalį)*, *į dešinę (į kitą pusę)* – rodant dešine ranka, rodant kaire ranka žymima atvirkščiai – *į šalį* reiškia *į dešinę*, *į kairę* – *į kairę*; *į save (s)* arba *į priekį (p)*; *aukštyn (a)* arba *žemyn (ž)*. Pavyzdžiui, gestas LAIVAS: šiuo atveju *pirštai* nukreipti *įstrižai į priekį* ir *į šalį*, o *delnai įstrižai į šalį* ir *aukštyn* (Danielius 2004). Svarbu pabrėžti, kad gestų kalbose gausu gestų, kuomet plaštakos padėtis, rodant gestą, kinta. Tikslus plaštakos padėties žymėjimas padeda suvokti, kaip gestas yra rodomas ir kaip jis kinta.

Trečias elementas – gestų vieta (lokalizacija). LGK lokalizacijos čeremos sugrupuotos pagal šias sritis: a) Galva (pavyzdžiui, gestai: IŠSILAVINIMAS, INSULTAS, INDIJA); b) Kaklas (pavyzdžiui, gestai: PRIESKONIAI, DAUG); c) Kūnas (pavyzdžiui, gestai: PRANCŪZIJA, PASIILGTI); d) Ranka (pavyzdžiui, gestai: STIPRUS, MEDIS); e) Plaštaka (pavyzdžiui, gestai: BIBLIJA, STIPENDIJA, PREMIJA, GRAFIKA); f) Priešais save – neutrali vieta (pavyzdžiui, gestai: KRIOKLYS, PIANINAS, PROJEKTAS, KONTRASTAS)²⁹. Gestotyriminkė Frishberg (1975), analizuodama istorinius gestų kalbų pokyčius, pastebėjo, kad vykstant raidai, gesto vietos (lokalizacijos) skirstymas apima dvi pagrindines grupes: galvos sritį – žymimi gestai, kurie turi sąlytį su veidu; ir kūno sritį – žymimi gestai, esantys žemiau kaklo. Šį skirstymą iliustruoja tokie amerikiečių GK pavyzdžiai kaip gestai KATĖ, KINIJA, KARVĖ ir t. t. Šiame darbe remiamasi išsamesniu, penkias gestų vietas apimančiu skirstymu.

Fenlon, Cormier, Brentari (2015) teigia, kad „[j]udesys yra dinamiškas veiksmas su trajektorija, pradžia ir pabaiga“ (Fenlon et. al. 2015: 7). Tai sudėtingiausias gesto elementas – jis visada lemia vieno iš jau aptartų gesto elementų kitimą (plaštakos forma, padėtis, vieta) (Danielius 2004). Pasitaiko, kad gestas rodomas be judesio, tačiau ir toks judesio nebuvimas gestui yra labai svarbus ir įvardijamas *nuliniu*. Taip pat nemaža gestų LGK yra *pereinamieji* – kuomet, kaip teigia Danielius (2004), nuo vieno gesto pereinama prie kito arba, kai kartojamas vienakryptis judesys (iš galinės į pradinę padėtį). Pereinant nuo vieno gesto prie kito ranka būtinai atlieka judesį iš galinės vieno gesto padėties į pradinę kito gesto padėtį. Pavyzdžiui, gestų junginys SNIEGAS TIRPTI (tirpsta sniegas): gestas SNIEGAS baigiamas plaštakomis $4^{30}/4^{\wedge}$, abiejų rankų *pirštai* nukreipti *į šalis*, *delnai žemyn*, erdvė neutrali – *priešais save*. Tada yra perėjimas – plaštakos $4^{\wedge}/4^{\wedge}$ pasikeičia į $F+/F+$, *pirštai* nukreipti *aukštyn*, *delnai į viršų*.

M. Danielius (2004) skiria šiuos judesių tipus:

1. Pirštų judesiai – kinta plaštakos forma,
2. Riešo judesiai – kinta plaštakos padėtis,

²⁹ Danieliaus (2004) pateiktas skirstymas.

³⁰ $\wedge$ žymi, kad nykštys yra statmenas delno plokštumai (Danielius 2014).

3. Pirštų judesiai – kinta plaštakos vieta.

Taip pat pasitaiko ir kombinuotų judesių – jie gali būti dviejų ar trijų tipų. Pavyzdžiui, kombinuotas judesys, būdingas gestams GROTI-PIANINAS arba SNIEGAS. Čia kombinuojami pirštų ir rankos judesiai. Svarbios ir judesio kryptys, kurios gali būti įvairios: *į priekį, į save, aukštyn, žemyn, į šalį, į kitą pusę*. Taip pat gali būti judėjimas ratu (pavyzdžiui, gestas BRAIŽYBA), puslankiu (pavyzdžiui, RYTOJ), vingiuojamas judesys (pavyzdžiui, UPĖ), banguojamas (pavyzdžiui, RUDUO).

Visi anksčiau minėti judesių tipai nusakomi pagal tam tikras savybes, vadinamas *judesio pokyčiu*, kuris apima šias judesio savybes: vienkartinis / kartojamas, viena kryptimi / pirmyn-atgal; tęsiamas / trumpas / fiksuotas; laisvas / liečiamas / braukiamas; greitas / lėtas; vientisas / trūkčiojamas. Šiam darbui itin svarbus pastebėjimas, kad didesnės ir mažesnės gesto formos gali būti lyginamos su garsinių kalbų šaukimu ir šnabždesiu (Pfau et al. 2012) – o tai jau galima gretinti su garsinėse kalbose įvardijamais supersegmentiniais, o gestų kalbose – nerankiniais elementais. Kaip ir garsinėse kalbose tarp fonemų yra ryšys su supersegmentiniais elementais (intonacija, kirtis), taip ir gestų kalbose yra ryšys tarp čeremų ir nerankinių elementų. Kaip teigia Danielius (2004), „[n]erankiniai elementai – tai pirmiausia veido judesiai (daugiausia antakių ir lūpų, taip pat žandų, liežuvio, nosies), tam tikri galvos bei kūno judesiai“ (Danielius 2004: 63). Nerankiniai elementai gestų kalbose papildo ir patikslina nurodomų objektų, subjektų dydžius, formas ar kitas ypatybes. Tik nerankiniais elementais galima patikslinti įvairias detales, reiškiamus jausmus ir pan. Veido išraiškos pasitelkiamos vartojant ir garsines kalbas (veido ekspresija perteikia jausmus ir garsinių kalbų ir gestų kalbų vartojimo diskursuose (Ekman 1972, Ekman, Friesen 1978, Ekman, Oster 1978), o gestų kalbose ši ypatybė itin svarbi dėl daugiafunkciškumo: veido judesiai ne tik parodo jausmus, bet kartu tai yra gestų kalbų gramatikos dalis (Reilly et al. 2006). Su gramatine gestų kalbų raiška susiję ir tam tikri galvos bei kūno judesiai, žvilgsnio kryptys – jos itin svarbios GK gramatinėje raiškoje. Nerankiniams elementams priklauso ir lūpų judesiai, kurie beveik niekada neatlieka gramatinės funkcijos, jie „svarbūs gesto leksinei reikšmei“ (Danielius 2004: 64). Pastarieji yra skirstomi į *artikuliuojamus* ir *specifinius*. Artikuliuojamieji lūpų judesiai atlieka dvi funkcijas – gesto reikšmės paryškino ir gestų skiriamąją funkcijas. Pirmoji funkcija palengvina gestų suvokimą. Antroji funkcija – gestų skiriamoji – taip pat yra labai svarbi, o gal net svarbesnė. GK dažnai pasitaiko atveju, kad vienas ir tas pats gestas turi daug reikšmių ir skirtumą tarp jų nurodo tik lūpų judesys. Pavyzdžiui, gestai TEATRAS, SPEKTAKLIS, AKTORIUS, VAIDINTI yra rodomi, vartojant tą pačią gesto formą, ir juos atskirti galima tik žiūrint į lūpas – kas jomis tariama. Tačiau šie žodžiai netariami pilna forma, neretai artikuliuojama žodžio šaknis arba pirmas (kartais pirmi du) skiemenys. Ši tendencija dažniausiai vyrauja kalbant apie daiktavardžius (pavyzdžiui, gestas KĖDĖ rodomas su lūpų judesiu *kėd*). Minėti *specifiniai* lūpų judesiai – tai, pasak Danieliaus (2004),

kitokie lūpų judesiai nei atitinkamo žodžio artikuliacija. Pavyzdžiui, gestas PRIKLAUSO-NUO rodomas su lūpų judesiu *vi*, PAJĖGTI – *ep*, PRADINGI – *pt*, ATSIKELTI – *ep*, DAR-NE – *u*, YRA – *š*, ĮSPŪDINGAS – *vi* ir t. t. Iš pavyzdžių matyti, kad dažniausiai šie lūpų judesiai vartojami gestais nurodant tam tikrą veiksmą.

Svarbu pastebėti, kad minėtą gestų skiriamąją funkciją atlieka ne tik lūpų judesiai, bet ir veido išraiška. Pavyzdžiui, gestų kalboje nėra gesto reiškiančio LABAI³¹, kuris lietuvių kalboje suintensyvina požymius (*labai gražus vyras, labai aukšta mergina, labai piktas žmogus*). LGK dėl to yra naudojama mimika, kuri paryškina įprastą gesto reikšmę. Pavyzdžiui, gestas GRAŽUS, rodant jį suintensyvinus žvilgsnį, nusišypsojus, kilstelėjus antakius, įgauna reikšmę GRAŽUS-*labai*. Taigi norint pabrėžti objekto, žmogaus ar situacijos išskirtinumą, išreikšti ypatingą objekto formą (ar kaip tik niekuo neišsiskiriančią ar net keliančią pasibjaurėjimą), paryškinti jo dydį, išskirti tam tikras ypatybes – naudojami visi gramatinės funkcijas atliekantys nerankiniai elementai. Pavyzdžiui, žėrintys brangakmeniai ant suknelės bus vaizduojami suintensyvinus žvilgsnį, vos įžiūrimus papuošalus, dėl kurių svečias atrodė menkai tepasipuošęs – perteikiami prisimerkus ir palenkus lūpų kampučius žemyn ir t. t. Abejonės, nepritariai ir panašios konotacijos gestai žymimi prisimerkimu, susiraukimu, antakių suraukimu, galvos pasukimu-pakreipimu į šoną ir pan. Klausimai GK žymimi kilstelėjus antakius, lengvai palenkiant galvą į priekį. Su klausimais susijusių gestų kalbų raišką, plačiau apžvelgia Sandler ir Lillo-Martin (2006). Jos skirsto klausimus į tiesioginius ir netiesioginius. Tiesioginiai klausimai reiškiami surauktais antakiais, prisimerkus ar net šnairuojant, atlošus galvą arba palinkus galvą į priekį; netiesioginiai klausimai reiškiami įvairiai: rodant mąstymo veiksmą, galvos pakreipimu ar galvos papurtymu (Sandler, Lillo-Martin 2006: 464). Svarbu pridurti, kad nerankiniai elementai, įtraukiant žvilgsnį, veido raišką, galvos ir pečių judesius, yra plačiai taikomi GK mene (Engber-Pedersen 1993 ir kt.), kuriame, atliekant tyrimą pirmiausia buvo ieškoma meninių raiškos priemonių.

Aptarus čeremų klases, šiam darbui reikšminga trumpai apžvelgti gestų kalbų darybos būdus, o ypač išskirti proformas. Kadangi darbe analizuojama LGK, šiame skyriuje aptariami LGK darybos būdai ir pateikiami LGK proformų tipai. Danielius (2004) išskiria penkis gestų darybos būdus: gestai, padaromi naudojant abėcėlę pagal pirmąją žodžio raidę, sudurtiniai gestai, gestai padaromi su lūpų judesiu, gestai daiktavardžiai padaryti iš veiksmazodžių bei gestai padaromi su proformomis. Proforma (angl. *classifier*) vadinama, kaip teigia Danielius (2004), „[t]okia plaštakos forma, kuri geste vartojama motyvuotai, žymint tam tikrą daiktą pagal jo formą“ (Danielius 2004: 77), pavyzdžiui, gestai KĖDĖ ar NAMAS padaryti su proformomis, kurios yra panašios į daiktų formą. Minėtuose pavyzdžiuose daiktavardžiai perteikiami su proformomis, tačiau, jas pasitelkus,

---

³¹ Gestas LABAI vartojamas tik kalkinėje kalboje, kurtieji, vartodami GK šio gesto nevartoja arba vartoja itin retai (dažniausiai neprigirdintieji, vyresni žmonės arba klausos negalią turinčiam žmogui kalbant su girdinčiuoju – tokiais atvejais siekiama prisitaikyti prie girdinčiojo).

gestas gali būti veiksmažodžiu. Pavyzdžiui, gestas AŠARA yra daiktavardis, kurį žymi proforma 1 (PR-1³²) (ištiestas vienas pirštas, kuris yra ilgas ir siauras, tinkantis nusakyti ašarai), o reikšmė gali būti *tekėti*. Pati proforma negali būti veiksmažodis, tačiau, pasitelkus proformas, gestas gali būti veiksmažodis.

Proformas yra skirstomos į subjektines, objektines bei vaizduojamąsias. Subjektinės proformas naudojamos nusakyti padėčiai ir judėjimui. Gestų kalboje tokie veiksmažodžiai, kaip *styroti*, *gulėti* yra padaromi su subjektinėmis proformomis, žyminčiomis daiktus pagal jų formą. Tai – PR-B (su šia proforma padaryti gestai ANTIS, LAIVAS, NAMAS ir kt.), PR-N (KIŠKIS ir kt.), PR-1 (SPYGLYS, UODEGA ir kt.). Taip pat ši proforma vartojama tuomet, kai norima parodyti, kad kažkas sukasi – RATAS, SKALBIMO MAŠINA ir kt.), PR-An (SVYRUOTI ir kt.), PR-A (VARIKLIS ir kt.), PR-5 (a) vartojama kalbant apie dideles minias, b) vartojama kalbant apie dūmus, vėją ir kt., c) neretai ši plaštaka žymi daug siaurų, pailgų dalių turinčius daiktus), PR-4 (žymi eiles, pašiauštus plaukus ir kt.), PR-1+ (KABLYS ir kt.), PR-In (a) žymi indus, iš kurių kažkas pilama, b) ilgas atsikišusias dalis, pavyzdžiui, kojas, c) žymimi kiti panašios formos daiktai, pavyzdžiui, TELEFONAS), PR-Vn ir kt. Taigi, visos subjektinės proformas žymi paties daikto (ar jo dalies) formą, o jas pasitelkus gestas gali turėti ir veiksmažodinę formą.

Objektinėmis proformomis vadinamos plaštakos formos, kurios žymi tai, kaip daiktas yra paimamas, bet ne patį daiktą. Su objektinėmis proformomis padaromi tokie veiksmažodžiai, kaip *paimti*, *laikyti*, *nukelti*, *nešti* ir pan. Šių veiksmažodžių proformas gali būti įvairios, pavyzdžiui, PR-A vartojama kalbant apie daiktus, kurie dažniausiai turi rankenas (kibiras, krepšys); PR-C - žymi panašiai laikomus daiktus (akiniai, klausos aparatas); PR-E – vaizduojami tokie imami daiktai kaip kortelė, knyga ir pan.; PR-A~ - žymi tokius laikomus daiktus kaip šukos, raktas, šaukštas; PR-C4 paprastai žymi imamus daiktus, pavyzdžiui, puodelį, butelį; PR-4⁺ proforma vartojama, kai kalbama apie tokius imamus daiktus kaip kamuolys, obuolys ir pan.

Vaizduojamomis proformomis vadinamos tokios proformas, kuriomis vaizduojamos daiktų formos. Tai jau minėta PR-1 proforma vartojama vaizduoti įvairių formų linijoms ir dvimatėms formoms, pavyzdžiui, kvadratui, trikampiui, rombiui ir kt., PR-C vartojama juostos arba rėmelio tipo formoms vaizduoti. Proforma PR-B vartojama plačių plokščių daiktų formai nusakyti, pavyzdžiui, banguota plokštė, lygi plokštė, taip pat tokiomis formoms kaip namo stogo formai ir PR-B+ vartojama vaizduojant išgaubtas formas, pavyzdžiui, nusakant dubenio dydį ir kt.

Proformas plačiai taikomos ir daiktavardžių daryboje. Daiktavardžiai gali būti padaromi su visų trijų anksčiau aptartų tipų (subjektinėmis, objektinėmis ir vaizduojamosiomis) proformomis. Pavyzdžiui, gestas TROLEIBUSAS – PR-V, kuri vaizduoja du braukiamus troleibuso „ūsus“, yra subjektinė proforma, KIBIRAS – PR-A, kuri vaizduoja kaip kibiras yra laikomas, yra objektinė

---

³² Proformas LGK gestotyroje žymimos trumpiniu PR kartu nurodant tam tikrą plaštakos formą – B, A, 1 ir kt.

proforma, MAŠINA – PR-F[^], atspindinti stovinčio automobilio formą, yra vaizduojamoji proforma.

Apžvelgus gestotyros ypatybes, svarbu pabrėžti, kad šio darbo tyrimui svarbios plaštakos formų ypatybės, žymėjimai bei gesto vieta – būtent šios klasės yra aptariamoms, pateikiant tyrimo metu užfiksuotus gestus, kurie atitinka šiame darbe suformuluotą meninės raiškos priemonių LGK apibrėžtį. Kai kuriais atvejais yra aptariamoms ir kitos klasės, siekiant analizuojamą gestą ar pasakymą, kuriame pavartojami tam tikri gestai, aprašyti kuo tiksliau. Tyrimo metu buvo pastebėta, kad šiame darbe į apibrėžiamų meninės raiškos priemonių sąrašą patenka ir nauji gestai, kurių nėra LGKŽ, kurie neretai yra padaromi, pasitelkiant proformas. Pastarosios taip pat yra svarbios atliekant tyrimą. Svarbūs nerankiniai elementai taip pat aptariami plačiau (daugiau apie juos 1.4. sk.).

1.3. GESTŲ KALBŲ VARTOJIMO SRITYS

Šio tyrimo objektas, kaip jau buvo minėta, meninės raiškos priemonės LGK, kurių pirmiausia buvo ieškoma meniniame LGK diskurse – LGK mene, po to tikrinama, kurios iš pastebėtų meninių raiškos priemonių yra ir kaip dažnai jos vartojamos kitose LGK vartojimo srityse. Kadangi darbe apimama ne vieta sritis, svarbu jas išskirti ir plačiau aptarti. Reikia pastebėti, kad skirtingos gestų kalbų (tarp jų ir LGK) vartojimo sritys ir gestų kalbų ypatybės jose (o, ypač, meninės raiškos priemonės) – nėra aptariamoms užsienio ir Lietuvos gestotyryninkų. Todėl šiame darbe, apžvelgiant kalbos sritis, remiamasi garsinių kalbų, šiuo atveju, lietuvių kalbos vartojimo sričių skirstymu ir aptarimu, įžvalgas siejant su gestų kalbų (tarp jų ir LGK) vartojimu.

Kalbės vartojimo sritys, pasak Ritos Miliūnaitės (2009), „sutampa su įvairiomis kalbinės bendruomenės veiklos sritimis“ (Miliūnaitė 2009: 29). Kadangi kurčiųjų bendruomenės veiklos sritys plečiasi – vis dažniau jie renkasi skirtingas specialybes aukštesiose mokyklose, dirba įvairius darbus (kaip jau buvo minėta, kurtieji dirba vertėjų patarėjais, diktoriais, įmonių vadovais, dėstytojais, skirtingų sričių amatininkais, menininkais ir t. t.), dalyvauja įvairiuose renginiuose, politiniuose debatuose, įsitraukia į įvairias veiklas – plečiasi ir gestų kalbų vartojimo sritys. Taigi gestų kalbos vartojamos įvairiose sferose: meninėje, mokslinėje, publicistineje. Žinoma, gestų kalbos yra vartojamos ir šnekamajame³³ diskurse. Įvairiose sferose gestų kalbos atlieka skirtingas funkcijas: komunikacinę, informacinę, ekspresinę, direktyvinę, fatinę, poetinę. Nors gestų kalbų vartojimo sritys plačios, o funkcijos – įvairios, sunku pasakyti, ar gestai išvardytose srityse yra skirtingi, nes kol kas tai dar nėra tirta, nėra aptarti skirtingi gestų kalbų registrai, stiliai ir jiems būdingos gestų kalbų kalbinės ypatybės. Tačiau šio darbo autorės aktyviai dirbant kurčiųjų bendruomenėje buvo pastebėta, kad raiškos skirtumų įvairiose LGK vartojimo srityse esama:

---

³³ Kaip teigia Župerka (2012), „[š]is stilius vadinamas ir buitiniu; pastarasis terminas rodo kiek siauresnis <...>“ (Župerka 2012: 91). Todėl šiame darbe pasirinkama vartoti terminą *šnekamasis* stilius ar diskursas.

skiriasi stilistinės ypatybės, žodynas ir kt. Rung-Huei Liang ir Ming Ouhyoung (1996), analizavo Taivano GK ir nustatė du GK vartojimo stilius: „natūrali GK ir gramatinė GK³⁴“ (Liang, Ouhyoung 1996: 61). Tačiau toks Liang ir Ouhyoung (1996) siūlomas GK skirstymas neapima visų gestų kalbų vartojimo sričių ir kalbinių stilių. Atsižvelgiant į tai, kad daugelyje valstybių gestotyra tik pradeda rasti, pavyzdžiui, Lietuvoje, gestų kalbos dažnai įvardijamos kaip natūralios, o sudaromais ir pildomais žodynais, tekstynais ir kitomis pagalbinėmis priemonėmis, siekiama suformuoti standartines gestų kalbas. Lietuvoje vartojama LGK nėra standartinė, tačiau kurčiųjų mokyklose ar aukštojoje mokykloje, kurioje yra rengiami būsimi LGK vertėjai, yra remiamasi LGKŽ, skirtingomis pagalbinėmis priemonėmis, taip siekiant formuoti standartinę LGK. Tad Lietuvoje kol kas skiriama tik natūrali GK. Kadangi šiame darbe analizuojamos meninės raiškos priemonės LGK skirtinguose diskursuose, paranku remtis Župerkos (2012) pagal kalbos vartojimo sferas bei atliekamas funkcijas skirstomais funkciniais kalbos stiliais. Kaip teigia Župerka (2012), „[L]ietuvių stilistikoje tradiciškai jų skiriama penki: administracinis, meninis, mokslinis, publicistinis ir šnekamasis“ (Župerka 2012: 78). Iš visų penkių funkcinų kalbos stilių už tyrimo ribų liko tik administracinis stilius. Pasak Župerkos (2012), „[s]varbiausios šio stiliaus vartojimo sritys yra įstatymų leidyba ir raštvedyba. <...> Tipinį turinį sudaro valdiniai bei valstybiniai reikalai“ (Župerka 2012: 85). Gestų kalbos neturi rašytinės formos, o kurčiųjų bendruomenėse priimti įstatymai tvirtinami raštais, kurie yra rašomi garsine to krašto kalba. Šio darbo autorės buvo siekiama atrasti vaizdo įrašų, kurie atitiktų administracinio stiliaus ypatybes. Jas (garsinėse kalbose) apibrėžia Župerka (2012): šiame stiliuje „[v]yrauja pranešimo funkcija, šalia jos reiškiasi direktyvinė (valdymo) <...>. Būdingos stilistinės ypatybės yra oficialumas, standartas (šabloniškumas), dalykinis tikslumas, aiškumas, glaustumas, logiškumas; nebūdingos – individualumas, emociingumas, vaizdingumas“ (Župerka 2012: 85). Taip pat pabrėžiamas leksikos uždarumas. Atsižvelgiant į šias ypatybes, buvo ieškoma vaizdo įrašų, kuriuose šie bruožai atsispindėtų, tačiau tokių šio darbo autorė nerado. Todėl plačiau šiame skyriuje bus apžvelgiamos meninė, mokslinė, publicistinė ir šnekamoji (paprasto bendravimo) GK vartojimo sferos.

---

³⁴ Pasak Liang ir Ouhyoung, „[n]atūrali dažniausiai vartojama vyresnio amžiaus kurčiųjų. Čia gestų seka skiriasi nuo Kinijos (Kai kuriose užsienio valstybėse per televiziją žinios yra transliuojamos kurčiojo asmens, jo gimtąja GK. Tačiau užsienio GK taip yra už šio tyrimo ribų) gestų sekos. Gramatinės Taivano GK yra mokoma pradinėje mokykloje ir ji atitinka Kinijos gestų eiliškumą“ (Liang, Ouhyoung 1996: 61).

1.3.1. MENINIS LGK DISKURSAS

Gestų kalbos yra vartojamos ir meniniame diskurse. Kalbant apie meninę lietuvių kalbos vartojimo sritį, Župerka (2012) pabrėžia, kad „[m]eninis stilius yra aukščiausias sąmoningos kalbinės atrankos lygmuo“ (Župerka 2012: 91). Meninėje srityje „kalba atlieka ypatingą funkciją – estetinę; pranešimo ir kitos funkcijos čia jai pavaldžios. Estetinį poveikį <...> galima apibūdinti kaip supančios tikrovės susidvejinimą, kitos erdvės atsiradimą“ (Župerka 2012: 94). Būtent estetinė kalbos funkcija yra viena iš tų, kuri, kaip pastebi šio darbo autorė, talkina kurčiųjų kalbos vaizdingumui, išraiškingumui. Tai taip pat skatina daryti prielaidą, kad estetinė kalbos funkcija yra glaudžiai susijusi su meninėmis raiškos priemonėmis, analizuojamomis šiame darbe. Garsinėse kalbose iš stilistinių ypatybių kaip patį svarbiausia meniniame diskurse yra individualumas, nes „meninis stilius yra individualių stilių visuma. <...> Kita ryški meninio stiliaus ypatybė yra vaizdingumas“ (Župerka 2012: 95). Individualumas ir vaizdingumas šio darbo autorės pastebimas ir LGK. Garsinėse kalbose pabrėžiama, kad jokioje kitoje kalbos vartojimo srityje nėra tiek ir tokių savitų palyginimų, tropų ar kitų figūrų. Tai pastebima ir meniniame LGK diskurse. Kaip jau buvo minėta, būtent LGK mene yra gausiausia meninės raiškos priemonių. Taip pat lietuvių kalboje pastebima, kad „[g]rožinių kūrinių vaizdingumas būna arba akivaizdus, išorinis, – kai vartojama specialių vaizdinės raiškos priemonių, arba vidinis – kai vaizdai kuriami nevaizdingais žodžiais“ (Župerka 2012: 95). Visi šie meninio lietuvių kalbos diskurso pastebėjimai svarbūs, nes tai leidžia daryti prielaidas ir pagrindžia šio darbo autorės pastebėjimus, kad aptartose lietuvių kalbos srityse išskirtas kalbos vaizdingumas, išraiškingumas ir kitos priemonės yra ir LGK.

Svarbu atkreipti dėmesį, kad, kaip pabrėžia Župerka (2012), meninio stiliaus „[p]agrindinė vartojimo sfera yra grožinė kūryba“ (Župerka 2012: 94), dažniausiai ja įvardijant grožinę literatūrą. Šiame darbe yra analizuojama LGK, kuri kaip ir visos pasaulio gestų kalbos, neturi rašytinės formos, o tai reiškia, kad negali turėti ir grožinės literatūros, nes, kaip teigia Loreta Jakonytė (2006), „šiandieninių teorijų požiūriu <...> literatūra ir raštija ne atsiskiria“ (Jakonytė 2006: 31). Tačiau Todd Czubek (2006) pastebi, kad vietoje tradicinio supratimo, kas yra rašytinė kalbos forma ir literatūra, laikymosi, vertėtų sutelkti dėmesį į šio siauro suvokimo praplėtimą. Todėl, kaip teigia Karen Christie ir Dorothy M. Wilkins (1997), nuo 1991 m. buvo susidomėta GK literatūra ir iki šiol yra siekiama atsakyti į klausimą, ar GK literatūra yra įmanoma ir kas į ją įeity. Amerikiečių gestotyriņkas Andrew Byrne (2013), siekdamas atsakyti į šį klausimą, inicijavo diskusijas apie GK literatūrą su aštuoniais amerikiečių GK specialistais ir aprašė jų rezultatus teigdamas, kad GK (JAV) literatūra yra „kūriniai, perduodami iš kartos į kartą, kurių funkcijos ir juose esantys elementai yra labai artimi kitų – rašto formą turinčių ir neturinčių – kalbų literatūrai. GK literatūra apima poeziją, dramą, anekdotus, mįsles ir alegorijas“ (Byrne 2013: 125) bei kt. Pabrėžiama, kad

visi šie kūriniai turi būti pateikiami originaliai GK (kūrinys neturi būti verčiamas iš garsinės kalbos į GK). Taip pat Byrne (2013) teigia, kad svarbus kurčiųjų kultūros ypatybių paisymas bei kurčiojo identiteto vaidmuo, kuriant minėtus kūrinius. Nors minėtas gestotyriminkas apibrėžė GK literatūros sąvoką ir įvardijo jai priskiriamus žanrus, Byrne (2013) taip pat pabrėžė, kad mokslininkai, gestotyriminkai vis dar „ginčijasi ir nesutinka, kad amerikiečių GK literatūra gali egzistuoti, nes ji neturi visuotinai priimtos ir vartojamos rašytinės sistemos“ (Byrne 2013: 128). Šiame darbe nekeliamas tikslas išsiaiškinti, ar GK literatūra yra įmanoma ir kokia ji, tačiau Byrne išskirta GK poezija yra GK meno dalis, kuriame gausu meninės raiškos priemonių. Atsižvelgiant į tai, kad LGK menas (kelios jo rūšys) yra sritis, kurioje šio darbo objekto – meninės raiškos priemonių – buvo ieškoma pirmiausia, ir, remiantis pastebėjimais, keliose LGK mene užfiksuotos meninės raiškos priemonės buvo tiriamos ir kitose LGK vartojimo srityse, šiam darbui itin svarbu plačiau aptarti GK meną, jo rūšis bei ypatybes.

1.3.1.1. GK MENAS

Lietuvoje ir užsienyje, siekiant apibrėžti skirtingus GK meno žanrus ar meno rūšis, kurias vienija meninė to krašto, kuriame GK menas yra kuriamas, GK, įvardijami GK menu. Pasak Vokietijos GK meno specialisto kurčiojo Jurgen Endress (2014), GK menas apima³⁵:

1. Pasakojimus ir istorijas – tai meninės, poetinės istorijos ir pasakojimai, kuriami pasitelkus meninę kalbą. Šiose istorijose ir pasakojimuose nebūtinai rimas, t. y. plaštakų formų, erdvės ir judesio kartojimai. Nebūdingi ir kiti elementai, išskiriami, aptariant GK poeziją. Lietuvoje meniniai pasakojimai ir istorijos, priklausančios LGK menui, nėra paplitusios.
2. Dainas GK. J. Endress nekommentuoja, kokios tai dainos. LGK meno specialistas Arūnas Bražinskas, aptardamas GK meną, išskiria verčiamas iš garsinių kalbų į GK dainas bei kuriamas GK dainas (pavyzdžiui, repas GK). Lietuvos kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų ugdymo centre yra atliekamos dainos GK, jas verčiant iš lietuvių kalbos. GK atliekamos dainos filmuojamos ir pristatomos visuomenei – šią veiklą kuruoja šio darbo autorė. LGK kuriamų dainų Lietuvoje nėra. Kadangi LGK atliekamos dainos Lietuvoje yra garsinių dainų vertimai, o vertimas nepatenka į šio darbo tyrimo lauką, pastaroji GK meno rūšis šiame darbe nėra analizuojama.
3. Vizualinį vernakulą (angl. *visual vernacular* – *VV*) – tai fizinės išraiškos (raiškos) teatralizuota meno forma, pasakojimų kūrimas, pasitelkiant išraiškingus kūno judesius, ikoniškus gestus, gestikuliaciją, veido išraiškas. Lietuvoje tai tik labai mažai ir tik teoriniu pagrindu žinoma sritis.

---

³⁵ Svarbu paminėti, kad Lietuvos LGK meno žinovas kurčiasis Arūnas Bražinskas, prie išvardytų GK meno rūšių priskiria ir repą, atliekamą GK, anekdotus, pantomimą, dramą, kurią kuria kurtieji. Tačiau šio darbo autorė remiasi J. Endress išskirtomis GK meno rūšimis.

Kadangi Lietuvoje vizualinį vernakulą suprantančių ir kuriančių kurčiųjų nėra, ši sritis taip pat nepatenka į šio darbo tyrimo lauką.

4. Pirštų abėcėlės istorijas, vadinamas ABC istorijas (angl. *ABC-stories*) – tai meninės istorijos, kuriamos, pasitelkus tik pirštų abėcėlę. Istorijoje siekiama pateikti tam tikrą žodį ar vardą. Lietuvoje ABC istorijas kuria minėtas Arūnas Bražinskas. Vienas jo kūrinys yra šio darbo autorės nufilmuotas, išanalizuotas ir aptartas tyrime (00:34 sek.).

5. Skaičių istorijas (angl. *Number-stories*) – tai meninės istorijos, kuriamos pasitelkus skaičius. Istorijoje siekiama perteikti tam tikrą skaičių kombinaciją arba išvardinti skaičius iš eilės (pavyzdžiui, nuo 1 iki 10). Lietuvoje skaičių istorijas išmano ir kuria taip pat minėtas A. Bražinskas. Viena jo sukurta skaičių istorija yra šio darbo autorės nufilmuota, išanalizuota ir aptariama tyrime (00:51 sek.).

Sutton-Spence (2003, 2005) pabrėžia, kad pastarųjų istorijų – ABC ir skaičių – mokėsi minėta Dorothy Miles, bestudijuodama Galaudeto universitete (1957–1961) (šias istorijas Sutton-Spence laiko sena kurčiųjų bendruomenės tradicija³⁶). Kaip minėta, tai GK perteikiami meniniai pasakojimai, kurių „tikslas yra sukurti prasmingą istoriją, naudojant skaičių ar raidžių seką“ (Sutton-Spence 2005: 34). Tokie pasakojimai gali būti susiję arba nesusiję su pasirinkta skaičių ar raidžių kombinacija – tai priklauso nuo autoriaus. Pavyzdžiui, kurčiasis galėtų meniniame pasakojime paslėpti skaičių seką nuo 1 iki 20 – tokiu atveju skaičiai bus rodomi vienas po kito. Gali būti, kad skaičiai bus rodomi nenuosekliai. Pastebima ir tai, kad kai kuriuose amerikiečių³⁷ GK kuriamuose pasakojimuose skaičiai yra kombinuojami su raidėmis, nusakant konkrečius gestus. Taip yra todėl, kad amerikiečių GK pirštų abėcėlė kai kuriais atvejais atitinka tam tikrą skaičių (ar bent yra panaši). Lietuvoje, kaip pastebi šio darbo autorė, taip pat yra tokių sutapimų, pavyzdžiui, skaičių 2 nurodantis gestas atitinka LGK raidę V. Taip pat svarbu priminti 1.2. sk. minėtas proformas su skaičiaus reikšme, pavyzdžiui, PR-3 ar PR-5, kurias pasitelkus, perteikiami tam tikri objektai, daiktai, kartu – skaičiai. Analizuojant šias menines istorijas amerikiečių GK, kaip pastebi Sutton-Spence (2005), norint kurti pasakojimą, pateikiant nuoseklią skaičių seką, „pirmasis pasakojimo gestas turi turėti G plaštakos formą (tai yra VIENAS), kitas – V (tai yra DU), tuomet 3, 4, 5, W (pastarasis – ŠEŠI), 7, 8, ir t. t. Taigi yra kuriama gestų seka, su plaštakų formomis, kurios žymi tam tikrus skaičius (raides), tačiau pats pasakojimas nėra susijęs su skaičiais (raidėmis)“ (Sutton-Spence 2005: 34).

Kaip ir skaičių istorijose, minėtose ABC istorijose nebūtinai pateikiama konkreti raidžių seka, žyminti tam tikrą žodį. Pasitaiko įvairių variacijų:

---

³⁶ Sutton-Spence (2005) pastebi, kad tai būdinga ne kiekvienai kurčiųjų bendruomenei. Pavyzdžiui, britų GK tai nėra paplitę, nes šioje kalboje abėcėlė rodoma dviem rankomis.

³⁷ Daugiausiai GK poezija, jos ypatybės ir rūšys yra analizuojami amerikiečių GK. Todėl visi teorinėje dalyje pateikiami pavyzdžiai susiję su amerikiečių GK.

1. Istorija, nesusijusi su konkrečiu žodžiu, nusako tikslų žodį.
2. Istorija, susijusi su žodžiu, nusako tikslų žodį.
3. Istorijoje, nesusijusioje su žodžiais, nurodomos raidės, nesusijusios tarpusavyje.
4. Istorijoje, nesusijusioje ar susijusioje su žodžiu, kartojamas vienas žodis, su tam tikromis variacijomis ar nukrypimais. Pastarąjį atvejį iliustruoja ir Sutton-Spence (2005), analizuodama Valli poemą „Blykstė“ (angl. *flash*). Šiuo atveju Valli pateikia istoriją apie dviejų žmonių susidūrimą. Šio kūrinio analizė yra nesusijusi su garsine amerikiečių kalba priešingai nei pirmosios istorijos. Valli pateikia besikartojančių žodžių seka: HSALFFLASHALFFLASHHSALF. Šiame pavyzdyje matyti ir GK poezijai, kuri aptariama vėliau, būdingas atvirkštinis kartojimas – šiuo atveju įvairiomis kryptimis paraidžiui kartojamas žodis *Flash* paraidžiui.
6. Kaip GK meno rūšis yra išskiriamos istorijos, kuriamos pasirinkta plaštakos forma (angl. *One-handshape stories*) – tai meninės istorijos, kuriamos, pasitelkus tik vieną pasirinktą plaštakos formą. T. y. tik su viena plaštakos forma (dažniausiai pasakojama abiem rankomis), pasitelkus meninės raiškos priemones, perteikiama visa meninė istorija, visos pasakojimo smulkmenos ir detalės. Šias istorijas Lietuvoje taip pat kuria A. Bražinskas. Autoriaus kūrinys pasirinkta plaštakos forma B yra šio darbo autorės nufilmuotas, išanalizuotas ir išsamiai aptartas šio darbo tiriamajame dalyje³⁸ (2:01 sek.). Šias istorijas – ABC, skaičių ir istorijas, kuriamą pasirinkta plaštakos forma – Sutton-Spence (2005) įvardija žaidimais. Šiuose kalbiniuose žaidimuose – ABC, skaičių ar plaštakos formos istorijose, – kaip pabrėžia Sutton-Spence (2005), vyrauja gestų pakartojimai (angl. *repetition*), gestų vietos (angl. *placement*) ir pusiausvyros (angl. *balance*) valdymas, greičio ir gestų skaičiaus keitimas, naujų, vizualių gestų kūrimas, vaidmens perkėlimas (angl. *role-shift*) – visi esminiai GK poezijos elementai. O tai – dar viena GK meno rūšis.
7. GK poezija – tai gestais, kūno judesiais ir nerankiniais elementais perteikiami skirtingos formos, struktūros bei turinio meniniai pasakojimai, kuriuose rimas kuriamas plaštakų formų, erdvės ir judesio kartojimais. Lietuvoje LGK poezija nėra plačiai žinoma, ją kuriančių taip pat nedaug. Tačiau, kadangi šiame darbe meninių raiškos priemonių buvo siekiama ieškoti pirmiausia LGK mene, o poezija yra viena iš LGK rūšių, buvo surasti visi lietuviai kurtieji, kuriantys LGK poeziją – jų yra 5. Iš viso surinkta 12 LGK poezijos kūrinių (18 min. 19 sek.)³⁹.

³⁸ Svarbu pastebėti, kad Lietuvoje kartais prie GK meno klaidingai priskiriamas kurčiųjų menas, vadinamas De'Via (visas terminas angl. *Deaf View/Image Art*, liet. *kurčiųjų vaizduojamasis menas*). Pasak Miller (1989), De'Via krypties mene vyrauja formalūs meno elementai, besisiejantys su įgimta kultūrine ir fizine kurčiųjų patirtimi. Tokia patirtis įtraukia kurtumo metaforą, kurčiųjų perspektyvą bei gilų kurčiųjų ir aplinkos tarpusavio santykių suvokimą (santykių su natūraliu gamtos pasauliu ir kurčiųjų kultūrine aplinka), dvasinį ir kasdienį gyvenimą (Miller 1989: 722). De'Via krypties kūrėjai gali būti ir girdintieji, tačiau dažniausiai tai yra kurtieji (kartais savęs ir nevadinantys De'Via judėjimo nariais). Tapybos, grafikos darbai, medžio raižiniai, skulptūros, vaizdo medžiagos darbai – filmukai, vaizduojantys gestus, kurčiųjų jausmus ir jų pasaulėžiūrą, aprėpiantys minėtus aspektus, yra De'Via krypties kūriniai (Durr 2006). De'Via priklauso kurčiųjų menui, tačiau tai nėra GK meno, analizuojamo šiame darbe, dalis.

³⁹ Svarbu pridurti, kad GK poezijos nereikėtų painioti su *kurčiųjų poezija*. *Kurčiųjų poezija* – tai kurčiųjų rašomi ir kartais net balsu deklamuojami eilėraščiai. Jie artimesni įprastai suvokiamai poezijai. Tokie kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų

Kadangi šiame darbe meninių raiškos priemonių pirmiausia buvo ieškoma meniniame LGK diskurse, t. y. LGK mene, o daugiausiai šio darbo autorei pavyko surinkti LGK poezijos kūrinį, itin svarbu aptarti poezijos sampratą ir LGK poezijos ypatybes plačiau.

1.3.1.1.1. GK POEZIJA

Garsinėse kalbose poeziją bandoma apibrėžti labai įvairiai. Viktorija Daujotytė (2001) teigia, kad poezija „yra vienas iš slaptųjų sąmonės ryšio kanalų, ryšio su tuo, kas ji pati nėra, net nuo ko nėra ir atskiriama. Apie šį ryšį galima kalbėti tik metaforomis. Metafora tad neišvengiama ne tik eilėraštyje, bet ir mąstyme apie jį. <...> Tai pats tikriausias pasaulio patyrimas“ (Daugotytė 2001: 105). Tai labai poetinis apibrėžimas, nusakantis, kad poezijai būdingas asmeniškumas, meninės raiškos priemonės, kaip, pavyzdžiui, metaforos. Šio darbo autorės nuomone, minėtos ypatybės būdingos visų kalbų – taip pat ir LGK – poezijai. Apibrėžti poeziją bandoma dažnai, „tačiau daugelis poetų, literatūros tyrinėtojų, filosofų poeziją supranta ir ją vertina, pasitelkdami skirtingus vertinimo kriterijus, todėl atsiranda įvairiausių poezijos aiškinimų ir apibrėžimų“ (Malcevičius 2012: 3). Tačiau akivaizdu, kad poezija dažniausiai apibrėžiama, remiantis garsine kalba, rašytiniu tekstu (Sutton-Spence 2005) – pirmiausia tai „ritmiškai ir metriškai sąlygota žodinė kūryba; <...> Siauresne prasme – eiliuota žodžio kūryba“ (Lietuvių kalbos enciklopedija 1961: 191). Dėl šios vyraujančios nuomonės, GK poezija daugeliui, nedaug žinančių apie GK, atrodo neįprasta ar net neįmanoma (taip pat kaip ir GK literatūra). Kaip teigia Sutton-Spence (2005), tokia ji atrodė ir kurčiųjų bendruomenės nariams iki Dorothy Miles (‘Dot’), kurčiosios⁴⁰ anglų kalbos filologės, aktorės, aktyvios kurčiųjų bendruomenės narės, vėliau ir poezijos kūrėjos (anglų, amerikiečių GK ir britų GK), pradėjusios dirbti dabartinės GK poezijos srityje 1960 m., bei kurčiojo Clayton Valli, gestotyrininko, GK poezijos kūrėjo, kuris yra pirmasis kurčiasis, gavęs daktaro vardą, parengęs disertaciją apie amerikiečių GK poeziją 1993 m. Taigi, kaip teigia Valli (1993), Christie ir Wilkins (1997), GK poezija – gestais, kūno judesiais bei mimika perteikiami skirtingos formos, struktūros bei turinio meniniai pasakojimai, kuriuose ritmas, rimas ir metras kuriami gestais. Kaip ir bet kurios kalbos poezijai, GK poezijai būdinga itin išraiškinga, vaizdinga „meninė“ kalba, kuri talkina poetinio kūrinio formos bei estetinio poveikio kūrimui (Leech 1969, Valli 1993, Sutton-Spence 2005). GK poeziją nuo praktinės kalbos skiria ir atsiverianti erdvė interpretacijai.

---

poezijos susitikimai vyksta ir Lietuvoje. Paprastai, jų dalyviai – vyresnio amžiaus klausos negalių turintys žmonės, kurie nuo mažens buvo mokomi kalbėti balsu ir skaityti iš lūpų. Dėl šios įtakos vyresniems kurtiesiems yra artimesnė būtent ši poezijos forma.

⁴⁰ Dorothy Miles gimė girdinti, girdinčiųjų šeimoje ir apkurto dėl serebrospinalinio meningito, kai jai suėjo aštuoneri su puse metų. Gimtoji jos kalba buvo anglų, britų GK ji išmoko mokykloje, o amerikiečių GK – tik Galaudeto universitete, JAV, Vašingtone (tuo metu – kolegijoje). Svarbu pridurti, kad Galaudeto universitetas yra vienintelė auštoji mokykla, kurioje programos specialiai pritaikytos kurtiesiems studentams. Visi dalykai šiame universitete dėstomi amerikiečių GK, vartojama ir anglų garsinė kalba.

Interpretacijos svarbą meniniame stiliuje pabrėžia ir Župerka (2012), teigdamas, kad meninės kalbos tikslumas suprantamas savitai, mat jai neužtenka dalykinio tikslumo, o būdingas nepasakymas iki galo, daugiaaukštė interpretacija, kurią sukuria ypatingas vaizdinis posakio raiškumas.

Kaip jau buvo minėta, GK poezijos pradžia yra siejama su Dorothy Miles. Kaip teigia Sutton-Spence (2005), Miles laikoma GK poezijos pradininke, ji suteikė GK poezijai identitetą. Studijuodama Galaudeto universitete (1957–1961), Miles pramoko ten dėstomo GK „meno“ (angl. *‘art’ language*) – ABC, skaičių ir istorijų, kuriamų su pasirinkta plaštakos forma. Tačiau, kaip teigia Sutton-Spence (2005), dar tuomet, kai viso to mokėsi Miles, „jie nebuvo pripažinti aukštesnės poetinės kalbos dalimi <...> ir išliko kurčiųjų studentų ir kurčiųjų klubo⁴¹ kultūros dalimi, užuot buvusios priimtos, kaip vienietinės-autorinės, originalios kalbės meninės priemonės, kuriamos vadovaujantis poetiniais principais“ (Sutton-Spence 2005: 22). Mokydamasi minėtų kartojimo, vaidmens perkėlimo ir kitų elementų, Miles dar nekūrė ir net neįsivaizdavo, kas yra GK poezija. 1967 m. Miles, prisijungus prie JAV Nacionalinio kurčiųjų teatro, pradėjo kurti poeziją amerikiečių GK. Pirmieji bandymai buvo labiau siekimai versti iš anglų kalbos į amerikiečių GK, o po šių bandymų buvo žengtas esminis žingsnis – Miles pradėjo kurti GK poeziją, remdamasi tais pačiais poetiniais principais, kurie yra anglų kalboje, tačiau perkeldama juos į GK, ji juos vertino kritiškai. „Ši idėja – tokia akivaizdi iš dabartinės perspektyvos – tuo metu buvo radikalus sprendimas, išsiskiriantis iš visko, kas buvo daroma prieš tai. Televizijoje, duodama interviu, 1976 m. ji paaiškino: „Aš bandžiau...atrasti kelią pavartoti GK, laikydamasi garsinių kalbų poezijos taisyklių. Pavyzdžiui, vietoj rimo kaip *katė* ir *kepurė* (*cat* and *hat* – angl. vert.), aš galiu pavartoti gestą NETEISINGAS ir KODĖL (WRONG and WHY – angl. vert.), kurie turi tokią pačią plaštakos formą“ (šiuo atveju tai plaštaka Y⁴²)“ (Sutton-Spence 2005: 23). Pateikiant vieną GK poezijos pavyzdį po kito, juos analizuojant, GK poezija susidomėjo kiti kurtieji ir GK poezija tapo kurčiųjų pasididžiavimu. Tai ir yra įrodymas, kad GK galima perteikti viską, kad poezija GK yra įmanoma. Kadangi poezija yra kultūrinis konstruktas, ja galima išreikšti socialinius skirtumus, pasidalyti kultūrinėmis tradicijomis. „GK poezija parodo girdintiesiems šios kalbos grožį ir kompleksiskumą bei moko juos gerbti kurčiuosius“ (Sutton-Spence 2005: 19). Kaip teigia Sutton-Spence (2005), poezija yra žaidimas arba kalbinė prabanga ir jos paskirtis gali būti tiesiog pasimėgavimas, priemonė apeliuoti į protą ir jausmus. Poezija kalbai gali būti tarsi tai, kas yra saldėsis visai mitybai: vaisės (Sutton-Spence 2005). Toks požiūris į GK poeziją paskatino visiškai nesiremti garsine kalba. Pasak Sutton-Spence (2003, 2005), šis požiūris yra paplitęs, todėl vis dažniau žymūs GK poetai kuria visiškai nesiremdami (arba remdamiesi labai mažai) garsinėmis kalbomis. Labai svarbu

⁴¹ Kurčiųjų bendruomenės kultūrinės institucijos, esančios kiekvienos valstybės didžiuosiuose miestuose.

⁴² Šiame poskyryje visi pavyzdžiai iš amerikiečių GK, kadangi Lietuvoje tai visiškai neanalizuota sritis, tačiau amerikiečių GK ir amerikiečių GK poezija yra ištirta daugiausiai.

pabrėžti, kad Sutton-Spence, plačiausiai tirianti GK poeziją, analizuoja minėtos Miles kūrinis, kurie turi savo ir anglų kalbos variantą (eilėraščiai, parašyti ir anglų kalba, ir perteikiami amerikiečių GK). Galimybė lyginti parašytą eilėraščių ir jo perteikimą GK – palengvina šios menkai tirtos srities analizę. Lietuvoje, kaip pastebi šio darbo autorė, yra tik GK eilėraščiai, visiškai nesiremiant garsine lietuvių kalba, t. y., kurtieji savo kūrinis pateikia tik LGK, užrašytų šių eilėraščių lietuvių kalba – nėra. Būtent toks GK poezijos kūrimas, atsiribojimas nuo garsinės kalbos, plinta visame pasaulyje. GK poezija, neturinti sąsajų su garsine kalba kuriamais eilėraščiais, itin vertinama tarp kurčiųjų. Būtent tokius LGK poezijos atvejus ir analizuoja šio darbo autorė.

1.3.1.1.2. GK ANEKDOTAI

Nepaisant to, kad šiame darbe remiamasi J. Endress (2014) išskiriamomis GK meno rūšimis (žanrais), neįtraukiant GK anekdotų (LGK anekdotus LGK menui priskiria LGK meno specialistas Arūnas Bražinskas (2017)), viena į tyrimo lauką įtraukta paskaita yra susijusi su LGK perteikiamais juokeliais – „Kurčiųjų humoras“. Pastarojoje užfiksuoti atvejai, šios darbo autorės priskirti prie šiame darbe apibrėžiamų meninės raiškos priemonių LGK. Todėl svarbu bent glaustai apžvelgti GK anekdotus ir jų ypatybes.

Kurčiųjų kuriami anekdotai Christie ir Wilkins (1997) įvardijami kaip žanras, „perduodamas akis į akį (angl. *face-to-face*)“ (Christie, Wilkins 1997: 58). Garsinėse kalbose, šiuo atveju – lietuvių kalboje, anekdotai apibrėžiami, kaip „trumpi komiški perkeltinės reikšmės pasakojimai“ (Koženiauskienė 2013: 160). Kaip teigia Sutton-Spence ir Donna Jo Napoli (2012), „kurčiųjų humoras yra vizualus, t. y. vyrauja tik vizualinė raiška, anekdotai perteikiami rankomis <...> ir remiasi vizualia kurčiųjų gyvenimo patirtimi“ (Sutton-Spence, Napoli 2012: 311). Taigi tai trumpos, juokingos istorijos, pasakojimai, perteikiami GK, „naudojant skirtingas veido išraiškas ir kitus nerankinius elementus“ (Sutton-Spence, Napoli 2012: 314). Šis žanras vienija viso pasaulio kurčiuosius ir yra jų kultūros atspindys – anekdotais perteikiami visų kurčiųjų bendruomenių bruožai, kurie yra panašūs visame pasaulyje. Sutton-Spence ir Napoli teigia (2012), kad anekdotais kurtieji gali sukurti skirtingus girdinčiųjų charakterių archetipus, kurie pasitelkiami perteikti tarp girdinčiųjų apie kurčiųjų bendruomenę vyraujančius stereotipus. Paprastai, anekdotuose pateikiami skirtingi charakteriai: mokytojo, vertėjo, socialinio darbuotojo, gydytojo ir kt. Marie-Anne Sallandre (2007) pastebi, kad anekdotuose pasakotojas gali įkūnyti „bet kokią esybę: žmogų, gyvūną ar daiktą... mažą berniuką, žirgą, medį ar kitą“ (Sallandre 2007: 108). Kaip pastebi šio darbo autorė, šie bruožai būdingi visam GK menui, ypač GK poezijai. Tačiau šis aspektas liko už šio tyrimo ribų.

Mokslininkai (Sutton-Spence, Napoli 2012, Sallandre 2017) pabrėžia, kad kurtieji, kurdami anekdotus, dažnai sukuria ir naujų vaizdinių gestų, kurie įrodo išskirtinį meninių raiškos priemonių gestų kalbose turtingumą. Šis gestotyriminkų pastebėjimas itin itin reikšmingas šiam tyrimui (plačiau apie tai 1.4. sk.).

1.3.2. MOKSLINIS LGK DISKURSAS

Žinoma, gestų kalbos yra vartojamos ir moksliniame diskurse. Kaip teigia Župerka (2012), aptariant garsines kalbas, „[š]ios kalbos atmainos vartojimo sritis – mokslinė visuomenės veikla. <...> Šiuo stiliumi išdėstomas specialus kurios nors mokslo srities turinys: žmonijos patirtis, žinios apie gamtą ir visuomenę, nauji tyrimų duomenys“ (Župerka 2012: 80). Lietuvoje LGK vyksta nemažai mokslinių paskaitų, seminarų, mokymų ir kt. Jų turinys dažniausiai susijęs su kurčiųjų kultūra, šios bendruomenės aktualijomis ir pan. Tai atsispindi ir tiriamojoje medžiagoje – analizuojamuose moksliniuose pranešimuose kurtieji aptaria kurčiųjų kultūros sampratą, kurčiųjų vaikų raidą, pateikia skirtingų, su kurčiųjų aktualijomis susijusių, tyrimų duomenis ir kt.

Kalbininkė Bitinienė (1983) skiria du garsinių kalbų mokslinio diskurso postilius: teorinį ir mokomąjį; mokslinio stiliaus periferijai priklauso mokslo populiarinamasis postilis. Šiam stiliui taip pat priskiriami moksliniai pranešimai ir paskaitos – tai dalis ir šio darbo tyrimo medžiagos, kaip pavyzdžiui, paskaitos, kuriose pristatomas LGK menas ar kurčiųjų anekdotai (siekiant jų viešinti, populiarinti). Mokslinis stilius atlieka dalykinio pranešimo funkciją. Kalbant apie garsines kalbas, Župerka (2012) pabrėžia, kad „[m]okslo darbuose aptinkamos poveikio (ekspresyvinės) ar kitų (šalutinių) funkcijų apraiškos yra sąmoningos, turinio, žanro, dėstymo tikslų, kalbos formos motyvuotas nukrypimas nuo mokslinio stiliaus“ (Župerka 2012: 81). Tai itin svarbu šiam darbui, kuriame analizuojamos meninės raiškos priemonės ir moksliniame LGK diskurse, t. y., moksliniuose LGK pranešimuose, paskaitose vartojama ne tik dalykinė kalba, joje yra ir meninių raiškos priemonių, kurios yra šio darbo objektas. Nepaisant to, kad kalbininkai teigia, jog (garsinėse kalbose) moksliniam stiliui nėra būdingos emocinės ir vaizdinės kalbos priemonės, netiesioginės reikšmės žodžių vartojimas, pastebima, kad „stilistinių ypatybių santykis konkrečiame tekste priklauso nuo žanro, temos, kalbos formos“ (Župerka 2012: 81). Būtent tai ir yra pastebėta analizuojamoje šio tyrimo medžiagoje – paskaitose užfiksuotos perkeltinės reikšmės ir kitos meninės raiškos priemonės, kurios patenka į šio darbo meninės raiškos priemonių sąvokos apibrėžimą. Garsinėse kalbose, pavyzdžiui, aptariamoje lietuvių kalboje, pastebima, kad, kaip teigia Župerka (2012), „dabartinius mokslinius tekstus būtų galima išdėstyti ant stiliaus ašies, kurios vieną polių sudarytų tikslinės kalbos, loginės sintaksės, o kitą – negriežtos terminijos, perifrastinės, gana ekspresyvios raiškos tekstai“ (Župerka 2012: 82). Visi tokie pastebėjimai apie mokslinius tekstus,

šio darbo autorės nuomone, yra tinkami ir moksliniam gestų kalbų (tarp jų, žinoma, ir LGK) diskursui. Darbo autorė, atlikdama tyrimą, pastebėjo, kad mokslinis diskursas kurčiųjų bendruomenėje yra įvairus, jam būdingas ir logiškumas, glaustumas, vienareikšmių terminų vartojimas, tačiau pasitaiko ir emocinės, vaizdingos raiškos. Būtent dėl to mokslinė LGK vartojimo sritis pateko į tyrimo medžiagą.

Svarbu pastebėti, kad tyrimo medžiagą sudaro minėtos paskaitos, kurios yra artimos mokslinio populiarinimo tekstams, o jie – arčiau publicistinio stiliaus, būtent dėl šios priežasties ir buvo tikėtasi analizuojamoje medžiagoje užfiksuoti meninės raiškos priemonės, realizuojančias estetinę ir emocinę kalbos funkcijas. Todėl svarbu paminėti šio stiliaus ypatybes garsinėse kalbose. Pasak Župerkos (2012), mokslo populiarinamųjų tekstų funkcija „pateikti dalykinę informaciją, o kad šioji būtų patraukli – apvelkama vaizdo ir emocijos drabužiu, t. y. siekiama poveikio, įtaigumo“ (Župerka 2012: 83). Svarbu pabrėžti, kad Lietuvoje nėra atlikta tyrimų, kuriuose būtų išanalizuotos skirtingos LGK vartojimo sritys, tarp jų ir mokslinė sfera, todėl sunku vienareikšmiškai pasakyti, kad šios priemonės yra taikomos ir gestų kalbose, tačiau šio darbo autorė, aktyviai dirbdama kurčiųjų bendruomenėje ir dalyvaujama įvairiuose kurčiųjų paskaitose, pastebėjo, kad šios priemonės vyrauja moksliniame LGK vartojimo diskurse.

1.3.3. PUBLICISTINIS LGK DISKURSAS

Gestų kalbos, be abejo, yra vartojamos ir publicistiniame diskurse. Nors pabrėžiama, kad „[s]varbiausia šio stiliaus vartojimo sritis yra periodinė spauda; gyvuoja oratorių kalboje, o mūsų laikais – ir radijuje, televizijoje, kino kronikoje įstatymų leidyba ir raštvedyba“ (Župerka 2012: 87), o, kaip jau minėta, gestų kalbos neturi rašytinės formos, jomis negali būti transliuojamos naujienos radijuje, neturima ir kino kronikos pavyzdžių, kuriuose būtų užfiksuota kalbant GK (svarbu paminėti, kad užsienyje ir Lietuvos televizijos žinios ir laidos yra verčiamos į LGK, tačiau tai nėra natūrali LGK, gimtakalbių kalba, o vertimas, kuris neįeina į šio darbo tyrimo lauką), skirtingų institucijų kurtieji atstovai neretai informuoja įvairiais klausimais kurčiųjų bendruomenę, ruošdami vaizdo įrašus, kuriuose informacija perduodama GK. Būtent tokie įrašai atitinka publicistinio stiliaus ypatybes. Kaip teigia Župerka (2012), garsinėse kalbose „[p]ublicistika skiriama plačiai auditorijai, jos turinį sudaro visuomenei aktuali tematika: politika, ekonomika, kultūra (švietimas, mokslas, menas, sportas), moralė. Publicistikos tikslas ne tik pateikti faktus, bei ir įtikinti, atitinkamai nuteikti, todėl jai būdinga pranešimo ir poveikio (agitacijos bei ekspresijos) funkcijų dermė“ (Župerka 2012: 87). Pastebėta, kad pranešama skubi, nauja informacija ir tuo publicistiniai pranešimai skiriasi nuo mokslinio pranešimo. Župerka pastebi, kad „[k]itoks ir santykis su pranešimu. Mokslinė informacija objektyvi, o publicistikos skiriamasis bruožas yra socialinis

vertinimas: kalbamasis dalykas čia tiesiogiai, atvirai vertinimas visuomenės ar jos grupės požiūriu. <...> Taigi publicistinis stilius (plačiai suprantamas) derina intelektines kalbos priemones su emocijomis bei vaizdinėmis, dalykinę leksiką ir loginę sintaksę – su ekspresyvia raiška“ (ten pat). Visos šios lietuvių kalbos publicistinio stiliaus ypatybės tinka ir gestų kalboms. Įrašuose, kurie analizuoti atliekant šio darbo tyrimą, kurtieji praneša skubias ir aktualias naujienas, jos susijusios su politika, ekonomika, kultūra ar morale. Neretai įvairūs informaciniai pranešimais kurtiesiems padeda agituoti, kvieisti dalyvauti. Šie pranešimai būna paveikūs, ekspresyvūs, dažniausiai – labai vaizdingi. Tai pastebėta ir tiriant šio darbo publicistinio pobūdžio vaizdo įrašus. Plačiau apie juos – 2.4. sk.

1.3.4. ŠNEKAMASIS LGK DISKURSAS

Aptartų garsinių kalbų publicistinio ir mokslinio diskursų ypatybės – nuoseklumas, išsamumas, tikslumas – yra priešingos šnekamajam diskursui. Kaip teigia Župerka (2012), „[š]nekamojo stiliaus vartojimo sritys – kalba šeimoje, gatvėje, kelionėje, artimų žmonių laiškai, t. y. asmeninė (neoficiali, neprofesinė) komunikacija. Vartojimo sfera lemia turinį: čia dažniausiai kalbama apie nesudėtingus dalykus. <...> Svarbiausia šnekamosios kalbos funkcija yra paprasto bendravimo; reiškiasi ir pranešimo funkcija <...>, taip pat būdinga emocinio poveikio funkcija“ (2012: 91). Pastebima, kad tipinė bendravimo forma yra dialogas, kai adresatas yra čia pat, todėl kalba yra paprasta, konkreti, emociinga, subjektyvi, vaizdinga. Šio darbo autorė pastebi, kad LGK dialogai taip pat gali būti emociingi, bendraujama vaizdinga kalba ir tai sudaro prielaidą šio stiliaus tekstuose ieškoti meninės raiškos priemonių. Šnekamajam stiliui nebūdingas griežtas tikslumas ar išsamumas, būdingas spontaniškumas, nes dialogai iš anksto nerengiami. Župerka (2012) pabrėžia, kad „[v]aizdinės priemonės čia dažniausiai įprastinės, be to, rečiau atlieka estetinę funkciją. Kiti yra ir tų priemonių stilistiniai atspalviai: jos žemesnio tono, turi neoficialumo, familiarumo, neretai ir linksmumo, humoro, šiurkštumo niuansų“ (Župerka 2012: 91). Būtent šios šnekamosios kalbos ypatybės yra pastebimos ir bendraujant su kurčiaisiais asmeniškai, neoficialiai. Bendraujant atsiranda pajuokavimų, humoro elementų, familiarumo, emociingumo. Pastebima, kad šiam diskursui būdingas trumpinimas (pavyzdžiui, nelieta antrojo sudėtinio gesto elemento) bei kalbos perteklius – neretai kurtieji itin vaizdingai ir išsamiai perteikia spontaniškai, pokalbio metu atsiradusią emociją ar jausmus. Pastaruoju atveju dažnai itin plačiai vartojami nerankiniai elementai, perkeltinės reikšmės ir kt. – priemonės, kurios leidžia išraiškiai perteikti kalbą.

1.4. MENINĖS RAIŠKOS PRIEMONĖS GESTŲ KALBOSE

1.4.1. MENINĖS RAIŠKOS PRIEMONIŲ SAMPRATA

Kadangi šio darbo objektas – meninės raiškos priemonės, svarbu jas apibrėžti ir aptarti jų ypatybes. Meninės raiškos priemonės gana daug yra analizuojamos garsinėse kalbose – lietuvių, anglų, prancūzų, italų ir kt. Kai svarstoma apie garsines kalbas, teigiama, kad meninės raiškos priemonės – tai kalbinės raiškos, stiliaus elementai, kalbos ypatybės (Župerka 2012, Koženiauskiene 1999, 2013), kurios kūrinį, kalbą ar pasakymą išskiria iš kitų ir talkina kalbos vaizdingumui, turtingumui, gyvumui. Jos taip pat padeda siekiant perteikti idėją, atskleisti nupasakojamų veiksnių ar veikėjų detales, sukurti tam tikrą atmosferą, leidžia atsiskleisti pasakymų interpretavimo būdams bei paveikti žiūrovus, klausytojus ar skaitytojus. Meninės raiškos priemonės Justina Minkovskaja (2017) įvardija kaip reiškinį, kuris atveria visai kitokias kalbos galimybes (Minkovskaja 2017: 11), padeda sukurti papildomas reikšmes. Kaip jau minėta įvade, gestų kalbose meninės raiškos priemonės iki šiol nėra išsamiai aptartos: nėra vienos, aiškios jų sampratos apibrėžties, plačiau ir išsamiau neanalizuota, kokia jų raiška, kokie elementai, ypatybės ir kaip jos veikia kalbą. Žinoma, bandymų jas aprašyti yra. Jie glaustai pristatomi šiame skyriuje.

Siekiant aptarti meninės raiškos priemones šiame darbe, buvo remiamasi meninės raiškos priemonių apibrėžtimi garsinėse kalbose, kadangi, kaip jau buvo minėta, GK meninių raiškos priemonių tyrimų nėra daug. Koženiauskiene (1999, 2013), aprašydama menines lietuvių kalbos raiškos priemones, nurodo tropus (metaforą, katechezę, oksimoroną, metonimiją, sinekdochą, emfazę, onomatopėją, antonomaziją, perifrazę, hiperbolę, litotę, ironiją ir pan.). Tropas – tai „perkeltinė, antrinė, šalutinė žodžio reikšmė, kai su įprastą vietą turinčiu žodžiu „daromas posūkis“ – jis perkeliamas į kitą jam nebūdingą vietą, pavartojamas netiesiogine reikšme, kurią išryškina tik kontekstas <...>. Taigi daikto, asmens ar reiškinio vardo perkėlimas kitam daiktui, asmeniui ar reiškiniui, kuriam tas vardas nėra tikrasis, yra pagrindinis tropo požymis“ (Koženiauskiene 1999: 205). Aptardama meninės raiškos priemones, Koženiauskiene (1999) taip pat išskiria sintaksines figūras (anaforą, epiforą, anadiplozę, įrėminimą, sinonimiją, akumuliaciją ir kt.) bei retorines figūras. Mokslininkė išskiriami ir garsinius stiliaus veiksnius, tokius kaip intonacija, tempas, ritmas, pauzės, akcentai ir kt. (Koženiauskiene 1999). Taigi apžvelgiama visa priemonių įvairovė. Kiek pastebėjo šio darbo autorė, studijuodama GK teorinę literatūrą, gestų kalbose randamos ir tik pradedamos tirti metaforos (Wilcox 2000, Taub 2001, Wilcox et al. 2000, Wilcox et al. 2004, Sutton-Spence 2005, Pfau et al. 2012), metonimijos (Wilcox et al. 2000, Wilcox et al. 2004), labai glaustai apžvelgiama sinonimija (Chamberlain et al., 2000, Pfau et al. 2012). Tačiau šios analizės yra gana painios, neišsamios, kartais keliančios abejonių. Šio darbo autorės nuomone, greičiausiai galima teigti, kad minėtos analizės – tai pirmieji bandymai aprašyti tai, kas vyksta GK. Kadangi

LGK iš viso meninių raiškos priemonių požiūriu tiriama pirmą kartą, šio darbo autorė nusprendė neskirstyti priemonių pagal garsinių kalbų teikiamą šių priemonių klasifikaciją ir vertinti jas bendresniu žvilgsniu. Todėl šiame skyriuje apžvelgiamos meninės raiškos priemonių gestų kalbose ypatybės ir bruožai, siekiant išryškinti tuos elementus, kurie atskleidžia kalbos vaizdingumą, turtingumą, gyvumą, leidžia skirtingai interpretuoti pasakymus ir dėl to gali būti laikomi meninės raiškos priemonėmis gestų kalbose. Šio darbo autorė apibrėžia, kad šiame darbe gestų kalbų meninėmis raiškos priemonėmis laikomos tokios priemonės, kuriomis pasakymuose realizuojamos emocinė ir estetinė kalbos funkcijos.

1.4.2. EMOCINĖS IR ESTETINĖS FUNKCIJŲ GK RAIŠKA

Meninės raiškos priemonės garsinėse kalbose neutralų tekstą paverčia vaizdingu, gyvu, turtingu, skambiu (Koženiauskiene 1999, Župerka 2012). Būtent dėl to pasitelkiami minėti tropai, retorinės, stilistinės figūros bei garsiniai stiliaus veiksniai. Minėto kalbos vaizdingumo ir gyvumo gestų kalbose pasiekama tuomet, kai realizuojamos emocinė ir estetinė kalbos funkcijos. Meninės raiškos priemonės, apibrėžtos šiame darbe, plačiau aptariamose tolimesniuose skyreliuose.

1.4.2.1. SIMETRIŠKUMAS GK

Sutton-Spence (2005) teigia, kad estetinei kalbos funkcijai reikšti gestų kalbose pasitelkiamas gestų simetriškumas (angl. *simmetry*) ir kartojimas (angl. *repetition*) – tai pagrindiniai, pavyzdžiui, GK meno, o ypač, GK poezijos elementai. Svarbu pabrėžti, kad šio darbo objekto – meninės raiškos priemonių LGK – visų pirma buvo ieškoma LGK mene, kurio didžiąją dalį sudaro LGK poezijos kūriniai. Gestų simetriškumas – tai simetriškas rankų (dvirankiuose gestuose) judėjimas, viena kitos atžvilgiu (Danielius 2004). Gestų simetriškumas GK poezijoje (ar GK mene bendrai) skirstomas ir aptiriamas kitaip nei gestų simetriškumas (ir nesimetriškumas), analizuojant pačią GK struktūrą. Danielius (2004) dvirankius gestus skiria į simetriškus (kai abiejų rankų plaštakos forma, padėtis, vieta ir judesys yra vienodi, kai abi rankos yra aktyvios) ir nesimetriškus⁴³ (kai rankos juda skirtingai – viena (pagrindinė) ranka yra aktyvi, kita (šalutinė) pasyvi) (Danielius 2004: 56). Šiuo atveju simetriškumas (ir nesimetriškumas) yra GK ypatybė, pati savaime neatliekanti meninės raiškos funkcijos. Tačiau kurtiesiems poetams, kuriantiems GK poeziją, kaip teigia Sutton-Spence (2005), sąmoningai pasirinkus eilėraščių perteikti viena ar dviem rankomis, tikslingai įtraukiant simetriškumą, pusiausvyrą (angl. *balance*), ar kryptingai jos

---

⁴³ „Šios dvirankių gestų taisyklės negalioja polisintetiniams gestams, kuriuose abi rankos gali būti aktyvios ir judėti nepriklausomai viena nuo kitos“ (Danielius 2004: 56).

venģiant, tai yra įrankis, padedantis sukurti norimą įspūdį žiūrovui. Pastebima, kad GK poezijoje neretai viskas perteikiama abiem rankomis, tačiau pasirinkimas eilėrašį perteikti viena ranka yra itin prasmingas, nes tai pasitaiko ne taip dažnai. Sutton-Spence (2005) pabrėžia, kad simetrijos tipų yra įvairių, tačiau dažniausiai plačiau apžvelgiami yra trys – tai vertikali, horizontali simetrija ir simetrija *pirmyn-atgal* (angl. *front-back*). Vertikali simetrija kuriama dešinės ir kairės pusių dermės pagrindu. Pastebima, kad ši simetrija labai įprasta, kasdienė. Chris McManus atkreipia dėmesį, kad „pasaulyje yra itin daug vertikalių simetrijų – ne tik veidas (turima omenyje, kad abi veido pusės, jei veidą padalytume pusiau, yra simetriškos), bet ir žmonių rankos, kojos, daugelio gyvūnų kūnai, gėlės, medžiai, – todėl nėra nuostabu, kad itin greitai atpažįstame vertikalią simetriją. Tai įvyksta automatiškai“ (McManus 2002: 352). Šią simetrijos rūšį paprastai naudoja kurtieji, kurdami GK meno kūrinius, pavyzdžiui, gestas, žymintis *siūbuojančius medžius*⁴⁴ ar gestas KONTRASTAS⁴⁵.

Horizontali simetrija nėra itin dažna. Sutton-Spence (2005) teigimu, kad horizontali simetrija yra kuriama priešingai nei pirmoji. Horizontali simetrija kuriama ne kairėje ir dešinėje pusėse, bet jungiant apatinę kūno dalį su viršutine, t. y., kuriant lyg ir veidrodinį vaizdą, numatomą susidūrimo liniją priešais save, lygiagrečiai juosmeniui. Pavyzdžiui, plaštaka E vaizduojanti gulbės galvą, kuri lenkiasi į apačią, prie vandens telkinio ir išvysta ten savo atvaizdą, kuris yra kuriamas, pasitelkiant kitą ranką, taip pat su plaštaka E vaizduojant gulbės galvą, kuri tarsi snapu susiduria su tikrąja gulbe, esančia viršuje. Taip pat išskiriama ir simetrija *pirmyn-atgal*, kuomet rankos juda paeiliui, tarsi vėluojant atkartodamos kitos rankos veiksmą, pavyzdžiui, gestas KOMUNIKUOTI ar METAI⁴⁶.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad ne pats simetriškumo taikymas, o simetriškumo gausa, t. y., vieno ar kito simetriškumo tipo kartojimas realizuoja Sutton-Spence (2005) išskirtą estetinę ir, kaip pastebi šio darbo autorė, emocinę kalbos funkcijas.

1.4.2.2. PLAŠTAKŲ FORMOS, JUDĖJIMO IR ERDVĖS KARTOJIMAS GK

Sutton-Spence (2005) kaip estetinės raiškos funkciją GK atliekantį elementą išskiria ir plaštakų formų, judėjimo bei erdvės, kurioje išdėstomi gestai, kartojimą. Tai ypač būdinga GK poezijai⁴⁷. Kartojimus, Klima ir Bellugi (1979) vadina „vidine poetine struktūra“ – jais kuriamas naujas poetinis pasaulio modelis. Būtina atkreipti dėmesį į tai, kad nors Sutton-Spence (2005)

---

⁴⁴ Šis dvirankis gestas Danieliaus (2004) įvardijamas sinchronišku.

⁴⁵ Danieliaus (2004) įvardijamas veidrodiniu, t. y. abiejose rankose identiškas gestas, vienas kito atžvilgiu juda tarsi veidrodinis atspindys. Pavyzdžiui, sinchroniškas gestas, žymintis siūbuojančius medžius, juda viena kryptimi vienodai, o rodant veidrodinį gestą, abi rankos judės viena link kitos, kaip tai būtų ir atsistojus bei rodant gestą prieš veidrodį.

⁴⁶ Šiuos gestus Danielius (2004) priskiria nesinchroniškiems.

⁴⁷ Pasak Sutton-Spence (2005), „[k]artojimas yra esminė GK poezijos ypatybė. Bet kuriame poetiniame tekste, ar jis būtų gestų ar garsine kalba, elementų <...> kartojimas sukuria neįprastus kalbinius modelius, būtent jie GK poezijoje į pirmą planą iškelia ir pabrėžia kalbą“ (Sutton-Spence 2005: 25)

kartojimą skiria kaip estetiškos funkcijos GK raišką, pastebėta, kad kartojimas, kaip matyti ir iš tolimesnio teksto, neretai atlieka ir emocinės funkcijos raišką.

Kaip teigia Sutton-Spence (2005), „[b]eveik visi GK eilėraščių⁴⁸ tyrimai atskleidžia plaštakos formų ypatybes. Kartais jos naudojamos tiesiog dėl vizualaus įspūdžio – plaštakų formos kuria elegantiškumą, malonų ar linksmą vaizdą. Pastarieji labiau artimi emocinei, nei estetinei funkcijų raiškai. Pastebima, kad daugeliu atvejų plaštakų formos yra svarbiausios, pavyzdžiui, GK eilėraštyje. Jos gali susieti idėjas ar išryškinti gilesnes konotacijas kūrinyje, kurios slepiasi gestuose, kurie dažnai žymi emocines būsenas, susijusias su tam tikromis plaštakų formomis“ (Sutton-Spence 2005: 26). Estetinės ir emocinės funkcijų raiškos sąsajos akivaizdžios ir aptariant plaštakų formomis perteikiamą simboliškumą. Amerikiečių GK poezijoje išskiriamos šios plaštakų formos (Sutton-Spence 2003, 2005, 2007): 5 ir B, kurios yra atviros, simbolizuoja „pozityvumą“, lyginant su uždara plaštakos forma, tokia kaip A⁴⁹. Plaštakų formos, suriestais, sulenktais per krumplius pirštais, žymimos 5 arba V⁵⁰ asocijuojasi su įtampa ir „griežtumu“ skirtingai nei kitos plaštakų formos, kurios asocijuojasi su „švelnumu“. „Aštriomis“ plaštakų formomis įvardijamos G, V, I ir Y⁵¹. G ir I nurodomos kaip vienkryptės, B ir 5 – platesnės, „tirštesnės“, o A, O ir C⁵² – „tvirčiausios ir solidžiausios“. Svarbu pabrėžti, kad tam tikrą simboliškumą perteikia ne tik plaštakų formos, bet ir kūrinio, istorijos kontekstas, temos, didelę įtaką turi ir nerankiniai elementai. Pasak Sutton-Spence, aptariamoms istorijoms „kuriamos su tokiomis plaštakų formomis, kurios žymi raides ar skaičius“ (Sutton-Spence 2005: 35). Taigi šių plaštakos formų – žyminčių raides ar skaičius – kartojimas – taip pat stiprina kalbos raišką, išraiškumą, pasitelkiami estetinei ir, kaip pastebima, emocinei funkcijai realizuoti.

Taip pat išryškinamas minėtas judesio kartojimas, kuris Sutton-Spence (2005) išskiriamas kaip atliekantis estetinę, darbo autorės pastebėjimu, ir emocinę funkcijų GK raišką. Judesio kartojimas apima pirštų pasirinktoje plaštakų formoje judėjimą (pavyzdžiui, vibracija) ir plaštakos judėjimą (įtraukiamas ir judėjimo greitis) (Sutton-Spence 2005). Plaštakos judėjimas gali būti esminė gestų sudarymo dalis (kiekvienas gestas privalo turėti judesį, net jei konkretus gestas žymimas kaip *sulaikytas ar nejudantis*) arba gali būti gramatinės gesto reikšmės dalis. Abu šie judėjimo tipai taikomi, siekiant keisti judėjimo tempą ir kuriant tam tikrą vaizdą (pavyzdžiui, siekiant poezijoje plastiškumo ar aštrumo).

---

⁴⁸ Juos šio darbo autorė įvardija kūriniais.

⁴⁹ Amerikiečių GK plaštakų formos 5, B ir A (A formoje skiriasi nykščio pozicija, tačiau gestas yra panašus) atitinka ir LGK plaštakų formas ir jų žymėjimą.

⁵⁰ LGK 5 atitinka 5+, V atitinka V+.

⁵¹ Amerikiečių GK ir LGK – skiriasi ir LGK panašaus gesto nėra. V ir I – atitinka LGK, Y skiriasi, tačiau dėl formos panašumo LGK Y galima būtų priskirti amerikiečių GK įvardintoms „aštrioms plaštakų formoms“.

⁵² O ir C amerikiečių GK ir LGK yra skirtingos. LGK jos nėra tokios „solidžiausios“. Šiuo atveju LGK C labiau artima būtų „aštrioms“ V, I, o O neatitiktų nei vienos plaštakų formų kategorijos.

Minėtinas ir trečias kartojimo tipas – erdvės, kuriose perteikiami gestai. Gestų vieta yra labai svarbi GK poezijoje. Pasak Bauman (2003), GK poezijoje gestai kuriami ir žymimi erdvėje, siekiant sukurti visapusiškai estetinius modelius ir kontrastus taip, kaip tai vyksta ir vaizdiniuose menuose (pavyzdžiui, tapyboje). Gestai gali būti rodomi skirtingose erdvės vietose – viršuje, apačioje, kairėje, dešinėje – arba jie gali sklandžiai jungtis į tam tikrus srautus.

Sutton-Spence (2005) pabrėžia, kad aptarti plaštakos formos, judėjimo ir erdvės kartojimas kuria poetinį įspūdį ir yra artimi rimo sąvokai, kuri gestų kalbose apibrėžiama kitaip, nei garsinėse kalbose suvokiamas rimas ir aliteracija (siejama su priebalsių sąskambiu, tikslingu to paties priebalsio arba panašių priebalsių kartojimu gretimuose žodžiuose, kuris, pasak Župerkos (1983), sustiprina kalbos išraiškumą). Gestų kalbose rimas aptiriamas būtent per aptartas kartojimo ypatybes (Sutton-Spence 2005: 42).

Aptardama kartojimo ypatybes, Sutton-Spence (2005) išskiria ir ritmo svarbą estetinei, ir kaip šio darbo autorė pastebi, emocinei funkcijū GK raiškai. Valli (1993) išskiria kelis judėjimo ir sulaikymo GK poezijoje tipus, pabrėždamas, kad tai įrankis kurti poetinį ritmą:

1. Pabrėžimas, sulaikantis pasakojimo tėkmę (angl. *hold emphasis*), siekiant eilėraštyje išskirti ir išryškinti tam tikrus dalykus, naudojama pauzė (ilga, subtili ir labai staigi, ryški).
2. Judėjimo pabrėžimas (angl. *movement emphasis*), kuris gali akcentuoti judėjimo ilgumą, trumpumą, kintamumą ir pasikartojimą.
3. Judėjimo mastas (angl. *movement size*) – padidintas arba sumažintas judėjimo diapazonas, greitėjantis judėjimas.
4. Judėjimo trukmė (angl. *movement duration*) – reguliarus, lėtas arba greitas judėjimas.

Neretai visi šie tipai GK poezijoje derinami tarpusavyje, siekiant vienokio ar kitokio efekto, kalbos vaizdingumo, gyvumo ir turtingumo. Šiame darbe judėjimo bei sulaikymo aspektai liko už tyrimo ribų, todėl plačiau neaptariami.

1.4.2.3. NERANKINIAI ELEMENTAI GK

Labai svarbu, aptariant emocinę ir estetinę funkcijų raišką, išskirti ir nerankinius elementus. Kaip jau buvo minėta 1.2. sk., nerankinių elementų santykis su čeremomis artimas garsinių kalbų supersegmentinių (prozodinių) elementų santykiui su fonemomis. Supersegmentiniais elementais laikomas kirtis, priegaidė, tonas, ritmas, intonacija ir kt. Dalis šių elementų – kaip kad intonacija, ritmas – Koženiauskiene (1999) priskiriami garsiniams stiliaus veiksniams, kurie talkina kalbos turtingumui ir emociingumui. Pabrėžiama, kad tokie elementai kaip, pavyzdžiui, balso, tarsenos, intonacijos ypatybės prisideda prie individualaus kalbėtojo stiliaus, kuria jo kalbėjimo savitumą (Koženiauskiene 1999: 349). Ypač didelis dėmesys yra skiriamas intonacijai, kuri, kaip kad teigia

Gintautas Kudrotas (2017), „[y]ra garsinių kalbos priemonių sudėtinė dalis ir suvokiama kaip lingvistinė universalija“ (Kudrotas 2017: 245), „kuri pasireiškia visose be išimties kalbose ir komunikacijos akte atlieka pasakymo dalykinio, emocinio ir stilistinio turinio raiškos ir / ar tikslingumo funkcijas“ (Kudrotas 2012: 2). Intonacija pasižymi didžiulėmis turinio raiškos ir poveikio galimybėmis. Svarbu pabrėžti, kad „[n]eretai intonacija yra vienintelis ir todėl svarbiausias teksto interpretacijos, potekstės raiškos ar tikslinimo būdas, kai žodžių reikšmė teigia viena, o balsas (intonacija) – visai ką kita. Todėl būtina motyvuotai susieti abu intonacijos tyrimo aspektus – funkcinį ir akustinį-fonetinį, kaip turinio ir išraiškos priemones“ (Kudrotas 2012: 7). Šio darbo autorės nuomone, būtent tokį vaidmenį gestų kalbose atlieka nerankiniai elementai. Pastebima, kad nerankiniai elementai yra neatsiejama gestų kalbų dalis, talkinanti kalbos vaizdingumui ir turtingumui (Danielius 2004, Wilbur 2009), todėl nerankiniai elementai patenka į šio darbo tyrimo lauką.

Pasitelkus nerankinius elementus, kuriama fizinė ar būdo charakteristika, taip pasakyme realizuojant estetinę ir emocinę kalbos funkcijas, t. y. nerankiniai elementai neretai papildo pagrindinės reikšmės gestą, esantį LGKŽ. Svarbu pastebėti, kad LGKŽ pateikiamos tik pagrindinės gestų reikšmės, pavyzdžiui: STIPRUS, DIDELIS, GERAS ir kt. Tačiau, natūralu, kad GK tokių reikšmių neretai nepakanka, kalbantieji nori jas keisti, modifikuoti. Norint pasakyme pabrėžti, išskirtinę fizinę ar kitokią daikto, reiškinių, žmogaus ar kitą charakteristiką (pavyzdžiui, LABAI-DIDELIS, LABAI-GRAŽUS), neretai yra pasitelkiami nerankiniai elementai – ne tik jau minėtos skirtingos veido išraiškos, bet ir papildomi galvos bei kūno judesiai. Kaip jau buvo minėta ir 1.2. skyriuje, judesys yra viena iš keturių gestų čeremų klasių. Tačiau įprastai pagrindinio gesto, kuris randamas žodyne, judesys neatlieka meninės raiškos funkcijos. Estetinis ar emocinis raiškos elementas atsiranda tuomet, kai pagrindinio gesto ar pagrindinės raiškos judesys modifikuojamas, t. y. įprastas judesys pakeičiamas įprastas judesys, kinta, pavyzdžiui, jo diapazonas (jis tampa platesnis arba siauresnis), intensyvumas, taikomi ir minėti nerankiniai elementai. Judėjimo diapazono ypatybės aptartos ankstesniame skyriuje, tačiau ten pabrėžiamas judėjimo kartojimas, dažnai pasitaikantis GK poezijoje. Vienkartinis tam tikro gesto judesio keitimas būdingas ne tik GK poezijai, bet ir kitoms GK vartojimo sritims. Būtent ši ypatybė esamam gestui suteikia vaizdingumo ir meninės raiškos.

1.4.2.4. NEOLOGIZMAI GK

Analizuojant GK poeziją, kuri yra viena iš GK meno rūšių, pastebima (Sutton-Spence 2005), kad jai itin būdingas naujų gestų kūrimas. Neologizmai talkina ir minėtai fizinės ir būdo charakteristikai kurti. Tai, kaip pastebi Sutton-Spence (2005), yra vienas iš įrankių siekiant poetinio

efekto. Taiklus naujadaras garsinėse kalbose neretai palengvina pašnekovo ar perteikiamos minties supratimą, priverčia suklusti ir atkreipti dėmesį į pasakymą. Taip yra ir gestų kalbose. Garsinėse kalbose išskiriami du esminiai naujų žodžių kūrimo būdai: žodžio sudarymas iš egzistuojančių kalbos elementų arba žodžio sudarymas, pasitelkus kitą kalbą (Murmulaitytė 2016). Gestų kalbose nauji gestai kuriami taip pat naudojant abu nurodytus būdus (Danielius 2004), t. y. gestas gali būti sukurtas sujungus ar pasitelkus kitas gestų kalbas⁵³, arba modifikavus esamus gestus ir jų raišką. Pabrėžtina, kad visi nauji gestai yra motyvuoti, t. y. ikoniški. Dėl to, kad pasitelkus neologizmus pasiekiamas poetinis efektas, neretai realizuojama estetinė kalbos funkcija, jie taip pat yra šio darbo tyrimo dalis.

1.4.2.5. PERKELTINĖS REIKŠMĖS KŪRIMAS

Dažniausiai garsinėse kalbose perkeltinės reikšmės kuriamos, pavyzdžiui, pasitelkus metaforas ar metonimijas. Pastarosios užsienio gestų kalbose tik pradedamos analizuoti, o moksliniuose darbuose, kuriuose analizuojama GK pateikiami pavyzdžiai nėra aiškūs sugretinus juos su LGK. Taip pat svarbu pastebėti, kad metaforos gestų kalbose (kaip ir garsinėse kalbose, kur pasak Onos Petrėnienės, „pastaraisiais dešimtmečiais, susiformavus kognityvinei lingvistikai, metaforos tyrimai įgavo naują aspektą“ (Petrėnienė 2010: 129), t. y., buvo suvokta, kad metafora nėra tik teksto ar minties puošmena (poetinė metafora), „ji sietina su žmogaus protine veikla“ (Bitinienė 2007: 36), tai „vienas iš svarbiausių kalbinių reiškinių, glaudžiai susijusių su mąstymu ir kognityvine veikla⁵⁴, nes visa konceptualioji sistema (esminis mąstymo turinys) yra metaforiška“ (Vaivadaitė-Kaidi 2011: 1)), pradėtos analizuoti kaip konceptualus konstruktas (konceptualios metaforos). Kognityvinė lingvistikos kryptis gestų kalbose remiasi gestų ikoniškumu⁵⁵ (Taub 2001, Wilcox et. al. 2004). Ikoniškumą gestų kalbose Wilcox et. al. (2004) apibrėžia ne kaip gesto ir žodžio santykį, bet kaip dviejų konceptualių erdvių tarpusavio ryšį. Taigi kognityvinis ikoniškumas

---

⁵³ Minimas ir naujų gestų kūrimas pasitelkiant abėcėlę. Sutton-Spence (2005) pabrėžia, kad „pirštų abėcėlė yra tik priedas vizualiai motyvuotam gestui“ (Sutton-Spence 2005: 84).

⁵⁴ Vieni iš šios lingvistikos šakos pradininkų George Lakoff ir Mark Johnson (2003) teigia, kad kai kurios metaforos yra labai giliai persmelkusios mąstymą, todėl neretai suvokiamos kaip akivaizdžios ir jų metaforiškumas lieka nepastebimas (Lakoff, Johnson 2003). Vaivadaitė-Kaidi (2011) pabrėžia, kad „šios metaforos – vienas pagrindinių įrankių, leidžiančių giliau pažinti žmogaus mąstymo mechanizmus, todėl kognityvinėje lingvistikoje metafora yra suvokiama kaip konceptualioji, t. y. iš dalies organizuojanti konceptualiąją sistemą ir ją atspindinti kalboje“ (Vaivadaitė-Kaidi 2011: 2, Toleikienė 2013). Taip pat Vaivadaitė-Kaidi (2011) pastebi, kad „[k]onceptualiosios metaforos turi kultūrinį pagrindą: jos išskyla kultūroje, nes tai, ką jos išryškina, priklauso nuo kolektyvinės patirties, kuri yra neatsiejama nuo kultūros. <...> Konceptualiųjų metaforų universalumo ir variantiškumo skirtingose kultūrose tyrimai gali atskleisti įvairių kultūrų pasaulėvaizdžius ir parodyti, kaip jose yra konstruojama realybė“ (Vaivadaitė-Kaidi 2011: 2–3). Konceptualiųjų metaforų analizė, kaip pastebi Vaivadaitė-Kaidi (2011), itin svarbi dabartiniame globalizacijos ir aktyvių kultūrinių kontaktų kontekste. Būtent jos gali padėti pažinti ir geriau suprasti svetimas kultūras, ypač – vis dar integracijos ir lygių galimybių stygių išgyvenančias kultūras ir kalbines mažumas, kaip kad kurčiųjų bendruomenė. Šio darbo autorė mano, kad kurčiųjų kultūros konceptualiosios metaforos – atskiras ir labai svarbus tyrimų objektas. Dar pagalvokite, ką iš šios išnašos perkelti į pagrindinį tekstą.

⁵⁵ Plačiau apie ikoniškumą 1.2. skyriuje.

gali būti suvokiamas kaip ryšio nuotolis tarp gestų daugiasluoksnės konceptualios erdvės ir fonologinių bei semantinių simbolinių struktūrų lauko. Analizuodama konceptualiąsias metaforas Sarah F. Taub (2001) pastebėjo, kad daugybė gestų „išreiškia abstrakčius konceptus – emocijas, idėjas, asmenines interakcijas ir kita, – o išreiškiant konkretų dalyką ar veiksmą, sukuriama tam tikras vaizdinys (angl. *visual image*)“ (Taub 2001: 4). Konceptualias metaforas gestų kalbose iliustruoja toks Wilcox (2003) pavyzdys: įprastai priešais save rodomas gestas KOMPIUTERIS perkeliama prie galvos ir vaizduojamas atidarymo veiksmas – taip siekiama parodyti, kad galva yra kompiuteris, kuris yra „atidarytas“, taigi pasirengęs darbui (Wilcox 2003: 203). Svarbu pabrėžti tai, kad literatūroje apie GK skirtingai nei garsinėse nėra išskiriamos ir aptariamoms poetinės metaforos, kitaip pastarosiose kalbose įvardijama ornamentine, kuri atlieka ornamentinę retorinės, arba stilistinės, figūros funkciją (Marcinkevičienė 2011: 33). Taip pat metaforų aptarimo ir analizės nėra ir LGK, todėl susiduriama su problema, kai reikia jas atpažinti GK ir analizuoti.

Būtina pastebėti, kad gestų kalbose vartojama skirtinga nei garsinių kalbų laiko žymėjimo erdvėje metafora (Sutton-Spence, Woll 1999, Taub 2001, Pfau et al. 2012), vadinama laiko juosta. Skiriama „tiesi juosta, prasidedanti už mūsų, už pagrindinės rankos peties ir einanti tiesiai pro mus, pasibaigianti priešais“ (Sutton-Spence, Woll 1999: 183) (Danielius (2004) ją įvardija *statmena*), horizontali – nuo vieno iki kito peties (Danielius (2004) ją įvardija lygiagrečia) ir vertikali – dažniausiai vartojama, nusakant amžių ir pan. Nors šios raiškos prigimtis yra metaforiška, jos reikšmė nėra metaforiška, t. y. perkeltinė, todėl ji nepatenka į meninės raiškos priemonių apibrėžtį ir šiame darbe netiriama. Be to, kadangi Lietuvoje LGK ir metaforos bei metonimijos yra visai netirtos, šiame darbe taip pat yra atsiribojama nuo šių meninių raiškos priemonių skirstymo smulkiau. Darbo autorė kėlė uždavinį paanalizuoti, kokiais gestų elementais perkeltinės reikšmės LGK yra kuriamos.

Iš literatūros apie GK, drabužių bei kuriuose aprašyta GK, matyti, kad neretai perkeltinės reikšmės atsiranda kuriant neologizmus. Sutton-Spence (2005) teigia, kad „[n]aujų gestų kūrimas yra labai svarbus GK poezijai. Poetai gali keisti jau egzistuojantį gestą, kad jis atitiktų norimą eilėraščio struktūrą <...>, arba jie gali sukurti visiškai naują gestą. Tačiau gestas-naujadaras dažnai gali būti daug aiškesnis, negu, pavyzdžiui, garsinėse kalbose, naujai, eilėraščio sakymo metu, sukuriama žodis. (Sutton-Spence 2005: 70). Taip yra „nes gestų kalbos iš esmės yra produktyvesnės kasdieniame vartojime nei garsinės kalbos. Tai lemia vizuali gestų motyvacija, kuri ir suteikia gestams reikšmę ir dėl to ji yra iškart suvokiama kitam asmeniui kontekste“ (ten pat). Pastebimi ir krypties bei plaštakos formos pakeitimai kuriant naujadarus gestų kalbose. Sutton-Spence (2005) skiria nusistovėjusius gestus (angl. *frozen signs*), kuriuos taip pat galima modifikuoti. Būtent neologizmai neretai talkina perkeltinėms reikšmėms gestų kalbose, kalbos turtingumui, stiprinant vaizdingumą ir pan. Čia svarbu paminėti ir gestų kalbos darybos būdus,

kuriuos taikant, galima kurti naujus gestus. Ypač išskiriamos 1.2. skyriuje minėtos proformos. Pastebima, kad naujadarai kuriami siekiant tikslumo, įtaigumo, išraiškingumo, didesnio emocinio bei estetinio poveikio (Sutton-Spence 2005). Todėl naujadarų analizė patenka į šio darbo tyrimo lauką. Kadangi literatūroje apie GK neišskirti kiti perkeltinių reikšmių GK kūrimo būdai, šio darbo autorė kėlė uždavinį, remiantis tiriamąja medžiaga, šiuos būdus nustatyti, apibrėžti ir aptarti išsamiau tiriamojoje dalyje.

1.4.2.6. DVIPRASMYBIŲ KŪRIMO BŪDAI

Dar viena meninės raiškos priemonė, vartojama GK, yra dviprasmybės. Pasak Sutton-Spence (2005), dviprasmybės suteikia galimybę, neįtraukiant papildomų žodžių, išreikšti papildomą reikšmę. Dviprasmybėmis gestų kalbose, kaip ir garsinėse, įvardijamas kalbos žaismas, kuomet specialiai kuriamos kelios plotmės, suteikiančios erdvės interpretacijai (šiam darbe dviprasmybės nėra suvokiamos kaip kalbos klaidos, kurios gali kilti, kaip teigia Župerka (2012), „dėl neapdairiai pasirinktos žodžių tvarkos“ (Župerka 2012: 105). Dviprasmybės ypač pastebimos GK poezijoje, neretai kuriamos modifikuojant esamą gestą ar pasitelkiant neologizmą. Pavyzdžiui, amerikiečių GK gestas UODEGA, įnirtingai judinamas, neperteikiant lūpų judesio, būdingo gestų kalbų daiktavardžiams (LGK atveju tai būtų *uod / uo*), šis gestas gali būti supastas kaip klausimus KUR arba KAS (Sutton-Spence 2005: 89), tokiu atveju specialiai kuriant dvi plotmes. Svarbu atkreipti dėmesį, kad šiuo atveju įvyksta minėtas pagrindinės gesto raiškos modifikavimas, t. y., gestas perteikiamas be lūpų judesio. Kurti dviprasmybes GK eilėraščiuose (ar ir kituose GK vartojimo srityse) pasitelkiamos minėtos proformos, motyvuoti gestai. Kadangi dviprasmybės taip pat susijusios su šio darbo objektu, jos patenka į tyrimo lauką.

1.4.2.7. MENINĖS GK RAIŠKOS KINEMATOGRAFIŠKUMAS

Vizualinės raiškos būdai, apžvelgiami šiame skyriuje, šio darbo autorės nuomone, yra vieni iš išskirtinių gestų kalbų meninių raiškos ypatybių, kurios siejamos su kinematografiškumo sąvoka (Bauman 2003, McCleary et. al. 2010). Leland McCleary ir Evani Viotti (2010) teigia, kad gestų kalbų raiškos ir perteikimo elementai gali būti aprašyti remiantis kinematografijos terminologija, nors skirtumai, atibojantys kinematografiją nuo gestų kalbų, yra akivaizdūs – kinas nėra kuriamas realiuoju laiku, kai jis žiūrimas, filmavimo grupė filmo kūrimo metu neturi tiesioginio sąlyčio su auditorija ir kt. (McCleary, Viotti 2010: 185). Tačiau akivaizdūs ir šių dviejų dalykų panašumai. Kine esminė raiška – vizualinė ir tai tapatu su GK. Kinui būdingas stambus ir bendras planas, planų keitimas, sulėtinimas ar pagreitinimas, siekiant tam tikro įspūdžio arba poveikio. Visa tai būdinga ir

GK tik tai taikoma realiu komunikacijos metu, o tai, galima teigti, yra GK pranašumas. Būtent taip – kiek konkrečiau, yra kuriamas ir GK menas, kurio elementai pastebimi ir kitose GK vartojimo srityse. Pasak kurčiųjų LGK gimtakalbių, GK vertėjų patarėjos Ievos Pečiulytės-Silaevos (2014) ir gestų kalbų meno žinovo Lietuvoje Arūno Bražinsko, gestų kalbos labai artimos trijų dimensijų raiškai (3D). Ji įprastai būdinga filmams, kuriuos kuriant pasitelkiamos įvairios naujos technologijos, leidžiančios žiūrovui „patekti“ į patį virtualaus reginio pasaulį, t. y., įprastai plokščias (2D) vizualinio meno (dažniausiai turima omenyje kino) formatas keičiamas į 3D (Hinrichs et al. 1995, Mendiburu 2009). Gestų kalboms, ypač GK menui, būdingas minėtų planų keitimas (taip kuriant pasakojimų ritmą, didinant įtaigumą, įtraukiant žiūrovą), o, kaip teigia Bražinskas (2017) ir Pečiulytė-Silaeva (2014), pasitelkus ir plačiai panaudojus kitas meninės GK raiškos priemones sukuriama galimybė žiūrovui jaustis taip, lyg pats dalyvautų pasakojamame veiksmo. Tokią vizualinę raišką galima iliustruoti pavyzdžiu, kai garsinėje kalboje pasakoma: *žmogusėjo kalnu, paslydo ir krisdamas nusibrozdino skruostą*. Gestų kalbos sakinių perteikti neutraliai, neatskleidžiant detalių, būtų neįprasta (pastebima, kad tai gali būti būdinga vertimo metu). Pasitelkus įvairias gestų kalbos ypatybes ir elementus, būtų perteikiama ir daugiau informacijos, pavyzdžiui, koks buvo kalnas – *didelis ar mažas, status ar plokščias, kalvotas* – būtų nusakoma, kaip būtent žmogus paslydo, kaip krito ir kurį skruostą bei kaip jį nusibrozdino. Taip pat nuo kalbos vartotojo priklauso, kokia raiška bus pasirinkta, perteikiant šį pasakymą: gali būti keičiami planai (bendras planas – žmogus sunkiai kopija į kalną, stambus planas – kojų susipynimas, bendras planas – žmogaus griuvimas, stambus planas – žmogaus slydimas akmenuotu paviršiumi dešiniu žandu, kuris tuoj pat apsipylė krauju). Svarbu paminėti, kad panašūs elementai yra ir garsinių kalbų eilėraščiuose. Taigi minėti įprastai kinematografijoje vartojami elementai – stambus, bendras planai ir kt. – taip pat talkina gestų kalbų turtingumui, vaizdingumui, atskleidžia neįprastas gestų kalbų meninės raiškos priemones ir beribes jų galimybes.

Visomis aptartomis priemonėmis GK yra realizuojamos minėtos estetiškos ir emocinės kalbos funkcijos. Šios meninės raiškos priemonės, išskyrus nerankinius elementus, išskiriamos aptariant GK meną, ypač – GK poeziją (Sutton-Spence 2005 ir kt.). Būtent dėl šios priežasties šiame darbe, kaip jau buvo minėta, buvo pasirinkta šių priemonių pirmiausia ieškoti LGK mene, o tik vėliau patikrinti, kurios iš atrastų meninių raiškos priemonių ir kaip yra reiškiamos kituose LGK diskursuose.

2. MENINIŲ RAIŠKOS PRIEMONIŲ LGK TYRIMAS

2.1. TIRIAMOSIOS MEDŽIAGOS RINKIMO IR PATEIKIMO SPECIFIKA

Kadangi Lietuvoje nėra LGK tekstyno ar kitos platformos, kurioje būtų sudėti skirtingų LGK diskursų vaizdo įrašai, šio darbo autorė visus šiame darbe analizuotus įrašus rinko pati, o didžiąją jų dalį ir filmavo. Organizuoju tyrimą, renkanti medžiagą, aktyviai bendraujanti su kurčiaisiais, paaiškėjo, kad šiai bendruomenei yra labai svarbu paskleisti žinių visuomenei apie šiame darbe analizuojamą GK (ir LGK) meną, LGK poeziją, LGK anekdotus ir pan., nes tokios informacijos Lietuvoje nėra daug. Todėl šio darbo autorė pati organizavo paskaitas „GK menas“, „Kurčiųjų humoras“, „Kurčiųjų vaikų kalba“. Organizuoju minėtas paskaitas buvo ir sklaidžiama kurčiųjų bendruomenei aktuali informacija, ir šių paskaitų įrašai kaupiami tyrimo medžiagai, t. y., užfiksuota daugiau autentiškos medžiagos, pateikiamos kurčiųjų. Taip pat svarbu paminėti, kad ne visi kurčiųjų susitikimai, paskaitos, mokymai yra atviri ir ne visa tokių susitikimų ar kitos veiklos filmuota medžiaga (jei filmuojama) viešinama, ne visa ja leidžiama naudotis. Todėl itin svarbus buvo artimas šio darbo autorės ryšys su kurčiųjų bendruomene, nes tai sudarė sąlygas surinkti reikiamą medžiagą tyrimui. Be to, 2016 m. pradėjusi šį tyrimą, darbo autorė siekė dalyvauti kurčiųjų paskaitose, todėl apsiimdavo jas versti, taip užsitikrindama ir galimybę įvardytus diskursus analizuoti.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad šio darbo autorei labai rūpi LGK, kuri Lietuvoje itin mažai tirta, o šio darbo objektas – meninės raiškos priemonės – netirtas jokiais aspektais. Todėl, šio darbo pagrindu buvo skaityti du moksliniai pranešimai: 2016 m. tarptautinėje taikomosios kalbotyros konferencijoje „Kalbos ir žmonės: įvairovė ir darna“, skaitytas pranešimas „Lietuvių gestų kalba: perkeltinių reikšmių suvokimo ir mokymo problemos“ bei 2018 m. „Socforume“ skaitytas pranešimas „Meninės raiškos priemonės lietuvių gestų kalboje“. Abu pranešimai rengti ir skaityti lietuvių kalba. Šio darbo autorė yra kviečiama skaityti mokslinio pranešimo „Meninės raiškos priemonės lietuvių gestų kalboje“ tarptautiniais gestais į tarptautinę konferenciją „Sign9“ Lenkijoje, Varšuvoje šių metų rugpjūčio 22–25 dienomis.

Meninio LGK diskurso atvejus rinkdama, šio darbo autorė ieškojo kūrėjų, užmezgė su jais ryšius, nufilmavo jų kūrinius, sumontavo medžiagą. Iki šiol Lietuvoje tokia medžiaga dar nebuvo rinkta. Šio darbo autorė tyrimui medžiagą rinko bendradarbiaudama su LGK meno kūrėjais – 6 kurčiaisiais lietuviais (ne visi jie gyvena Lietuvoje), savanoriškai besidominčiais GK menu, žinių besisemiančiais iš užsienio GK meno kūrėjais. Respondentai LGK gimtakalbiai kurtieji, aktyvūs kurčiųjų bendruomenės nariai, itin besidomintys skirtingomis meninėmis veiklomis. 5 iš LGK meno kūrėjų kuria LGK poeziją, vienas – ABC, skaičių istorijas bei tokias istorijas, kurios kuriamos pasirinkta plaštakos forma. Kiekvienas respondentas sukūręs ne vienodą kūrinių kiekį ir, kaip

minėta, ne visi jie vienodo žanro, tačiau visi jie – autentiški. Šio darbo autorės buvo surinkti visi kurčiųjų pateikti kūriniai. Taip pat reikia pastebėti, kad darbe buvo siekiama nustatyti, kokios meninės raiškos priemonės vyrauja LGK mene ir kas šią raišką paverčia menine, todėl buvo nuspręsta pirma nufilmuoti LGK poezijos kūriniai, po to paprašyti juos perteiktą istoriją perpasakoti šnekamuoju stiliumi. Taip leido šio darbo autorei, analizuojant pavyzdžius, geriau suprasti raiškos skirtumus. Taigi iš viso buvo surinkta 15 LGK meno atvejų – 12 LGK poezijos, 1 istorija, kuriama pasirinkta plaštakos forma, 1 ABC bei 1 skaičių istorija.

Meninės raiškos priemonių buvo ieškoma ir publicistiniame LGK diskurse. Publicistiniai LGK vaizdo įrašai nuolat viešinami Lietuvos kurčiųjų draugijos (toliau – LDK) *Facebook* socialinio tinklo (<https://www.facebook.com/lgknaujienos/>) bei kurčiųjų jaunimo asociacijų *Facebook* socialinio tinklo paskyrose (<https://www.facebook.com/lkjasociacija/>). Jose skelbiami įrašai buvo šio darbo autorės peržiūrimi, o 30 jų analizuoti. LDK paskyroje buvo rinkti įrašai nuo 2017 m. spalio mėn. iki 2018 m. balandžio mėn., jaunimo asociacijos paskyroje pavišinti įrašai buvo renkami nuo 2018 m. vasario mėn. iki balandžio mėn.

Kaip jau buvo minėta įvade, šio darbo autorės nuomone, meninės raiškos priemonių LGK yra ir kasdienėje kurčiųjų kalboje – šnekamajame diskurse. Bendravimo su kurčiaisiais patirtis, leido suprasti, kad geriausias būdas fiksuoti meninės raiškos priemones šnekamajame diskurse yra ne filmuojant, o stebint. Todėl atliekant tyrimą taikytas ir kitas – stebėjimo – metodas. Natūrali kurčiųjų kalba buvo stebėta nuo 2016 m. spalio mėn. iki 2017 m. kovo mėn. Pastebėtos meninės raiškos priemonės buvo šio darbo autorės užsirašomos ar kitaip fiksuojamos.

Visą tiriamąją medžiagą teikė respondentai, LGK gimtakalbiai, aktyvūs kurčiųjų bendruomenės nariai. Taip pat paminėtina, kad šio darbo autorė LGK mokėsi Vilniaus kolegijoje, baigusi LGK studijas, aktyviai įsitraukė į kurčiųjų bendruomenės veiklą. Šiuo metu darbo autorė dirba Lietuvos kurčiųjų ir neprisigirdinčiųjų ugdymo centre kurčiųjų teatro mokytoja bei LGK vertėja, ji taip pat dirba Vilniaus apskrities gestų kalbos vertėjų centre. Taigi darbo autorė verčia įvairias paskaitas, mokymus, konferencijas, šv. mišias, žinių laidas tiesioginiame televizijos eteryje ir kt. iš ir į LGK. Šio darbo autorė ugdo ir būsimeis LGK vertėjus Vilniaus kolegijoje, bei turi privačių vertimų praktikos patirties. Tokia aktyvo ir plataus spektro veikla kurčiųjų bendruomenėje sudaro prielaidas tirti LGK, o įvairiapusė patirtis, susijusi su LGK, atskleidžia LGK vertėjams išskylančius sunkumus ir inspiruoja juos spręsti.

Tiriamąjoje dalyje pateikiama išsami meninių raiškos priemonių analizė, pavyzdžius iliustruojant LGK fotografijomis (iš analizuojamų vaizdo įrašų bei LGKŽ). Tiriama vaizdo įrašai analizėje įvardijami trumpiniais. Pavyzdžiui, LGK meno kūriniai tiriamąjoje dalyje įvardijami taip – 2T.LGKM-K *Grobis* ir pan. Skaičius trumpinyje nurodo šio darbo autorės tiriamajam suteiktą numerį, T – *tiriamąjo* sutrumpinimas, LGK – lietuvių gestų kalba, raide M žymimas žodžio *menas*

trumpinys. Po brūkšnelio esanti K raidė rodo, kad tai *kūrinys* (taip žymimi poezijos kūriniai), o pasvirusiu šriftu pateikiamas kūrinio pavadinimas. Svarbu pastebėti, kad analizuojant LGK meno kūrinis, buvo pasitelkiami ir šių poetinių istorijų perpasakojimai šnekamoju stiliumi. Jie nėra tiriami atskirai, šiais pasakojimais remiamasi tik papildant analizę. Šių perpasakojimų yra užfiksuota tiek pat, kiek ir LGK meno kūrinų – 15 (iš viso 11 min. 43 sek.). Perpasakojimai analizėje įvardijami taip pat trumpiniais, pavyzdžiui, 2T. Perpasakojimas LGKM-K *Medžioklė* ir pan. LGK meno istorijos – plaštakos formos, ABC, skaičių – tiriamojoje dalyje taip pat žymimos trumpiniais. Analizuojama istorija, kuriama pasirinkta plaštakos forma, šiame darbe įvardijama, pavyzdžiui, taip: 1T.LGKM-PF. Skaičių istorija nurodoma, pavyzdžiui, taip: 1T.LGKM-SK. Taip pat nurodoma ir abėcėlės istorija, pavyzdžiui: 1T.LGKM-ABC. Analogiškai tekste žymimi ir mokslinio LGK diskurso įrašai, pavyzdžiui, 2T.MD-1. Šiuo atveju pirmasis skaičius taip pat nurodo tiriamąjį, raidė T – *tiriamąjo* trumpinys, MD – *mokslinis diskursas*, o antrasis skaičius nurodo įrašo numerį. Taip šiame darbe nurodomi ir publicistinio LGK diskurso analizuojami įrašai, pavyzdžiui, 1T.PD-4. Šiuo atveju pirmasis skaičius pasako tiriamojo numerį, T – *tiriamąjo* trumpinį, PD – *publicistinį diskursą*, antrasis skaičius žymi analizuojamo įrašo numerį.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad analizės dalyje pasvirusiu šriftu pateikiamas gestų kalbos tekstų ar kurčiųjų pasakymų, šio darbo autorės vertimas iš LGK į lietuvių kalbą. Pabrauktu tekstu pabrėžiamas tiksliausias vertimo variantas, jei šio darbo autorė išvelgia ne vieną vertimo galimybę.

2.2. MENINĖS RAIŠKOS PRIEMONĖS LGK MENE

2.2.1. MENINĖS RAIŠKOS PRIEMONĖS LGK POEZIJOJE

2.2.1.1. BENDRIEJI REZULTATAI

Atlikus LGK poezijos analizę, buvo užfiksuotos kelios grupės meninės raiškos priemonių: pakartojimų, simetriškumo, neologizmų, kurias papildė ir nerankiniai elementai. Pastebėtina ir tai, kad kiekvieną grupę sudaro skirtingas kiekis tiriamų elementų. Pavyzdžiui, užfiksuoti 344 skirtingi plaštakų formų pakartojimai (į šį sąrašą nėra įtraukti konkrečiame kūrinyje vienoda reikšme ir raiška kartojami vienos ar kitos plaštakos formos gestai), 93 judesio pakartojimai (į šį sąrašą taip pat nėra įtraukti konkrečiame kūrinyje vienoda reikšme ir raiška kartojami judesiai). Visuose LGK poezijos įrašuose užfiksuoti ir erdvės kartojimai: daugiausiai pastebėta dešinės pusės kartojimų – 173, mažiau – kairės pusės – 167, dar mažiau viršaus – 71 atvejis, ir 58 apačios kartojimo atvejai. Taip pat užfiksuotas simetriškumas – pastebėta, kad dažniausiai LGK poezijoje vyrauja vertikalus simetriškumas – 136 atvejai, pastebėti 2 simetrijos *pirmyn-atgal* atvejai ir tik 1 horizontalios simetrijos atvejis.

Pabrėžtina, kad svarbų vaidmenį kuriant meninę raišką vaidina nerankiniai elementai: jų rasta 94 atvejai, kai jais stiprinama emocinė, estetiinė raiška, be to, užfiksuoti 42 atvejai, kai estetiinė ir emocinė kalbos funkcijos realizuotos tik nerankiniais elementais, nevartojant gestų, t. y. kompensuojant gestus. Svarbu paminėti, kad pastaroji priemonė – nerankiniai elementai – papildo, patiprina kitų meninės raiškos priemonių raišką. Todėl, aprašant kiekvieną šiame darbe išskirtą meninės raiškos priemonės grupę, aptariamas ir reikšmių papildymas nerankiniais elementais. Taip pat pastebėti ir 86 neologizmai, kuriais, realizuojamos estetiinė ir emocinė funkcijos. Pasitelkus neologizmus, kuriama arba perkeltinė reikšmė – 7 atvejai, arba dviprasmybės – 20 atvejų.

2.2.1.2. KARTOJIMO YPATYBĖS LGK POEZIJOJE

Tikslingas plaštakų formų, judesio ir erdvės kartojimas, siekiant realizuoti estetiinę ir emocinę funkcijas, analizuojamoje medžiagoje pastebėtas tik LGK mene, gausiausiai – LGK poezijoje. Daugiausiai užfiksuota plaštakų formų kartojimo atvejų, kiek mažiau – erdvės, dar mažiau – judesio kartojimo atvejų. Būtent tokia seka šiame skyrelyje apžvelgiamos visos su kartojimu susijusios raiškos priemonės.

2.2.1.2.1. PLAŠTAKOS FORMŲ KARTOJIMAS

Analizuojamoje LGK poezijoje užfiksuoti šių plaštakos (-ų) formų kartojimai: C, H, 4c, 4o, A~, E, F, L, N, d, An, Bc, 5+, O, B, 4, 2, B^, A, 5, Bn ir 1 plaštakos (-ų) forma (-os) 1. Pastarosios – plaštakos (-ų) forma 1, Bn, 5 ir A sudaro beveik pusę užfiksuotų kartojimų. Plaštakos forma 1 neretai vartojama kaip proforma – PR-1, kuri žymi daiktus pagal jų formą, pavyzdžiui, *artėjantis žmogus*⁵⁶ (5T.LGKM-K *Gestų kalba*). Su šia proforma tiriamojoje medžiagoje pastebima itin daug atvejų: *lietaus lašo kritimas* (3T.LGKM-K *Vienatvė*), *tolumoje kylantis sprogmuo* (2T.LGKM-K *Karas*), *daigelio prigijimą žemėje ir jo augimą į viršų* (6T.LGKM-K *Kurčias žmogus*) ir kt. Plaštaka Bn kartojama, kuriant tam tikrą veiksmą – *plačiais sparnais mosavo didelis paukštis* (2T.LGKM-K *Grobis*), *slysti siena* (3T.LGKM-K *Ragana*). Pastebima, kad neretai ši plaštakos forma atlieka proformos PR-B funkcijas – žymi plokščius daiktus: *LANGAS* (4T.LGKM-K *Meilės pabaiga*), *KELIAS* (6T.LGKM-K *Medžioklė*) ir kt. Tai pastebėta buvo ir analizuojant LGK meno istoriją, kuriamą pasirinkta plaštakos forma B – apie tai plačiau 2.2.2. skyriuje. Plaštakos forma Bn vartojama kuriant būdo ir fizinę charakteristiką, pavyzdžiui, *aptempta, labai prigludusi suknelė* (4T.LGKM-K *Meilės pabaiga*). Šią funkciją realizuoja ir plaštakos forma 5 – *stiprios, plačios ir didelės medžio šakos* (6T.LGKM-K *Kurčias žmogus*), *banguoti plaukai* (3T.LGKM-K *Vienatvė*).

---

⁵⁶ Čia ir toliau pateikiami šio darbo autorės vertimai iš LGK į lietuvių kalbą.

Plaštakų formos – Bn ir 5 – yra atviros, simbolizuoja tam tikrą pozityvumą, stiprybę, nelaimių atlaikymą. Priešingai plaštakų forma 5+ neretai kuriamas niūrumas, tamsa, pavyzdžiui, *tamsūs debesys* (5T.LGKM-K *Būti savimi*), ar ne itin patrauklios fizinės savybės, pavyzdžiui, *gauruota krūtinė* (4T.LGKM-K *Meilės pabaiga*). Dar viena gana dažnai vartojama plaštakos forma – A, kuri, kaip ir PR-A, žymi daiktų formą, kaip pavyzdžiui, *briedžio kanopos* (2T.LGKM-K *Medžioklė*), ar jų laikymo formą, pavyzdžiui, *ragana skrieja įsikibusi šluotos* (3T.LGKM-K *Ragana*) ir kt.

Svarbu pabrėžti, kad plaštakos forma (-os) yra neatsiejama kiekvieno gesto dalis ir pati forma savaime nerealizuoja nei estetišės, nei emocinės funkcijų. Tai įvyksta tik plaštakų formas gausiai ir tikslingai kartojant. Pavyzdžiui, kūrinyje „Gestų kalba“ (5T.LGKM-K) yra 35 kartus pakartojama plaštakos forma 1, 15 kartų – plaštakos forma 5, 5 kartus – plaštakos forma An ir pan. Vienodų plaštakos formų kartojimas skirtingose erdvėse (kairė, dešinė, aukštai, žemai) pasirinkus kitokį judesį kuria teorinėje dalyje minėtą GK rimą, o tai – realizuoja estetinę ir emocinę funkcijas. Pastebėta, kad lyginant poezijos kūrinio raišką su kūrinio istorijos perpasakojimu šnekamuoju stiliumi, pastarajame plaštakos formų kartojimo atvejų daug mažiau, be to, kitokia ir jų raiška. Šnekamojo stiliaus perpasakojimuose plaštakų formų kartojimai nulemti pačios gestų raiškos, jais siekiama perteikti konkrečią pasakymo reikšmę, t. y. istorijų perpasakojimuose plaštakos (-ų) formos kartojimai yra netikslingi ir jie neatlieka meninės funkcijos, todėl nelaikomi meninės raiškos priemonėmis. Taip pat pabrėžtina, kad neretai plaštakų formos kartojimai LGK poezijoje yra glaudžiai susiję su kitomis meninei raiškai perteikti pasitelkiamomis priemonėmis, pavyzdžiui, nerankiniais elementais, naujadarais – apie tai plačiau 2.2.1.2.1. sk.

Analizuojant medžiagą taip pat paaiškėjo, kad meninei raiškai dažnai pasitelkiamas ir plaštakų formų perėjimas, t. y. – gausiai kartojamos tam tikros plaštakų formos jungiamos tarpusavyje, vartojant gestus, kurie apima ir vieną ir kitą kartojamą plaštakos formą. Pavyzdžiui, kūrinyje „Vienatvė“ (3T.LGKM-K) gausiai kartojamos plaštakos A ir Bn. Poetei vaizduojant kaip ji krauna lagaminą (meta į jį visus daiktus ir išsprunka iš namų), lagamino atidarymas parodomas minėta PR-A, o į lagaminą lekiantys daiktai perteikiami ankstesnę plaštaką keičiant į Bn. Vėliau, kalbant apie pamatytus pražydusius gėlių žiedus, kuriuos mergina griebia rankomis, pasitelkiama plaštakų forma Bn, kurios pereina į A. Taigi, šiais atvejais plaštakų formos susipina, pereinama nuo vienos prie kitos, taip stiprinama jų tarpusavio dermė, o plaštakų formų kartojimu realizuojama estetinė ir emocinė funkcijos.

Apibendrinant galima teigti, kad būtent tikslingas plaštakų formos (-ų) kartojimas ir kartojimo gausa bei analizės metu pastebėtas tikslingas kartojamų plaštakos formų jungimas, LGK poezijoje kuria rimą, poetinį poveikį, šiomis priemonėmis realizuojamos estetinė ir emocinė kalbos funkcijos.

2.2.1.2.2. JUDESIO KARTOJIMAI

Aptariant tyrimo rezultatus, svarbu plačiau pakalbėti ir apie judesio kartojimo ypatumus. Judesys, kaip ir plaštakų formos, yra neatsiejama kiekvieno gesto dalis, tačiau ir ji savaime neatlieka estetišės ar emocinės funkcijos. Tai įvyksta tuomet, kai judesys gausiai kartojamas, be to, kartu taikomos ir kitos meninės raiškos priemonės.

Tiriamosios medžiagos analizė parodė, kad vieni dažniausiai kartojamų judesių tokie, kurie žymi: *ėjimą* (6T.LGKM-K *Medžioklė*, 5T.LGKM-K *Gestų kalba*), *bėgimą* (3T.LGKM-K *Vienatvė*, 2T.LGKM-K *Medžioklė*), *skridimą* (2T.LGKM-K *Grobis*, 6T.LGKM-K *Kurčias žmogus*, 3T.LGKM-K *Drugelis*), *važiavimą* (4T.LGKM-K *Meilės pabaiga*), *lingavimą* (5T.LGKM-K *Būti savimi*, 6T.LGKM-K *Kurčias žmogus*), *augimą* (3T.LGKM-K *Vienatvė*, 6T.LGKM-K *Kurčias žmogus*), *kopimą* (3T.LGKM-K *Vienatvė*) ir t. t. Tyrimo metu paaiškėjo, kad visais šiais atvejais yra žymimas veiksmas. Rečiau pasitaiko *uždarymo–atidarymo / atsidengimo–užsidengimo* judesio kartojimas (3T.LGKM-K *Vienatvė*, 5T.LGKM-K *Būti savimi*). Pastebėta, kad itin būdingas plaštakos bangavimo judesys, žymintis *kuprotą kalną* (6T.LGKM-K *Sapnas*), *raibuliuojantį vandenį* (2T.LGKM-K *Grobis*), *linguojančias medžių viršūnes* (6T.LGKM-K *Kurčias Žmogus*), *vingiuojantį kelią* (4T.LGKM-K *Meilės pabaiga*, 3T.LGKM-K *Vienatvė*) ir t. t. Fiksuoti ir pirštų judinimo kartojimai, kurie žymi *miglą, laiko tėkmę ar siūbuojantį vėją* (6T.LGKM-K *Žmogus*), *šurmuliuojančią žmonių minią* (3T.LGKM-K *Vienatvė*). Yra atvejų, kai, šio darbo autorės nuomone, tam tikras judesys kartojamas poezijoje po kelis kartus siekiant įtaigumo, emocinio bei estetinio poveikio. Pavyzdžiui, keturis kartus kūrinyje „Vienatvė“ (3T.LGKM-K *Vienatvė*) pakartojus naujai susikurtą gestą, žymintį *mažėjančią eilę*, kurio judesys itin ryškus, taip realizuojama ir estetišė, ir emocinė funkcija. Tai itin aiškiai išryškėja sugretinus minėtą gestą su visame kūrinyje kartojamu judesiu – *nykimas, dingimas*. Aptariamam atveju perteikiama ne vien eilės mažėjimo reikšmė, bet parodoma ir tai, kad ta eilė labai didelė, kavinė, kurioje laukiama, pilna žmonių, o smarkiai mažėjanti eilė kelia jaudulį ir įtampą. Toks ir panašus atskirų gestų judesių kartojimas pastebimas visuose analizuotuose LGK poezijos kūrinuose.

Prie judesio pakartojimų skiriami ir pirštų virpinimai. Tiriamojoje medžiagoje pasikartojančiu pirštų virpinimu kuriami gestai, reiškiantys *miglą, laiko tėkmę* arba *vėją* (6T.LGKM-K *Kurčias žmogus*). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad LGKŽ tokie gestai kaip RŪKAS ar VĖJAS perteikiami rankos judesiais su nejudančiais pirštais, bet, pavyzdžiui, gestas RŪKAS-KYLA LGKŽ perteikiamas būtent pirštų virpinimu, plaštakas palengva keliant į viršų. Tačiau analizuojamame kūrinyje „Kurčias žmogus“ užfiksuotas gestas skiriasi nuo LGKŽ pateikto, be to, dėl lūpų artikuliacijos nebuvimo pastebėtas gestas suprantamas dviprasmiškai, t. y. nėra aišku, ar šis gestas žymi vėją, miglą, rūką ar bėgantį laiką. Dviprasmybė kūrinyje kyla dėl neologizmo, kuris dėl

konteksto gali būti interpretuojamas skirtingai. Kūrinyje pasakojama apie vėjo atneštą sėklą, praėjus kuriam laikui – augantį ir vėjyje siūbuojantį medį, kuris su lig kiekviena diena stiprėja, kaip ir stiprėja kurčias žmogus, turėdamas gestų kalbą. Taigi neologizmu, kurį pasitelkia poetė, gali būti žymimas vėjas, migla, laiko tėkmė arba, kaip pastebi šio darbo autorė, toks besikartojantis judesys gali būti tam tikras poetinis perėjimas – dviejų kūrinio linijų susiejimas. T. y. tokiu pasikartojančiu judesiu (gestu, žyminčiu miglą, vėją ar laiko tėkmę) gali būti apibendrinama apie augantį medį, kurio šakos stiprios kaip ir gestų kalba kurčiam žmogui – tai stipraus medžio palyginimas su gestų kalba. Taigi dar kartą pastebima, kad meninės raiškos priemonės yra linkusios „susipinti“ tarpusavyje ir viena kitą papildyti. Tam padaryti padeda ir nerankiniai elementai bei judesio tipai, išsamiau aptariami kituose skyriuose.

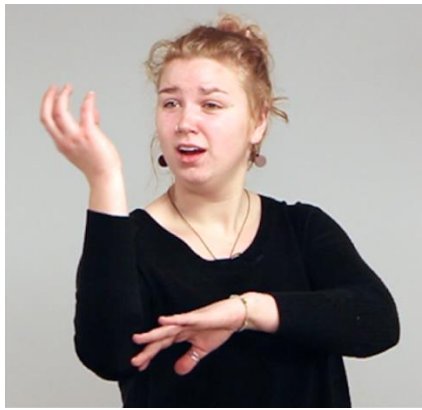
Apibendrinant svarbu pastebėti, kad judesio kartojimai LGK poezijoje yra tikslingi, sukuriantys kūrinį ritmą, stiprinantys poetinį poveikį, realizuojantys estetinę ir emocinę kalbos funkcijas, o kitų meninės raiškos priemonių taikymas tik stiprina minėtas raiškas.

2.2.1.2.3. ERDVĖS KARTOJIMAI

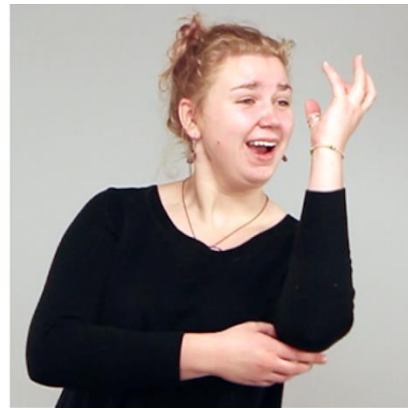
Atliekant tyrimą pastebėta, kad LGK poezijoje dažniau taikomas dešinės erdvės (iš poeto perspektyvos) kartojimas, t. y. didžioji gestų dalis⁵⁷ kartojama būtent dešinėje pusėje, kiek rečiau – kairėje. Tai gana įprasta, nes apskritai dažniausia gestų erdvė – priešais save arba dešinė ir kairė pusės. Kadangi tai dažniausios ir kitose LGK vartojimo srityse gestų erdvės, jose perteikiami skirtingų reikšmių gestai, kuriamas kelių kalbėtojų, kuriuos pasakotojas žymi vienoje ar kitoje pusėje, vaizdas. Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, kad poezijoje pastebimas tam tikro balanso kūrimas – poetai siekia išlaikyti vienodą krūvį tiek vienoje (jų pasirinktoje), tiek kitoje erdvėje. Tai matyti, pavyzdžiui, kūrinyje „Drugelis“ (3T.LGKM-K), kur pasakojama apie rudenį pasirodžiusį drugelį, kuris žavisi pražystančiomis ir staiga vystančiomis gėlėmis (žr. 2 pav. ir 3 pav.)

---

⁵⁷ Šio darbo autorė pastebėjo, kad itin dažnai taikoma įprasta gestams erdvė – priešais save, tai tik išryškina gestotyriminkų skiriamas keturias gestų kartojimo erdves, todėl atskirai šios erdvės kartojimai nėra aptariami.

2 pav. Dešinės erdvės kartojimas (gestas GĖLĖ)
(3T.LGKM-K *Drugelis*)

3 pav. Kairės erdvės kartojimas (gestas GĖLĖ)
(3T.LGKM-K *Drugelis*)

Gėlių gausa, jų žydėjimas ir vytimas žymimas iš pradžių dešinėje po to kairėje pusėje. Tai kartojama kelis kartus tokiu būdu sukuriant estetinę pusiausvyrą. Tokia pusiausvyra pastebėta ir kituose poezijos kūrinuose. Pavyzdžiui, kūrinyje „Medžioklė“ (2T.LGKM-K) kurčiasis pasakoja apie miškais bėgančius briedį ir jauniklį, miškai rodomi pakaitomis kartojant gestą dešinėje ir kairėje. Lyginant aptartus atvejus su poezijos kūrinių perpasakojimais, matyti, kad pastaruosiuose tokios erdvės kaitos ir kartojimo, estetinės pusiausvyros kūrimo nelieka. Todėl galima teigti, kad ši ypatybė būdinga LGK poezijai, kai pasitelkus šią priemonę, realizuojamos estetinė ir emocinė kalbos funkcijos.

Analizės metu nustatyta, kad kiek retesni viršaus ir apačios erdvės kartojimai. Dažniausiai viršuje žymimas *dangus* (3T.LGKM-K *Vienatvė*) ar *debesys* (5T.LGKM-K *Būti savimi*), *saulės šviesa* (2T.LGKM-K *Medžioklė*) ir pan. Apačia dažniausiai taip pat siejama su konkrečiais, bet plačiau apibūdinamais objektais, subjektais: *dygstančia ir vėjyje siūbuojančia žole, žole lekiančiais kiškučiais* (6T.LGKM-K *Sapnas*), *bėgimu nuo kalno į apačią* (3T.LGKM-K *Vienatvė*) ir kt. Tyrimo metu, šio darbo autorė pastebėjo, kad ir šių erdvių kartojimu taip pat siekiama estetinės pusiausvyros, t. y. neretai šiose erdvėse – aukštai, žemai – gestai rodomi pakaitomis. Svarbu pastebėti, kad šiose erdvėse kartojami ne tokie patys gestai, kaip kad aptartu atveju kūrinyje „Drugelis“ (naujadaras GĖLĖS kartojamos pakaitomis kairėje ir dešinėje pusėje), bet skirtingi, pavyzdžiui, gestai, nusakantys *saulės šviesą* ir *vėjyje siūbuojančią žolę* (6T.LGKM-K *Sapnas*) ir pan. Taigi, nors viršaus ir apačios erdvių kartojimas nėra dažnas LGK poezijoje, juo taip pat kuriama poetinė pusiausvyra, ši priemonė talkina kūrinio rimui bei realizuoja estetinę, emocinę kalbos funkcijas. Šio darbo autorės nuomone, labai svarbu pabrėžti, kad LGK poezijoje vyrauja ir visų erdvių apjungimas bei tokio apjungimo kartojimas, t. y., toks pats gestas rodomas ir apačioje, ir dešinėje, ir kairėje, ir viršuje. Kūrinyje „Kurčias žmogus“ (6T.LGKM-K) poetė pasakoja apie augantį medį, kurio šakos plačiai išsikeroja. Išsikerojimas žymimas tiek apačioje, tiek dešinėje, kairėje ir viršuje. Erdvės gali būti apjungiamos į vieną erdvę ir staiga įvedant gestą iš kitos erdvės,

pastarąją kartojant, pavyzdžiui, kūrinyje „Drugelis“ (3T.LGKM-K) drugelis tolygiai plazdena sparnais tiek dešinėje, tiek kairėje. Staiga, ant dešinio drugelio sparno iš viršaus užtykšta lietaus lašas. Drugelis visu kūnu pasisuka į viršų, pakreipia į viršų dešinį sparną, o iš dangaus netrukus praplumpa nepaliamojamas lietus. Taip į minėtame kūrinyje dominuojantį kairės ir dešinės kartojimą, įvedama kita erdvė – viršus, visos jos apjungiamos, t. y. kūrinyje vertikaliai simetrišku gestu, žyminčiu plazdenančius drugelio sparnus – kairėje ir dešinėje, iš viršaus ant dešinio sparno nukritusiu lietaus lašu įvedama nauja erdvė – viršus, dėl šio lašo dešinėje išryškinamas pažeistas sparnas, iš viršaus pasipila lietus, taip apjungiamos dešinės ir viršaus erdvės. Toks erdvių apjungimas kuria estetinį poveikį, stiprina emocinę kalbos funkciją. Tiriamojoje medžiagoje pastebimas ir viršaus bei apačios erdvių jungimas. Kūrinyje „Bėgantis laikas“ (6T.LGKM-K), vaizduojama, kaip iš dangaus krenta tarsi ašaros, tarsi laikrodžio sraigčiai (mechanizmai), kurie leidžiasi į apačią ir išsiskaido į mažas daleles. Taip apjungiama kairės pusės ir viršaus erdvės, o šio apjungimo kartojimas stiprina tiek emocinę, tiek estetinę raišką. Svarbu pastebėti, kad šios priemonės visai nebūdingos – tikslingas jų taikymas, kartojimas – analogiškuose šnekamojo stiliaus pasakojimuose. Dėl šios priežasties pastarieji netenka rimo, poetinio poveikio, juose nebėra ir emocinės raiškos.

Pastebėtas vienas atvejis, kai erdvių apjungimas realizuojamas vienu gestu: gestu, kuris žymi *saulėtekį* (6T.LGKM-K *Kurčias žmogus*), apjungiamos visos keturios erdvės. Svarbu pabrėžti, kad gestas SAULĖTEKIS LGKŽ rodomas neutralioje erdvėje (žr. 4 pav.), tačiau analizuojamoje medžiagoje, t. y. kūrinyje „Kurčias žmogus“, pagrindinio gesto raiška modifikuojama, t. y. gestas rodomas daug platesniu judesiu, apimant visas erdves – viršų, apačią, kairę ir dešinę puses (žr. 5 pav. ir 6 pav.).

4 pav. Gestas SAULĖTEKIS (LGKŽ)

5 pav. Gestas SAULĖTEKIS

6 pav. Gestas SAULĖTEKIS

(6T.LGKM-K *Kurčias žmogus*)

4 pav. matyti neutralioje erdvėje rodomas gestas. Svarbu pastebėti, kad šis gestas perteikiamas neutralia mimika, nedidelio diapazono judesiu (dešinė ranka pakyla virš kairės, žymint kylančią saulę). 5 bei 6 pav. gestas rodomas itin plačiai, apimant visas šiame skyriuje aptartas

erdves. Būtent taip kūrinyje siekiama estetinio, poetinio poveikio. Šis gestas kartojamas kelis kartus. Taip kūrinyje yra perteikiamas bėgantis laikas, dienos, kurias pakeičia naktys, vėl išaušusi nauja diena, taip pat stiprina estetinę ir emocinę raišką bei minėtą poetinę pusiausvyrą.

Svarbu pabrėžti, kad aptariant ir erdvės kartojimo ypatybes, pastebėta, kad beveik visais atvejais, šis kartojimas atspindi pagrindinę gesto raiškos (kuris randamas LGKŽ) modifikaciją ar naujadarą – kaip ir minėtame kūrinyje „Kurčias žmogus“ gestas SAULĖTEKIS, kuris yra pagrindinio gesto modifikacija.

Taigi, apibendrinant svarbu pastebėti, kad erdvės kartojimu ir šios analizės metu pastebėtu erdvių tarpusavio apjungimu LGK poezijoje kuriama estetinė pusiausvyra, realizuojama emocinė kalbos funkcija.

2.2.1.3. SIMETRIŠKUMO YPATYBĖS LGK POEZIJOJE

Meninei raiškai perteikti gana dažnai pasitelkiamas simetriškumas. Atliekant tyrimą pastebėta, kad LGK poezijoje daugiausiai pasitelkiamas vertikalus simetriškumas – tai kairės ir dešinės pusių simetrija, kai gestai kairėje ir dešinėje yra vienodi. Toks simetriškumas, kaip pastebėta analizuojamoje medžiagoje, ypač būdingas kalbant apie gamtą ar gyvūniją – *tolimas lygumas, aukštą smailų kalną, dygstančią ir sparčiai besistiebiančią žolę, ritmingai vėjyje šlamančius medžius, plačiai sparnais plasnojantį padangėse vanagą*⁵⁸ (6T.LGKM-K *Sapnas*, 2T.LGKM-K *Medžioklė* ir kt.). Taip pat jis tipiškas kai vaizduojamos įvairios technikos priemonės, pavyzdžiui, kai kalbama apie transporto priemones, vykimą jomis ar vaizdą, kuris matomas vykstant transporto priemone: *greitai lekia motociklas, vaizdas aplink nepaliaujamai mirga* (4T.LGKM-K *Meilės pabaiga*, 2T.LGKM-K *Karas* ir kt.). Vertikalus simetriškumas būdingas ir nusakant būdo ar fizinę charakteristiką, pavyzdžiui: *plačių pečių vyras, moteris, banguotais ilgais plaukais* (2T.LGKM-K *Meilės Pabaiga*, 5T.LGKM-K *Būti savimi* ir kt.). Taigi, plačiai LGK poezijoje vartojama vertikali simetrija talkina perteikiant skirtingus, labai įvairius dalykus. Svarbu pastebėti, kad analogiškuose šnekamojo stiliaus pasakojimuose simetriški gestai vartojami ne siekiant estetinio ir emocinio poveikio, bet dėl pačios gestų raiškos. Todėl pasakojimuose nerealizuojamos estetinė bei emocinė kalbos funkcijos, nebėra poetinio poveikio, priešingai nei LGK poezijoje, kurioje vyrauja gausus simetriškumo kartojimas. Svarbu paminėti, kad simetriškumas LGK poezijoje padeda kurti poetinę pusiausvyrą, rimą. Be simetrijos tai realizuoti būtų daug sudėtingiau.

Svarbu pastebėti, kad estetinės ir emocinės funkcijų raiška realizuojama gausiai išnaudojant simetriškumą (to specialiai yra siekiama LGK poezijoje). Simetriškų gestų pripildyta istorija tampa

---

⁵⁸ Čia ir toliau pateikiami šio darbo autorės vertimai iš LGK į lietuvių kalbą.

vaizdingesnė, išraiškingesnė ir gyvesnė. Tai šio darbo autorės buvo pastebėta lyginant poeziją ir poetinės istorijos perpasakojimą kasdiene kalba. Šnekamojo stiliaus pasakojimuose simetriškų gestų vartojimas daug mažesnis, be to, skiriasi ir jų raiška. Jau 1.2. skyriuje minėta, kad dalis gestų gestų kalbose apskritai yra simetriški, tačiau svarbu pabrėžti, kad patys savaime jie neatlieka estetiškos ar emocinės funkcijos. Būtent tokie gestai, simetriški, tačiau nesusiję su estetiškos ir emocinės funkcijų raiška, fiksuoti pasakojimuose, perteiktuose šnekamojo stiliu. Taip pat svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad dauguma LGK poezijoje užfiksuotų vertikalios simetrijos atvejų gestų yra pagrindinės gestų raiškos modifikacijos, kuriant naują gestą, dažniausiai kartu pasitelkiami ir nerankiniai LGK elementai, įvairūs judėjimo tipai, kartojimas, išnaudojamas ir GK kinematografiškumas. Tai galima iliustruoti jau minėtais pavyzdžiais *aukštas, kuprotas kalnas, smailia viršūnė* (žr. 7 pav.) ir *moteris, banguotais ilgais plaukais* (žr. 8 pav.).

7pav. *Aukštas smailus kalnas*
(6T.LGKM-K *Sapnas*)

8 pav. *Moteris, banguotais ilgais plaukais*
(4T.LGKM-K *Meilės pabaiga*)

7 paveiksle gestas yra modifikuotas (pagrindinis gestas KALNAS rodomas viena ranka priešais save, tolygiu judesiu žymint kalną) pridėdamas antrą ranką, pakeičiant gesto vietą, judesį (poetė, lėtai judindama plaštaką, vaizduoja aukštą, kuprotą kalną, smailia viršūnė) bei nerankinius elementus (primerktos akys šiuo atveju žymi smailėjančią kalno viršūnę, lengva šypsena veide kuria pozityvią būseną). Svarbu pastebėti, kad ši plaštakos forma vartojama tiksliai – ji vis atsikartoja poezijoje, kai siekiama estetiško išpūdžio. 8 paveiksle pateiktas dviejų gestų (GARBANOS ir ILGI-PLAUKAI, abu šie gestai yra LGKŽ) darinys, perteikiamas lėtai plaštakomis sukant ratus (žymint plaukų bangavimą), nerankiniai elementai (lengvai primerktos akys, žaismingas žvilgsnis, subtili šypsena bei galvos pasukimas) papildo ir vėliau kūrinyje kuriamą moters būdą – ji gundanti, viliojanti, žavinga, grakšti. Šie pavyzdžiai iliustruoja, kad simetriškumas, papildytas nerankiniais elementais, atlieka stipresnę estetišką bei emocinę funkcijas. Tokią išvalgą patvirtina ir kiti poezijoje rasti atvejai, pavyzdžiui: BRIEDIS (2T.LGKM-K *Medžioklė*) ar SKRISTI-apie paukštį (2T.LGKM-K *Grobis*), kurie patys savaime (kitoje vartojimo srityje) neatlieka estetiškos bei emocinės funkcijos. Tačiau poezijoje, greta kitų simetriškų gestų, juos derinant su kitomis meninės raiškos

priemonėmis, kuriamas ryškus estetiškas vaizdas. Pavyzdžiui, minėto gesto BRIEDIS LGKŽ (žr. 9 pav.) ir kūrinyje (žr. 10 pav.) raiška yra akivaizdžiai skirtinga:

9 pav. BRIEDIS (LGKŽ)

10 pav. BRIEDIS (2T.LGKM-K Medžioklė)

10 paveiksle rodomas plačių ragų (tai žymi kitokia plaštakų kryptis ir judesys), stiprus ir senas (žymi bėgimo judesys bei kilstelėti pečiai), susirūpinęs ir išmintingas (tai kuriama, pasitelkus nerankinius elementus: suraukti antakiai, primerktos akys, pražiota burna) briedis. Gyvūnas visiškai kitoks, nei rodomas LGKŽ pateiktu gestu – čia BRIEDIS rodomas neutraliu veidu, kitokiu gesto judesiu bei kryptimi.

Taip pat analizuojant medžiagą buvo pastebėti ir du simetrijos *pirmyn-atgal* atvejai. Kaip pabrėžiama ir teorinėje dalyje, ši simetrija dažniausiai perteikiama tam tikrais, tokią simetriją jau turinčiais gestais. Tiriamojoje medžiagoje užfiksuoti gestai, žymintys *praeinančius žmones* (5T.LGKM-K *Būti savimi*) (kurie juda pirmyn-atgal) bei *ėjimą keliu* (5T.LGKM-K *Būti savimi*), kai plaštakos, nurodančias pėdas, „žengia“ žingsnį į priekį ir grįžta atgal. Šie gestai, kaip minėta, natūraliai reiškiami simetrija *pirmyn-atgal*, todėl kitame kontekste, pavyzdžiui, poetinių istorijų perpasakojimuose, šiais gestais nerealizuojamos estetiškos ir emocinės kalbos funkcijos. Tačiau LGK poezijos kūrinuose šie gestai kartojami tiksliai, taip pat apjungiamos ir kitos meninės raiškos priemonės – plaštakos (-ų) formos kartojimas, nerankiniai elementai ir kt. – todėl jie stiprina poetinį poveikį bei emocinę raišką. Taip pat minėtų gestų, žymintys *praeinančius žmones* bei *ėjimą keliu* kartojimas perteikia judėjimo intensyvumą, taip dar labiau stiprinant emocinę raišką.

Taip pat buvo pastebėtas 1 horizontalios simetrijos atvejis, užfiksuotas kūrinyje „Bėgantis laikas“ (6T.LGKM-K). Poezijoje perteikiamas einantis laikrodis, kurio ėjimas siejamas su skirtingais veiksmis, tarsi žmogaus per visą gyvenimą atliekamais darbais. Ritmingai besikartojantis laikrodžio ėjimas ir darbus žymintys veiksmi staiga ima lėtėti, kinta poetės veido išraiška – dingsta šypsena, veide atsiranda nerimas, liūdesys ir staiga pasirodo horizontalia simetrija išreiškiamas naujadaras: plaštakų forma 4 / 4 sukuriama tarsi didelė akis su plačiu blakstienų vainiku, pro kurį palaimingai (tai atspindi nerankiniai elementai – šypsena, pakeltos akys) žvalgosi akis (žr. 11 pav.).

11 pav. *Horizontali simetrija (6T.LGKM-K Bėgantis laikas)*

Svarbu pastebėti, kad plaštakų forma 4 yra dominuojanti kūrinyje „Bėgantis laikas“. Pasitelkus tokią plaštakų formą ir besikartojantį judesį, pirmiausia buvo vaizduojama laiko tėkmė, laikrodžio rodyklės judėjimas, vėliau, kaip matyti iš pav. 11, blakstienos ir pro jas besižvalganti akis. Šio horizontalios simetrijos gesto įterpimas kūrinyje, kaip pastebi šio darbo autorė, pritraukia dėmesį, sukuria itin stiprų estetinį bei emocinį poveikį. Taip yra dėl to, kad ši simetrija nėra dažna (nei LGK poezijoje, nei kasdiniame bendravime su kurčiaisiais) ir šis poetės vartojamas gestas naujai sukurtas, todėl prireikia pastangų jį suprasti. Labai reikšmingas čia ir minėtas plaštakų formos 4 ir judesio (plaštakos juda į vieną ir kitą pusę) kartojimas – taip, net įtraukiant į kūrinį neologizmą, neperskaitomą iškart, išlaikomas kūrinio rimas, meninis vientisumas. Taigi horizontalios simetrijos meninė raiška stiprinama plaštakų formos ir judesio kartojimu.

Apibendrinant šį skyrelį galima teigti, kad simetrijos – vertikalios, horizontalios bei simetrijos *pirmyn-atgal* – gausa, skirtingų simetrijos rūšių derinimas tarpusavyje – tipiškos LGK poezijos priemonės, kuriomis realizuojama estetinė bei emocinė kalbos funkcijos, o simetrijos poveikis dar labiau sustiprinamas, jei ji realizuojama drauge su kitomis priemonėmis: nerankiniais elementais, kartojimu ir kt.

2.2.1.4. NERANKINIAI ELEMENTAI LGK POEZIJOJE

Nerankiniai elementai gana dažnai pasitelkiami greta kitų, šiame darbe jau aprašytų (ir aptariamų vėliau) meninių raiškos priemonių. Galima teigti, kad nerankiniais elementais dažniausiai modifikuojama pagrindinė gesto raiška, taip sukuriant perkeltinę reikšmę, dviprasmybę, ar kitaip realizuojant estetinę ir emocinę kalbos funkcijas. Pastebėta ir tokių atvejų, kai nerankiniais elementais buvo kompensuojami gestai, t. y. nevarojant jokio gesto, kuriamas estetinis vaizdas. Abu šie atvejai aptariami šiame skyriuje.

Atlikus analizę paaiškėjo, kad 94 atvejais nerankiniai elementai stiprina estetinę ir emocinę kalbos funkcijas. Pavyzdžiui, kūrinyje „Meilės pabaiga“ (4T.LGKM-K) pasakojama apie *itin dailios figūros* merginą, apsiavusią aukštakulniais ir graikščiai einančią keliu. Mergina, pamačiusi pravažiuojantį *labai raumeningų* pečių motociklininką, valiūkišku žvilgsniu jį sustabdo ir paprašo pavėžėti. Kaip jau buvo minėta 1.2. skyriuje, siekiant pabrėžti gesto raišką, sustiprinti ją, GK dažnai pasitelkiami nerankiniai elementai. Taigi, šiuo atveju, rodydama naujai susikurtą gestą, žymintį *raumeningi pečiai* (žr. 12 pav.), poetė jį stiprina su nerankiniais elementais: primerktos akys, nuleisti lūpų kampučiai, intensyvus žvilgsnis. Taigi aptartame pavyzdyje viena meninės raiškos priemonės – gestas-neologizmas – papildoma nerankiniais elementais, dar labiau sustiprinančiais minties raišką. Tame pačiame kūrinyje nerankiniais elementais stiprinama ir merginos kūno formos raiška. Vartojant gestą FORMA (reiškiantį ir *figūra*) (žr. 13 pav.), lengvai besišypsant, kiek suspaudus lūpas, prisimerkus, išreiškiama, kad merginos figūra yra labai daili.

12 pav. *Labai raumeningi pečiai*
(4T.LGKM-K *Meilės pabaiga*)

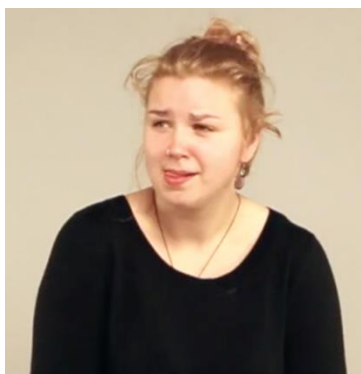
13 pav. *Itin daili figūra*
(4T.LGKM-K *Meilės pabaiga*)

Taip pat šio darbo autorė pastebėjo, kad neretai būtent nerankiniais elementais perteikiamas tam tikras poezijoje kuriamo personažo tipas, charakteris, jo bruožai. Kūrinyje „Meilės pabaiga“ (4T.LGKM-K), nerankiniai elementai yra viena iš svarbiausių priemonių, kurias vartojant kuriamas vientisas merginos paveikslas: ji *itin dailios* figūros, *grakščiai* eina keliu – elegantiški galvos

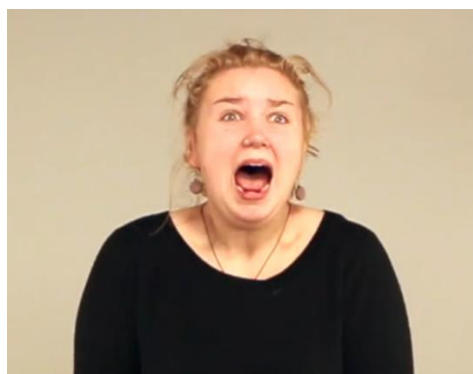
pasukimai, šypsena, intensyvus žvilgsnis, *valiūkišku žvilgsniu* sustabdo – pakreipta galva, kilsteltas antakis, lengva šypsena, suspaustos lūpos, *elegantiškai* perkelia koją – šypsena, intensyvus žvilgsnis, motociklininkui įsibėgėjus, ji *sunerimsta* – nerimastingi galvos pasukimai, lankstančios akys, praverta burna, *nusiraminią randa stipriai* jį apkabindama – elegantiški galvos judesiai, užsimerkimas, šypsena. Visais šiais aptartais atvejais – išskyrus vieną (*sunerimti*) – vartojami gestai, kurių reikšmę keičia, stiprina, kuria tam tikrą fizinę ir būdo charakteristiką, t. y. talkina realizuojant estetinę ir emocinę kalbos funkcijas, nerankiniai elementai.

Tiriamojame medžiagoje gausu ir tokių atvejų, kai nerankiniai elementai kompensuoja gestus ir be jų atlieka estetinę ir emocinę kalbos funkcijas. Tai ir minėtas pavyzdys iš „Meilės pabaiga“ (4T.LGKM-K), kuriame tik nerankiniais elementais perteikiamas merginos nerimas. Taip pat kūrinyje „Ragana“ (3T.LGKM-K) yra pasakojama, kaip ragana skrenda ant šluotos, o jos įsijautimas į patį skridimą ir noras aplenkti visus greta skrendančius paukščius, žymimas apsilaižant lūpas (žr. 14 pav.). Tai, kaip pastebi šio darbo autorė, itin retai vartojamas elementas, ir tiriamuose LGK poezijos kūriniuose pastebėtas tik vieną kartą.

Taip pat labai svarbu paminėti, kad dažnai LGK poezijoje nuostaba reiškiamą neįvartojant jokių gestų. Jau minėtame kūrinyje „Ragana“, ant šluotos skrendanti ragana, prieš atsitrenkdama į sieną, labai išsigąsta. Tai poetė vaizduoja plačiai atverta burna, išplėstomis akimis, labai intensyviu žvilgsniu (žr. 15 pav.).

14 pav. *Įsijautimas*
(3T.LGKM-K *Ragana*)

15 pav. *Išgąstis*
(3T.LGKM-K *Ragana*)

Atliekant analizę taip pat pastebėta, kad neretai nerankiniais elementais, kuriais kompensuojami gestai ir realizuojama estetinė bei emocinė kalbos funkcijos, dažnai taip reiškiamos ir kitos emocijos, pavyzdžiui, nuostaba, nusivylimas, ypatingas džiaugsmas, nepatogumas ir pan. Pavyzdžiui, užfiksuotas ir ne itin įprastas nepatogumą išreiškiantis dantų sukandimas (5T.LGKM-K *Gestų kalba*). Pastebėta, kad neretai būtent nerankiniais elementais iš karto perteikiamos kelios skirtingos būsenos, jausmai. Pavyzdžiui, kūrinyje „Būti savimi“ (5T.LGKM-K) poetas pasakoja apie savo vidinį pasaulį slepiantį žmogų, metaforiškai tai vaizduojant stipriai prie kūno laikant palto

skvernus, kuriuos praeiviai įžūliai bando atidengti. Poetas nerankiniais elementais – veido išraiška (antakių suraukimu, intensyviu žvilgsniu) ir kūno judesiu (atsitraukimu, pečių kilstelėjimu) – perteikia susigėdimą, nepatogumą, norą atsiriboti, pyktį bei panieką dėl nejautraus praeivių elgesio. Be to, pasitaiko, kad, pasitelkus nerankinius elementus, išreiškiamas ir santykis su tam tikrais dalykais, nuomonė apie tuos dalykus arba požiūris į juos. Tai, šio darbo autorės nuomone, išskirtinis atvejis, pastebėtas tyrimo metu. Jį iliustruoti galima, pasitelkus kūrinį „Gestų kalba“ (5T.LGKM-K). Jame pasakojama, kad kurčiasis išvyko aplankyti nepažįstamo miesto. Norėdamas pasitikslinti kelią, kurčiasis prieina prie žmonių ir gestais prašo jų pagelbėti. Netrukus labai nusivilia – jam nepadeda nei vienas girdintis praeivis. Pastarieji, paklausti kurčiojo, kaip nuvykti į norimą objektą, arogantiškai staiga nesisukdavo ir nueidavo tolyn. Nesisukimo staigumas kūrinyje kuriamas, pasitelkiant staigų PR-1 judesį bei pačiam kurčiajam atlošus galvą. Svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, kad kurčiojo veidas kartu rodo sumišimą. Taigi, iš aptartų pavyzdžių matyti, kad nerankiniai elementai LGK poezijoje vartojami labai plačiai – jais perteikiamos skirtingos emocijos, būsenos, jausmai, santykis su tam tikrais dalykais, žmonėmis, įvykiais, jas pasitelkę kurtieji poetai vienu metu išreiškia net kelias būsenas ir pan. Nerankiniai elementai vartojami ir be gestų, taip realizuojant estetinę bei emocinę kalbos funkcijas.

Atkreiptinas dėmesys į dar vieną atvejį, kai nevartojant gestų, pasitelkiant tik nerankinius elementus, išreiškiama emocija, kurią galima būtų interpretuoti ir išversti kaip ištiktuką, jaustuką ar pan. (žr. 16 pav.). Minėtame kūrinyje „Gestų kalba“ (5T.LGKM-K) vienu momentu kurčiasis atsisėda ant suoliuko ir tarsi pradeda vidinį monologą su savimi pačiu:

Aš vienas? Visi tiesiog nekreipia į mane dėmesio? Nėra nei vieno, kuris man padėtų? Oho, nieko sau!

16 pav. Nerankiniai elementai, išreiškiantys nuostabą (5T.LGKM-K Gestų kalba)

Šiuo atveju kurčiasis poetas kiek atlošia ir pajudina galvą, lūpomis taria –u, šią išraišką išlaikydamas kelias sekundes, taip dar labiau pabrėždamas kuriamą emociją.

Taigi, iš apžvelgtų pavyzdžių matyti, kad nerankiniai elementai, tiek stiprinantys raišką, tiek kompensuojantys gestus, yra dažnai vartojami, padedant realizuoti estetinę ir emocinę kalbos funkcijas. Atliekant LGK poezijos analizę, pastebėta, kad nerankiniai elementai dažniausiai stiprina gesto raišką arba ją papildo.

2.2.1.5. NELOGIZMAI LGK POEZIJOJE

Analizuojant LGK poezijos atvejus, buvo pastebėta, kad viena dažniausių meninių raiškos priemonių LGK poezijoje, kuria realizuojamos estetiškos ir emocinės funkcijos – neologizmai. Kaip jau buvo minėta, nauji gestai sudaromi a) modifikuojant esamas pagrindinių gestų raiškas, b) kuriant visiškai naujus gestus. Visiškai naujų gestų LGK poezijoje pastebėta net 51. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad ypač gausu naujai sukurtų gestų moterų poezijoje. Pavyzdžiui, eilėraštyje „Bėgantis laikas“ (6T.LGKM-K), kurčioji poetė rodo visiškai naują gestą, norėdama nusakyti *laikrodį* (žr. 17 pav.). Siekiant palyginti šio gesto raišką, kaip ir kitais analogiškais atvejais, poezijos kūrinio pasakojimas buvo palygintas su šios poetinės istorijos perpasakojimu šnekamuju stiliumi. Pastebėta, kad perpasakojant vartojamas ir LGKŽ esantis gestas LAIKRODIS (žr. 18 pav.).

17 pav. Gestas LAIKRODIS

18 pav. Naujadaras – LAIKRODIS

(6T.Perpasakota LGKM-K *Bėgantis laikas*) (6T.LGKM-K *Bėgantis laikas*)

Palyginus paveiksluose esančius gestus matyti, kad 17 paveiksle esančio gesto LAIKRODIS raiška visiškai skiriasi nuo gesto LAIKRODIS raiškos 18 paveiksle. Pastarajame plačiu rankų judesiu erdvėje kuriamas didelio apvalaus laikrodžio vaizdas, laikrodis yra esminis eilėraščio veikėjas. Eilėraštyje plačiai apimama erdvė, vėliau šis gestas kartojamas, kaip kartojama ir plaštakos forma 5, žyminti ir naujai susikurtą gestą LAIKRODIS. Šiuo atveju pasitelkiamas gestų kalboms būdingas ikoniškumas – kuriamas gestas, artimas realiai vaizduojamo daikto formai (šiuo atveju turimas omenyje didelis laikrodis). Poetinės istorijos perpasakojime (6T. Perpasakojimas LGKM-K *Bėgantis laikas*) laikrodis žymimas įprastu gestu, kuris nerealizuoja estetiškos ir emocinės funkcijų raiškos.

Neologizmų gausu ir kituose kūrinuose. Pavyzdžiui, kūrinyje „Medžioklė“ (2T.LGKM-K) pasakojama apie miškais sunkiai bėgantį seną briedį ir lengvai greta šuoliuojantį jo jauniklį. Šio kūrinio perpasakojimo variante, nusakant gyvūnų bėgimą, vartojamas ir LGKŽ esantis gestas

BĒGTI-apie gyvūnā (plaštakų formos 2 -> H / 2 -> H) (žr. 19 pav.). Poezijoje užfiksuota, kad susikuriamas naujas gestas (su PR-A), vaizduojant gyvūno kanopas (žr. 20 pav.).

19 pav. *BĒGTI-apie gyvūnā*
(3T. Perpasakotas LGKM-K *Medžioklė*)

20 pav. *Susikurtas gestas BĒGTI-apie gyvūnā*
(3T.LGKM-K *Medžioklė*)

Šiuo atveju naujas gestas, padarytas su PR-A (žr. 20 pav.), konkretizuoja *bėgti* reikšmę, stiprina reikšmę: pasitelktas naujas gestas atspindi gyvūno kanopas, įtempti rankų raumenys kuria kanopų stiprumo įspūdį. Didelę įtaką raiškai turi ir nerankiniai elementai. 19 paveiksle žymimas lengvas, paprastas bėgimas, o 20 paveiksle suraukti antakiai, primerktos akys, kiek pravertos lūpos, kilstelėti pečiai ir kūno pasukimas žymi sunkų seno briedžio bėgimą. Toks pavyzdys aiškiai parodo, kad šiame darbe aptariamoms meninės raiškos priemonėms yra glaudžiai susijusios tarpusavyje, viena kitą papildo. Šiuo atveju realizuojant estetinę ir emocinę funkcijų raišką kartu vartojamos meninės raiškos priemonės: gausus plaštakų formų kartojimas, jų siejimas tarpusavyje ir kt.

Pastebėta, kad gestų naujadarams pasitelkiamos ir 1.2. skyriuje minėtos proformos: PR-B, PR-1, PR-N, PR-An, PR-A, PR-O, PR-5, PR-4, PR-1+, PR-In, PR-F^, PR-H, PR-S4<, PR-Vn, PR-O~. Proformos, kaip jau minėta, žymi daiktus pagal jų formą, daiktų laikymą arba jomis vaizduojama daiktų forma, t. y. proforma nėra veiksmožodis, analizės metu LGK poezijoje užfiksuota, kad dalis minėtų proformų pasitelkiamos perteikti ir tam tikrus objektus, ir vėliau kuriant veiksmožodžius. Taigi, pavyzdžiui, PR-B poezijos kūrinyje vartojama, nusakant *aukštą, smaila viršūne, kuprotą kalną* (6T.LGKM-K *Kurčias žmogus*), o pasitelkus PR-B, kuriamas greitas *lėkimas į priekį, kuomet pralekiamas vaizdas mirguliuoja* (3T.LGKM-K *Ragana*). Pastarasis atvejis užfiksuotas kūrinyje „Ragana“, kuriame pasakojama apie ant šluotos dideliu greičiu pirmyn lekiančią raganą. Analizuojant šį atvejį matyti, kad proforma PR-B, gali reikšti ne tik minėtą pralekiamą vaizdą, kuris mirguliuoja, bet ir tam tikrus objektus, kuriuos dideliu greičiu pralekia žmogus ir dėl to jie susilieja bei tampa vientisu paveikslu. Kaip pastebi šio darbo autorė, analizuojamu atveju vėl gi yra susiduriama su interpretavimo sunkumu, todėl, atsižvelgus į tai, nebuvo siekiama nustatyti, kurios proformos yra vartojamos LGK poezijoje tiksliai pagal jų

funkciją, o kurios tik pasitelkiamos, kuriant veiksmožodį. Tačiau akivaizdu, kad proformų taikymas LGK poezijoje yra itin dažnas.

Labai svarbu išskirti ir, pasitelkiant neologizmus, kuriamas perkeltinės reikšmės bei dviprasmybes LGK poezijoje. Jie plačiau bus aptarti tolimesniuose skyreliuose.

2.2.1.5.1. PERKELTINĖS REIKŠMĖS LGK POEZIJOJE

Pasak teoretikų, GK poezijai itin būdingos yra perkeltinės reikšmės, kuriamos pasitelkus neologizmus – visiškai naujai kuriamus gestus bei modifikuojant pagrindinę gestų raišką. Taigi toliau šiame skyriuje aptariami užfiksuoti nauji ir modifikuoti gestai, kuriais kuriama perkeltinė reikšmė.

Pavyzdžiui, perkeltinė reikšmė, modifikuojant pagrindinę gestų raišką, kuriama kūrinyje „Būti savimi“ (5T.LGKM-K). Čia pasakojama apie žmogų, kuris stipriai prie savęs laiko prispaudęs palto skvernus, bijodamas, kad paltas gali prasiskleisti netyčia arba būti tyčia atvertas kitų. Tai nurodoma pasitelkus plaštakų formą An / An (žr. 21 pav.). Šiuo atveju poezijoje vartojama pagrindinio gesto PALTAS raiškos, ji užfiksuota ir šios poetinės istorijos pasakojime (žr. 22 pav.) bei LGKŽ – modifikacija.

21 pav. Gesto PALTAS modifikacija
(5T.LGKM-K *Būti savimi*)

22 pav. Gesto PALTAS pagrindinė raiška
(5T.Perpasakojimas LGKM-K *Būti savimi*)

Poetiniame pasakojime gestas PALTAS pateikiamas su jam būdingu lūpų judesiu –*pal*, aiškiai parodant palto skverną formą – tai šio gesto motyvacija. Poezijoje, šis gestas be jokio lūpų judesio, pakeitus šio gesto formą, atskleidžiama stipri emocija bei kuriama švarko perkeltinė reikšmė – iš tolimesnio pasakojimo yra suprantama, kad švarkas nėra drabuži, tai žmogaus slepiamas, tvirtai prie savęs laikomas jo identitetas, kurį atskleisti jam itin baugu. Vėliau šiame „Būti savimi“ kūrinyje pasakojama, kaip atsitiktiniai praeiviai tyčia užkabina vyrą, stipriai prie savęs prispaudusį savo slepiamą tikrąjį vidinį pasaulį. Pasikartojančios užgaulės galų gale plačiai atveria jo paltą ir ant kūno pasirodo *vaivorykštė*. Šiuo atveju gestas VAIVORYKŠTĖ taip pat yra

pagrindinės šio gesto raiškos modifikacija. Įprastai šio gesto rodymo vieta virš galvos, plaštakos forma W (žr. 23 pav.). Kurčiasis modifikuoja šią raišką: pasitelkiama plaštakos forma 4, gestas tiesiogiai siejamas su jo vidiniu pasauliu, perkėlus gestą prie kūno, kuris ką tik buvo slepiamas po tvirtai spaudžiamu paltu (žr. 24 pav.).

23 pav. Gesto *VAIVORYKŠTĖ* pagrindinė raiška (LGKŽ)

24 pav. Gesto *VAIVORYKŠTĖ* modifikacija (5T.LGKM-K *Būti savimi*)

Taigi, šiuo atveju pagrindinė gesto raiška taip pat yra modifikuojama ir taip sukuriama perkeltinė reikšmė: šio žmogaus identitetą – netradicinę lytinę orientaciją – atspindi vaivorykštė.

Panašus atvejis fiksuotas ir kūrinyje „Kurčias žmogus“ (6T.LGKM-K), kuriame pasakojama apie vėjo atneštą sėklą, išaugusią į stiprų didelį medį. Tvirtos plačiai ir gražiai svyruojančios medžio šakos (žr. 25 pav.), rodomos plaštakų forma 5 / 5, vėliau pereina į kiek žemiau rodomą toki patį judesį, tačiau šįkart juo žymint gestų kalbą (žr. 26 pav.).

25 pav. Modifikuotas gestas *MEDŽIAI-LINGUOJA* (6T.LGKM-K *Kurčias žmogus*)

26 pav. Modifikuotas gestas *GESTŲ-KALBA* (6T.LGKM-K *Kurčias žmogus*)

Tarp įvardytų gestų kurčioji poetė įterpia medį pulti nusitaikiusio vanago gestą bei naujadarą ŠIRDIS. Taip pasakoma, kad puolama širdis – gestų kalba. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad poezijoje gestu *GESTŲ-KALBA* aiškiai nurodoma, kokia sąsaja, šiame kūrinyje, pasakojant apie medį, yra kuriama: stiprus, tvirtas, giliai šaknis į žemę įleidęs medis žymi stiprybę ir ilgaamžiškumą, kaip ir gestų kalba, kuri yra esminis įrankis visiems kurtiesiems žmonėms. Kad kūrinio centre yra kurčias žmogus, vartojantis gestų kalbą, rodo ir plačiai taikomi nerankiniai elementai – rodant gestą *GESTŲ-KALBA*, kurčioji šypsosi, jos žvilgsnis džiaugsmingas, ji sukinėja

galvą, išreikšdama malonią nuostabą, atsiveriančias galimybes. Modifikacija galima laikyti ir gestą, kai poetė perteikia medžio judėjimą vėjyje – platesni judesiai, ir kai rodo gestą GESTŲ-KALBA. Pastarasis gestas nuo gesto LGKŽ ir poetinės istorijos perpasakojimo (6T.Perpasakojimas LGKM-K *Kurčias* žmogus) skiriasi daug platesniu judesiu. Itin svarbu pabrėžti, kad abiejų šių gestų modifikacijos gestus padaro panašiais, nors pagrindine raiška nurodyti gestai būtų ne tokie artimi. Taigi, pasitelkus neologizmus (modifikuojant pagrindinę šių gestų raišką) kuriamas poetinis įspūdis, realizuojamos estetiškos ir emocinės kalbos funkcijos, ir, svarbu pabrėžti, kuriama perkeltinė reikšmė. Nors aptariant šį atvejį matyti, kad stiprios, vėjyje siūbuojančios medžio šakos yra siejamos su kalbančiomis rankomis – gestų kalba, tai kūrinyje nėra nusakoma tiesiogiai. Tik pasitelkus minėtus neologizmus, t. y. modifikacijas, nerankinius elementus bei lyginant šį kūrinį su poetinės istorijos perpasakojimu yra aišku, kad kūrinyje užaugęs stiprus medis žymi gestų kalbos jėgą, esminį kurčiųjų įrankį, jų širdį.

Svarbu atkreipti dėmesį į jau minėtame kūrinyje „Kurčias žmogus“ sukurtą vanago įvaizdį. Jo skridimas taip pat parodomas pagrindinio gesto SKRISTI raiškos modifikacija. Aptariamam atveju, kaip buvo vėliau įsitikinta ir lyginant poeziją su poetinės istorijos perpasakojimu, modifikacija prideda papildomą reikšmę gestui SKRISTI ir rodo dar ir pavojų kurčiam žmogui. Poezijoje kurčioji pasakoja:

*Tolumoje pasirodo paukštis. Plačiai mojuodamas sparnais aplink medį ratus piktai ėmė sukti vanagas. Sunkiais sparnų mostais priskridęs prie medžio, nutūpė ant jo šakos, aštriais nagais įsikabindamas į medžio šaką. Tvirtos medžio šakos tuo metu lingavo vėjyje. Vanagas įsistebeilijo į medį, į jį įbedęs piktą, tarsi grėžiančią medžio kamieną akį. Tvirtą medžio kamieną, lyg širdį, kuri kalba gestų kalba (6T.LGKM-K *Kurčias* žmogus).*

Svarbu pabrėžti, kad kūrinyje gestas SKRISTI perteikiamais plačiais, lėtais rankų mostais, taip nurodant, kad artėjantis paukštis didelis ir pavojingas. LGKŽ gestas SKRISTI rodomas daug siauresniu judesio diapazonu, juo neperteikiama stipri emocinė raiška, kaip kad analizuojamame kūrinyje. Taigi vanagas šiuo atveju, kaip jau buvo minėta, simbolizuoja pavojų gestų kalbai. Šis kūrinys itin glaudžiai susijęs su kurčiųjų identitetu (kurio neatsiejama dalis yra gestų kalba) bei jų aktualijomis. Pastaruoju metu kurtieji itin baiminasi vis dažniau pasitaikančio kochlearinių implantų pasirinkimo, kai gestų kalba nustumama į šalį ir prioritetas tampa kalbėjimas balsu.

Taip pat svarbu atkreipti dėmesį į paminėtą *grėžiantį žvilgsnį*. Gestą, kuriamą su PR-1 (su kuria padarytas ir gestas GREŽTUVAS), rodant prie akies ir vedant prie medžio kamieno, galima būtų versti ir taip: *vanagas grėžė žvilgsniu, grėžiančiu žvilgsniu taikėsi į kamieną* ar pan. Taigi, šiuo atveju tik nuo interpretacijos priklauso, kaip šis pasakymas gali būti suprastas ir perteikiamas, pavyzdžiui, vertimo metu į lietuvių garsinę kalbą. Tačiau bet kokiame atveju, tokią raišką taip pat galima laikyti perkeltinės reikšmės.

Dar vienas perkeltinės reikšmės atvejis buvo pastebėtas poezijoje „Bėgantis laikas“ (6T.LGKM-K). Šis kūrinys kupinas naujadarų – naujų gestų bei pagrindinės gestų raiškos modifikacijų. Pasitelkus juos, kuriamas pasakojimas apie bėgantį laiką, kurio tėkmės veiksmas siejamas su skirtingais kitais veiksmis, žyminčiais darbą. Kaip jau buvo minėta, vėliau vaizduojama tarsi didelė žmogaus akis, palaimingai besidairanti į šalis, iš kurios netrukus ima byrėti ir skilti į mažas dalis ašaros. Naujai poezijoje sukurto gesto AŠAROS judesio diapazonas ir kryptis netrukus keičiama, pradėdant vaizduoti tarsi byrančius stojančio laikrodžio mechanizmus. Taip kuriamas įspūdis, kad žmogų apniko nelaimės (kaip vėliau iš šios poetinės istorijos perpasakojimo paaiškėja – žmogų apniko ligos). Tačiau netrukus vėl viskas ima grįžti į senas vėžes – laikrodis pradeda eiti vis tiksliau, taip leidžiama žiūrovui suprasti, kad žmogus taip pat atgavo jėgas (tai taip pat aiškiai nusakoma poetinės istorijos perpasakojime). Šiuo atveju perkeltinė reikšmė kuriama ne vienu gestu ar pasakymu, bet pasitelkiant visą eilėrašį, kuriame nėra tiksliai įvardijamas nei laikrodis, nei žmogus. Tai itin įdomus atvejis, kuris išryškina neologizmų svarbą, realizuojant estetinę ir emocinę funkcijų raišką.

Pastebėti ir dar du perkeltinės reikšmės atvejai jau minėtame kūrinyje „Gestų kalba“ (5T.LGKM-K). Kūrinyje poetas vaizduoja, kaip nusivylusiam kurčijam suspaudžia širdį, bet tada prie jo prieina praeivis, kuris pradeda su juo bendrauti gestų kalba. Kurčiasis nustemba ir klausia, iš kur šis žino, kad jis kurčias ir kad gali bendrauti tik gestų kalba. Jam parodoma į krūtinę, ant kurios, prieš tai pridėjus ranką, vaizduojant patirtą skausmą, liko raudonuojantis delno antspaudas. Tokį tekstą būtų galima interpretuoti ir versti taip: *krūtinė liepsnojo gestų kalba / krūtinė degė gestų kalba / jo krūtinėje žiojėjo žaizda, kviesdama pagalbą gestų kalba*. Pastarasis vertimas būtų tiksliausias, apimantis visą poeto perteikiamą perkeltinę reikšmę. Taigi, iš pavyzdžių matyti, kad LGK poezijai itin būdingos perkeltinės reikšmės, kurios kuriamos pasitelkus neologizmus – naujus gestus bei modifikuojant pagrindinių gestų raišką. Perkeltinės reikšmės poezijos kūriniais suteikia itin svarbią interpretacijos galimybę. Be perkeltinių reikšmių, kurios kuriamos pasitelkus neologizmus LGK, LGK poezija neturėtų tokio stipraus estetinio bei emocinio poveikio, ypatingos meninės raiškos.

2.2.1.5.2. DVIPRASMYBĖS LGK POEZIJOJE

Dviprasmybės LGK poezijoje, taip pat kaip ir perkeltinės reikšmės, kuriamos pasitelkus neologizmus. Atliekant tyrimą pastebėta, kad dviprasmybės gali būti sukuriamos dviem būdais: a) sukūrus visiškai naują (tokių atvejų pastebėta 2) gestą arba pasitelkus įvairius elementus. Kadangi tokio pobūdžio darbas Lietuvoje rengiamas pirmą kartą, darbo autorė nesiekia pateikti tikslios gestų

darybos statistikos. Todėl šio tyrimo pastebėjimai bus plačiau aptariami, išryškinant atvejų problematiką.

Analizuojant LGK poeziją, buvo pastebėta, kad dviprasmiškų gestų interpretacijos spektras atveria dar didesnes menines kalbos galimybes. Pavyzdžiui, kūrinyje „Medžioklė“ (3T.LGKM-K), plaštakomis 5 / 5, neutralioje erdvėje kuriamas vaizdas, kuris gali būti interpretuojamas kaip *bangaujantis vanduo* arba *gamtos tolius*, arba *saulę atspindintis vandens raibuliavimas*, arba *blizgantis nuo saulės šviesos tolius*. Iš pateiktų vertimo variantų matyti, kad kūrinyje rodomas gestas gali būti suprantamas skirtingai, t. y. turėti kelias reikšmes. Interpretuojant gestą kaip žymintį *bangaujantį vandenį* ar *gamtos tolius*, dviprasmiškai suprantamas gestas gali būti priskirtas prie visiškai naujai kuriamų gestų. Tačiau jei yra kalbama apie blizgumą, kurį gali kurti saulės šviesa, gestas artimas ir LGKŽ esančiam gestui BLIZGA. Aiški jo modifikacija (plaštakos forma iš Bn keičiama į 5, pakeista ir gesto kryptis) leidžia gestą interpretuoti kitaip, šiuo atveju – kaip būdvardį, apibūdinantį vandenį ar gamtą. Lyginant šį LGK poezijos kūrinį fiksuotą gestą su šios poetinės istorijos pasakojimu, buvo įsitikinta, kad kalbama apie tolimas. Taigi šiuo atveju, tai būtų visiškai naujai sukurtas gestas, paprastos formos pasakojime netenkantis savo dviprasmybės. Todėl dar kartą buvo įsitikinta, kad autentiškos meninės raiškos priemonių raiškos reikia ieškoti poezijoje. Būtent joje pastebėtos dviprasmybės, ieškomi dėsningumai gali būti paskata tolimesniems tyrimams.

Fiksuoti ir dar 2 naujai sukurti gestai, kurie poezijoje suprantami dviprasmiškai. Vienas jų rastas kūrinį „Drugelis“ (3T.LGKM-K), kai poetė pateikia gestą, vaizduojantį *siaubingą šauksmą* ar *pasiutusį vėjo šuorą* (žr. 27 pav.). Taip pat tai gali būti ir antras šios poezijos personažas – pasakose minimas barzdotas vyras Vėjas, kuris, priglaukęs rankas prie lūpų, ima pūsti stiprią oro srovę, išverčiančią visus iš kojų. Būtent taip kuriamas ir šis vaizdinys – poetė stipriai pasilenkia, pirma – iš vienos pusės, vėliau – iš kitos, ir, priglaudusi rankas prie lūpų (PR-C4 / C4, kuria vaizduojamas tarsi tunelis, pro kurį ir eina stiprus oro srautas), stipriai pučia. Po šio gesto kūrinio veikėjas Drugelis ima blaškytis ir ramybės ieškoti tarp medžio šakų. Šiuo atveju, visi interpretacijos variantai rodo, kad tai visiškai naujai sukurtas gestas – nes gestas labai tolimas nuo gestų ŠAUKTI ar VĖJAS, pateikiamų LGKŽ. Tokia pati aiški gesto raiška pastebėta ir kūrinį „Bėgantis laikas“ (6T.LGKM-K). Šiame kūrinį pasakojama apie žmogaus ir bėgančio laiko paralelę, kai žmogus eina per gyvenimą ir dirba, kaip puikiai veikiantis laikrodys; vėliau, žmogų ištikus nelaimėi, jis pravirksta, o paraleliai sklandžiai veikiantis laikrodys ima vėluoti ir, galų gale, sustoja. Kūrinį poetė, pasitelkdama PR-0~ perteikia *ašarą*, kuri krisdama, dūžta į mažas dalis, pavartojamas visiškai naujas gestas. Netrukus istorija papildoma, vartojant tą patį gestą, bet plečiant jo diapazoną, taip žymima, kad kažkas krenta ant žmogaus pečių ir taip pat išsisklaido į mažas daleles. Šio darbo autorė, atsižvelgdama į kūrinio temą, šį atvejį interpretuoja kaip *krentančius iš laikrodžio sraigtus*

(*mechanizmus*), kurie subyra į mažas detales, o tai rodo žymint laikrodžio gedimą (žr. 28 pav.). Tačiau galima būtų interpretuoti, kad tai ir patį žmogų apipilančios ašaros – taip padidinama jo nelaimė. Šiuo atveju, abu interpretacijos variantai atskleidžia, kad šis gestas nėra pagrindinio gesto VERKTI ar MECHANIZMAS modifikacija, kad tai yra naujai kuriamas gestas, pasitelkiant PR-0~.

27 pav. *Dviprasmybė VĖJAS, ŠAUKSMAS*
(3T.LGKM-K *Vienatvė*)

28 pav. *Dviprasmybės AŠARA, MECHANIZMAS*
(6T.LGKM-K *Bėgantis laikas*)

Apibendrinant galima pastebėti, kad neologizmai LGK poezijoje, kuriami dviem būdais, yra itin dažna meninės raiškos priemonė. Būtent pasitelkus neologizmus – vieną ar kitą jų darybos būdą – LGK poezijoje kuriamos ir perkeltinės reikšmės bei dviprasmybės. Perkeltinėms reikšmėms LGK poezijoje kurti, talkina pagrindinės gestų raiškos modifikacijos.

2.2.1.6. KINEMATOGRAFIŠKUMAS LGK POEZIJOJE

Prieš išsamiau aptariant kinematografiškumo ypatybes LGK poezijoje, labai svarbu apžvelgti ir tyrimo metu šio darbo autorės papildytą kinematografiškumo LGK požymių sąrašą. Teorinėje dalyje buvo išvardyti kinematografiškumo požymiai, tačiau atlikus tyrimą paaiškėjo, kad jų galima skirti ir daugiau. Taigi šio darbo autorė mano, kad galimas toks kinematografiškumo požymių sąrašas:

1. Bendras planas (LGK poezijoje pastebėti 57 atvejai)
2. Stambus planas (54 atvejai)
3. Lėtėjantis vaizdas (23 atvejai)
4. Greitėjantis vaizdas (41 atvejis)
5. Sulėtintas vaizdas (neįprastai lėtas) (27 atvejai)
6. Pagreitintas vaizdas (neįprastai greitas) (14 atvejų)

Šio darbo autorė, išanalizavusi kinematografiškumą LGK, papildė 1.4.2.7. sk. minėtus kinematografiškumo tipų sąrašą tokiais: lėtėjantis, greitėjantis, sulėtintas bei pagreitintas vaizdai.

Kadangi šiame darbe, kaip jau buvo minėta, už tyrimo ribų liko judesio bei sulaikymo tipai, įvesti keturi vaizdo greitį nusakantys požymiai iš dalies atskleidžia tam tikras judėjimo ypatybes LGK. Taip pat papildyti požymiai glaudžiai susieti su kinematografiškumu, jais LGK poezijoje stiprinama estetinė ir emocinė raiška, realizuojamas itin ryškus poetinis poveikis.

Taip pat, prieš aptariant konkrečius pavyzdžius, svarbu pabrėžti ir tai, jog analizuojant ir šias meninės raiškos priemones, buvo pastebėta, kad LGK poezija kuriama neretai tam tikru, šio darbo autorės įvardinti siūlomą terminu *neutraliu planu*. T. y. poetinės istorijos pasakojamos tarsi įprastai, kaip šio darbo autorė pastebi, kaip ir paprastų, kasdienių pokalbių su kurčiaisiais metu. Taip LGK poezija kuriama dažniausiai ir tai nerealizuoja estetinės ir emocinės kalbos funkcijų. Tačiau būtent tokias funkcijas išryškina staiga pasitelkiamas stambus (vaizduojami daiktai, objektai, asmenys ir kita iš labai arti) ar bendras (perteikiamas vaizdas iš toliau) planai. Tai pastebėjus, stambus ir bendras planas buvo fiksuojami tokiais atvejais, kai jie pasirodo kontrastuodami su pasakojimu *neutraliame plane*.

Tiriamajoje medžiagoje pastebėta, kad stambus planas beveik visais atvejais yra derinamas su bendru planu, taip dar labiau stiprinant estetinę ir emocinę kalbos funkcijų raišką. Pavyzdžiui, kūrinyje „Vienatvė“ (3T.LGKM-K), poetė, vaizduodama iš namų pabėgusį jauną žmogų, niekur nerandantį laimės, pasileidusį bėgti gatve, tai perteikia derindama stambų ir bendrą planus. Toliau pateikiama minėto kūrinio atkarpa, skliausteliuose įvardijant, koks planas yra pasitelkiamas, siekiant stiprinti minėtas raiškas: jaunuolis *bėga* (stambus planas), *bėga* (bendras planas). Jam bėgant, aplinkinis vaizdas mirga ir keičiasi. *Jis bėga* (stambus planas) *ir bėga* (bendras planas), *o vaizdas aplink liejasi* ir t.t. Svarbu pabrėžti, kad bėgimo veiksmą poetė, pasitelkdama skirtingus planus, perteikia ir skirtingais gestais, t. y., bėgimą iš toliau kurčioji nurodo plaštakos forma H, iš arčiau – nurodydama žingsniuojančias pėdas plaštakų forma B arba tik nerankiniais elementais – kūno judesiu.

Šiuo atveju svarbu pastebėti, kad tarp planų įterpiamas ir aplinkos vaizdinys, kuriamas, pasitelkus plaštakas Bn, aktyviu judesiu jas judinant prie galvos, iš kairės ir dešinės pusių (šia plaštakos forma prieš tai kuriamas ir bėgimo veiksmas; tai naujai sukurtas gestas). Tai tarsi dar artimesnis bėgančio jaunuolio vaizdas, o pačiame centre – jo sunerimęs, įtūžęs ir apniktas nevilties veidas. Kūrinyje drauge pasitelkiami ir nerankiniai elementai, ir kinematografiškumas, ir plaštakų formų, judesio, erdvės kartojimas – taigi didžioji dalis meninių raiškos priemonių, jau aptartų šiame darbe. Tai dar kartą, kaip jau buvo minėta, pabrėžia šių meninių raiškos priemonių tarpusavio dermę LGK poezijoje.

Svarbu plačiau aptarti ir veiksmo ypatybes, pastebėtas tiriant LGK poeziją. Tai itin ryškiai pastebima kūrinyje „Medžioklė“ (2T.LGKM-K), kur pasakojama, kad į seną briedį nusitaikęs medžiotojas paleidžia kulką. Iš ginklo *iššauna dūmų kamuolys* (sulėtintas vaizdas), *kuris netrukus*

pasklinda ore, ir pasirodo kulka, lėtai skriejanti link taikinio (sulėtintas vaizdas). Kulka palengva ima lėkti vis greičiau ir greičiau (greitėjantis vaizdas).

Čia itin svarbu pastebėti, kad kulkos skriejimo greitėjimas žymimas su šalutinės rankos plaštaka 5, taip vaizduojant žemę, virš kurios ir skrieja kulka (žr. 29 pav.).

29 pav. LGK kinematografiškumas – skriejanti kulka
(2T.LGKM-K Medžioklė)

Tai, kaip pastebi šio darbo autorė, gan dažnai naudojama būdas, išreikšti tempą (4T.LGKM-K *Meilės pabaiga*, 2T.LGKM-K *Grobis* ir kt.).

Greitėjimo veiksmas itin ryškus ir kūrinyje „Karas“ (2T.LGKM-K). Šiame kūrinyje kurčiasis pasakoja apie Šiaurės Korėjoje paleidžiamą sprogmenį, kuriuo siekiama susprogdinti Ameriką. Toliau pateikiama minėto kūrinio atkarpa, skliausteliuose pabrėžiant, kokie kinematografiškumo tipai pasitelkiami: Kareivis kabinoje paspaudžia mygtuką ir už kabinos ima vertis liukas, pasklinda dūmai ir pasirodo sprogmens galvutė, kuri sunkiai, bet ir su begaline jėga veržiasi aukštyn. Sprogmens apačioje pasirodo *vis stiprėjanti liepsna* (greitėjantis vaizdas). Netrukus, sprogmuo pakyla į orą (bendras planas) ir pasuka link Amerikos. Į dangų su palaiminga šypsena žiūri kareivis (stambus planas), jis akimis palydi sprogmenį (kuriam nerankiniais elementais, nevarojant gestų). Jis skrodžia debesis (bendras planas) ir jį *išvysta Amerikos kareiviai* (stambus planas). Iškart yra paleidžiama oro artilerija (bendras planas), po dangų sklendo lėktuvai (stambus planas), lėktuve vienas kitam linkteli pilotai, jie susižvalgo (bendras planas). Iš lėktuvo šono paleidžiamas sprogmuo, kuris, skleisdamas stiprią ugnį, skrieja link Šiaurės Korėjos paleisto sprogmens (bendras planas).

Šiuo atveju greitėjantis vaizdas, nusakant *stiprėjančios liepsnos* vaizdavimą, kuriamas, pasitelkus naujai susikurtą gestą 5+ -> 5 (žr. 30 pav.), jo raišką stiprinant su nerankiniais elementais – įtemptai pražiota burna, įtempta nosis, suraukti antakiai, primerktos akys.

30 pav. LGK kinematografiškumas, greitėjantis vaizdas
(2T.LGKM-K Karas)

Taip pat, analizuojant LGK poeziją buvo pastebėta, kad ją kurdami kurtieji neretai pasitelkia du veiksmo planus, t. y., rodomi du paraleliai vykstantys veiksmai, kurie apjungiami kūrinio pabaigoje. Tai matyti ir aptartame pavyzdyje – Šiaurės Korėja paleidžia sprogmenį, kurį išvysta Amerikos kareiviai, į jį vėliau nutaikę savo sprogmenį. Sprogmenys lekia vienas kito link ir danguje įvyksta sprogimas. Šis pastebėjimas gali būti reikšmingas ateityje tęsiant panašaus pobūdžio tyrimus, tačiau šiame darbe šie pastebėjimai nebuvo fiksuojami ir jie nėra plačiau aptariami šiame darbe.

Tiriant medžiagą taip pat buvo pastebėtas ir itin unikalus atvejis, nepasikartojantis visoje tiriamoje medžiagoje, – tai viso pasakojimo, kaip įvardija šio darbo autorė, *atsukimas atgal* veiksmas. Tai, šio darbo autorės nuomone, itin estetiškai bei emociškai paveikė GK, tačiau kone neįmanoma garsinėje kalboje kalbamuosiu momentu. Šis atvejis pastebėtas kūrinyje „Ragana“ (3T.LGKM-K). Svarbu pabrėžti, kad šiame kūrinyje naudojami visi šiame darbe minėti kinematografiškumo požymiai.

Minėtame kūrinyje „Ragana“ (3T.LGKM-K), poetė pasakoja apie ant šluotos skrendančią raganą, kuri desperatiškai lenktyniauja su greta skrendančiais paukščiais ir taip įsišėlusį nepastebi priešais save iškilusio namo, į kurį atsitrenkia ir slysta žemyn jo siena. Šis atsitrenkimo į namą ir kritimo žemyn poezijoje epizodas kuriamas, taikant visus, šios darbo autorės minėtus, kinematografiškumo tipus. Toliau yra aptariama minėto kūrinio atkarpa, skliausteliuose išryškinant, kurie kinematografiškumo tipai taikomi, siekiant meninio poveikio bei realizuojant estetinę ir emocinę kalbos funkcijas:

Įsišėlusį ragana mato dideliu greičiu pralenkiamus paukščius – iš dešinės, vėliau iš kairės (pagreitintas veiksmas). *Juos ragana palydi viso kūno atsisukimu, o atsisukusi ir pažvelgusi į priekį* (pagreitintas veiksmas), ji priešais save išvysta namą. Išsigandusi ir pradėjusi šaukti, ji *visu kūnu* (bendras planas, sulėtintas vaizdas) artėja prie namo. *Bandydama laviruoti rankomis* (stambus planas, sulėtintas vaizdas), ji atsitrenkia – *visas jos kūnas įsimūrija į sieną* (bendras planas,

sulėtintas vaizdas). *Netrukus ragana ima slysti siena žemyn* (stambus planas), *siena slysta visos jos kūnas* (bendras planas), *ji slysta* (stambus planas, greitėjantis vaizdas) *ir slysta* (bendras planas, greitėjantis vaizdas), *slysta* (bendras planas, greitėjantis vaizdas) *ir slysta* (stambus planas), *ir slysta* (stambus planas, lėtėjantis vaizdas). **PAUZĖ.** Ji *slysta aukštyn* (stambus planas, sulėtintas vaizdas), *slysta* (bendras planas, greitėjantis vaizdas), *slysta* (stambus planas, greitėjantis vaizdas) *ir slysta aukštyn* (bendras planas, greitėjantis vaizdas). *Jos veidas atlimpa nuo sienos* (stambus planas, greitėjantis vaizdas), *ji atbula sugrįžta ant šluotos* (bendras planas, pagreitintas veiksmas) *ir desperatiškai gręžiojasi į atbulai praskrendančius paukščius* (pagreitintas vaizdas). *Ji įsišėlusį pralekia namus atbulomis.* **PAUZĖ.** Veiksmas vėl ima judėti į priekį, šįkart ramiu tempu, kuris padeda raganai laiku pamatyti namą ir sėkmingai pro jį praskristi.

Šiame eilėraštyje akivaizdi visų kinematografiškumo tipų įvairovė bei jų tarpusavio dermė – paeiliui kartojama planų ir vaizdų kaita. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad estetinį ir emocinį poveikį stiprina ir įterpiamos pauzės, kurios aiškiai, bet turint estetinių tikslų, atskiria vaizdą nuo vaizdo. Kūrinyje gausu ir nerankinių elementų, kurie stiprina estetinę bei emocinę raiškas, neologizmų, pavyzdžiui, *paukščio skrydis*, kartojimo ir simetriškumo. Taigi ir iš šio pavyzdžio matyti, kad šiame darbe aptariamoms meninės raiškos priemonėms neretai viena kitą papildo.

Apibendrinant svarbu pabrėžti, kad kinematografiškumo tipai LGK poezijoje taikomi labai plačiai, jais stiprinamas ir poetinis poveikis, bei realizuojamos emocinė ir estetinė kalbos funkcijos. Pasitelkus būtent šiuos tipus, LGK poezijoje poetai praturtina savo kūrinius, pavyzdžiui, šio darbo autorės įvardytu veiksmo atsukimu ir pan.

2.2.2. MENINĖS RAIŠKOS PRIEMONĖS ISTORIJOJE, KURIAMOJE PASIRINKTA PLAŠTAKOS FORMA

2.2.2.1. BENDRIEJI REZULTATAI

Nors šio darbo autorei pavyko užfiksuoti tik vieną autentišką LGK menui priklausančią istoriją su pasirinkta plaštakos forma, todėl negalima daryti jokių platesnių išvadų, tačiau šios medžiagos analizė taip pat neabejotinai papildo šio darbo tyrimą. Istorijoje, kuri kuriama plaštakos forma B, užfiksuoti 37 skirtingi šios plaštakos pavartojimo atvejai, 6 judesio kartojimo atvejai bei erdvės kartojimai – 5 viršaus, 4 apačios, 7 kairės ir dešinės. Istorijoje pastebėti 6 vertikalios simetrijos atvejai, neužfiksuotas nei vienas horizontalios simetrijos ar simetrijos *pirmyn-atgal* atvejis. Pastebėti 9 neologizmai, 2 perkeltinės reikšmės bei 3 dviprasmybės. Taip pat rasti 23 nerankinių elementų atvejai, kai tais elementais yra stiprinama estetinė bei emocinė raiška, ir 7 atvejai, kai nerankiniais elementais yra kompensuojami gestai ir taip pat realizuojama estetinė

kalbos funkcija. Taip pat užfiksuoti 7 bendro, 3 stambaus plano atvejai, bei 17 greitėjančio ir 4 lėtėjančio vaizdo pavyzdžiai.

Taip pat svarbu pastebėti, kad, lyginant šią LGK meno istoriją, kuriamą pasirinkta plaštakos forma, kur visa istorija pateikiama pasitelkus tik vieną plaštakos formą – analizuojamu atveju plaštakos formą B (pastebimos ir kelios šios plaštakos variacijos ir nukrypimai) ir šios istorijos perpasakojimą, pastarojoje istorija perteikiama skirtingomis plaštakų formomis. T. y. perpasakojime nelieka esminės meninio kūrinio ypatybės, taip pat dingsta rimas bei estetinė, emocinė raiška, poetinis poveikis.

Prieš kiek plačiau aptariant istorijoje, kuriamoje pasirinkta plaštakos forma pastebėtas meninės raiškos priemones, reikšminga trumpai pristatyti pačią istoriją: kurčiasis poetas, pasitelkus plaštakos formą B pasakoja apie vyrą, einantį gatve ir pamačiusį didelį pastatą. Įžengus pro duris ir kiek paėjus, jam prieš akis atsiveria didelės, knygomis nukrautos lentynos. Pasirikęs vieną jų, vyras ją pasiima, pavarto ir pasikišęs po pažastimi, nueina link ramesnės vietos. Patogiai atsisėdus krėsele, vyras atsiverčia knygą, apsidairo ir įninka skaityti. Netrukus veikėjas ima skaityti vis greičiau ir greičiau ir visiškai panyra į knygą – jis išgyvena knygoje aprašomus gamtos vaizdinius: jis plaukia vandenį, regi pro šalį praplaukiančias didžiules žuvis, plaukdamas vis įnirtingiau išnyra ir pamato dangumi skriejančius paukščius. Išlipus iš vandens vyras išvysta tolius, lygumas, greitkelį su juo lekiančiais automobiliais ir t.t. Netrukus vyras išnyra iš knygos – pabaigia ją skaityti ir susižavėjęs, susimąstęs padeda knygą atgal į lentyną.

Toliau aptariamos šioje istorijoje išvelgtos meninės raiškos priemonės.

2.2.2.2. PLAŠTAKŲ FORMOS, JUDESIO IR ERDVĖS KARTOJIMAI ISTORIJOJE, KURIAMOJE PASIRINKTA PLAŠTAKOS FORMA

Kaip ir buvo minėta, šios istorijos ypatybė – istorija perteikiama pasirinkus tam tikrą vieną plaštakos formą, analizuojamu atveju, plaštakos formą B. T. y. visa istorija perteikiama būtent šios plaštakos kartojimu. Plaštakų forma B poetas istorijoje žymi veikėjo ėjimą, gamtos tolius, plačiais sparnų mostais pralekiančius paukščius, panoramą ir kitus minėtus pasakojimo elementus perteikia būtent šios plaštakos formos kartojimu, perteikiant skirtingas reikšmes ir taip istorijoje kuriant rimą. PR-B istorijoje žymimas didelis pastatas, plačios knygų lentynos, patikusi knyga. Analizuojamos istorijos atveju siekiama ne modifikuoti esamų gestų plaštakų formas, bet sujungti visus gestus, kurie kuriami šia plaštakų forma arba pasitelkus minėtą proformą B, nurodyti daiktų formą. Kaip pastebėta šio darbo autorės, pasitelkiama ir PR-B, kuria rodomi skirtingos formos daiktai, pavyzdžiui, NAMAS, LENTYNOS ir kt. Analizuojant šią istoriją, itin svarbu pastebėti, kad, nors pats kurčiasis, kuris yra LGK meno žinovas Lietuvoje, nurodo, kad ši istorija pasakojama tik

plaštaka B, istorijoje vyrauja tam tikri perėjimai į kitas plaštakos formas. T. y. plaštakų forma B, rodant vyro ėjimą gatve, įžengimą į didžiulį pastatą ir knygos iš didelių lentynų pasirinkimą bei įnikimą į knygą, žymima, kaip vyras visu kūnu paneria į knygą, staiga jis tarsi atsiduria pačioje knygos istorijoje, kur jį supa medžiai. Pastarieji rodomi jau plaštakų forma 5. Vėliau kuriamas vaizdas, kaip vyras pamato pralekiančius automobilius – šiuo atveju plaštakų forma iš B kinta į F. Vėliau plaštakų forma F atsikartoja, kai rodomi tolumoje esantys namų stogai. Pastebimas ir perėjimas į plaštakų formas B_n bei B[^], tačiau jų forma itin artima plaštakų formai B. Vėliau vėl grįžtama prie plaštakų formos B. Kadangi analizuojamas tik vienas šiai LGK meno rūšiai priklausantis pavyzdys, itin sunku daryti išvadas, ar toks perėjimas yra būdingas visoms istorijoms su pasirinkta plaštakų forma. Tačiau svarbu pastebėti, kad tai nedarko istorijoje kuriamo rimo ir negriauna, o net, veikiau, papildo kuriamą meninę raišką, kadangi kitos plaštakų formos taip pat yra kartojamos ir jos padeda išryškinti gausiai kartojamą plaštakos formą B.

Istorijoje dažniausiai atsikartoja *ėjimą, plaukimą* žymintys judesiai. Atsikartoja ir *banguojantis* judesys, nurodantis knygų gausą, tolius, skrendančius paukščius bei nardančias vandenyje žuvis. Taip pat nuolat kartojami ir knygos *atvertimo* ir *užvertimo* judesiai, ir *tiesūs* judesiai, nurodantys didelį pastatą, dideles, plačias knygų lentynas, lygumas gamtoje. Šie tikslingi įvairūs judesio kartojimai stiprina estetinę bei emocinę kalbos funkcijas, talkina LGK rimui bei realizuoja poetinį poveikį.

Svarbu atkreipti dėmesį į šios istorijos erdvės kartojimą. Istoriją tarsi galima padalinti į dvi dalis – vykstančią viršuje ir apačioje. Pagrindinis istorijos erdvių atskyrimas vyksta tuomet, kai vyras patogiai atsisėda ir įnikęs į knygą, tarsi į ją paneria. Tuo metu viršuje vykęs veiksmas (aukštos lentynos, iš aukštai imama knyga ir kt.) nukeliamas žemyn į purslojančią vandenį, jame nardančias žuvis. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad, patekus į patį knygos istorijos sukurį, kurį laiką istorija perteikiama kurčiajam kiek pasilenkus, taip dar labiau stiprinant estetinę bei emocinę raišką ir erdvių padalijimą. Vėliau erdvės vėl ima jungtis – pasirodo aukštai skraidantis paukštis, iš vandens pakyla ir pats žmogus. Knygos istorijos pabaiga parodoma išnėrimu iš apačios ir knygos padėjimu aukštai lentynoje, taip dar kartą sujungiant viršutinę ir apatinę erdves.

Kairės ir dešinės erdvių kartojimas istorijoje, kuriamoje pasirinkta plaštakų forma B, yra artimas jau aptartam kartojimui, kai buvo analizuojama LGK poezija. Pastebima, kad kairė ir dešinė erdvės kartojamos lygiagrečiai paeiliui, taip siekiama estetinio istorijos balanso.

2.2.2.3. SIMETRIŠKUMAS ISTORIJOJE, KURIAMOJE PASIRINKTA PLAŠTAKOS FORMA

Analizuojamoje istorijoje pastebėti tik vertikalios simetrijos atvejai, kuriais sustiprinama istorijos estetinė ir emocinė raiška. Tai ir minėtas PR-B kuriamas didelis pastatas, knygos atsivertimas, plaukimas, kalvoti kalnai, skridimas, lygumos, toliai bei atsiverianti panorama. Vertikalia simetrija šioje istorijoje kuriamas ir, kaip buvo minėta, erdvių – aukštai ir žemai – padalinimas. Pavyzdžiui, poetas vaizduoja kaip jis stipriu judesiu (nerankiniai elementai) iš viršaus paneria į atverstą knygą, kuri vaizduojama apačioje. Knyga nurodoma vertikalia simetrija. Vėliau vertikalia simetrija perteikiamas ir plaukimo, ir vandens bangavimo vaizdas. Poetui rodant, kaip jis iš vandens išneria, taip pat pasitelkiama vertikali simetrija drauge su gestu, žyminčiu vandens paviršių (žr. 31 pav.), o nerankiniais elementais nurodant išnėrimo veiksmą.

31 pav. *Vertikali simetrija – žymimas vandens paviršius*
(1T.LGKM-PF)

Svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, kad ir šioje istorijoje vyrauja meninių raiškos priemonių, išskirtų šiame darbe, tarpusavio dermė. Šiuo atveju, nerankiniais elementais – galvos judesiu ir jos pakėlimu, praverta burna, aukštyn nukreiptu žvilgsniu, kuriamas išnėrimo veiksmas bei perteikiama nuostaba.

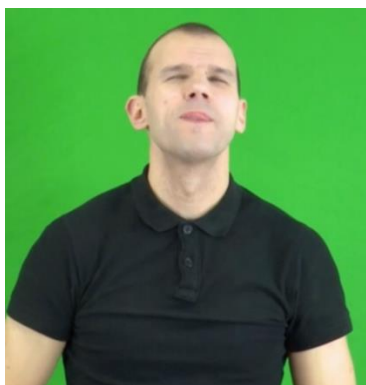
2.2.2.4. NERANKINIAI ELEMENTAI ISTORIJOJE, KURIAMOJE PASIRINKTA PAŠTAKOS FORMA

Šioje istorijoje, kaip ir anksčiau aptartoje LGK poezijoje, itin plačiai taikomi nerankiniai elementai, kuriais stiprinama estetinė, emocinė raiška. Pavyzdžiui, greta plaukiančios žuvys greta žymimos prisimerkimu, žandų išpūtimu, antakių suraukimu (žr. 32 pav.), taip nurodant, kad jos itin didelės.

32 pav. *Nerankiniai elementai – žuvų didumo žymėjimas*

Taip pat buvo pastebėtas ir aptariant LGK poeziją minėtas vienas atvejis, kai, siekiant sustiprinti estetinę ir emocinę kalbos funkciją, pasitelkiamas nedažnas nerankinis elementas – lengvas lūpų apsilaižymas. Šioje istorijoje jis turi ne įsijautimo, o gėrėjimosi reikšmę. Istorijoje pasakojama, kaip vyras įeina į didžiulį pastatą, ir, įžengęs į vieną iš kambarių, prieš akis išvysta dideles lentynas, nukrautas knygomis. Stovėdamas prieš šias nukrautas lentynas, vyras žvalgosi, akimis nardo po knygas ir iš pasigėrėjimo apsilaižo (žr. 33 pav.).

33 pav. *Nerankiniai elementai – pasigėrėjimo žymėjimas*

Iš 33 paveikslo matyti, kad emocinė bei estetinė pasakojimo raiška stiprinama ir galvos atlošimu, ir užsimerkimu – tai paryškina pasigėrėjimo knygų gausa akimirką. Šis raiškos atvejis priklauso tai nerankinių elementų grupei, kuriais vienais, nevarojant jokių gestų, realizuojama

estetinė bei emocinė kalbos funkcijos. Svarbu pastebėti, kad kompensuojančiais nerankiniais elementais istorijoje yra kuriamas ir susidomėjimas knygomis: galvos atlošimas, žvilgsnio nukreipimas aukštyn, prisimerkimas, lūpomis artikuluojant –*u*. Staigiu judesiu, prasiplėtusiomis akimis rodomas sudominusios knygos pamatymas, o pasigėrėjimas jį perskaičius kuriamas svajingu žvilgsniu ir lengvu galvos judesiu. Pastebėta ir tai, kad pasitelkus nerankinius elementus istorijoje pateikiamas naujai sukurtas gestas, kurio reikšmė – perkeltinė. Šie pastebėjimai plačiau aptariami kitame skyrelyje.

2.2.2.5. NEOLOGIZMAI ISTORIJOJE, KURIAMOJE PASIRINKTA PLAŠTAKŲ FORMA

Kaip jau buvo pastebėta, nors šioje istorijoje dominuoja plaštakų forma B (būtent ja kuriama istorija), didžioji gestų dalis yra tapatūs pagrindinei vieno ar kito gesto raiškai arba ta reikšmė yra modifikuota. Svarbu atkreipti dėmesį, kad, analizuojant šią istoriją, buvo pastebėtas visiškai naujas perkeltinių reikšmių kūrimo būdas. Tai – gesto ir nerankinių elementų, kurie savo reikšme yra tolimi, gretinimas. Kadangi pagrindinės gestų raiškos modifikacijos bei visiškai naujai kuriamų gestų ypatybės buvo aptartos ankstesniame skyriuje, šiame skyrelyje dėmesys sutelkiamas į minėtą naują? neologizmų kūrimo būdą, kuriamas perkeltines reikšmes.

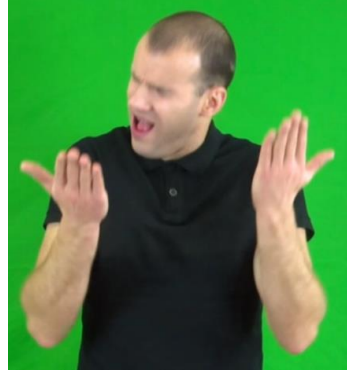
2.2.2.5.1. PERKELTINĖS REIKŠMĖS ISTORIJOJE, KURIAMOJE PASIRINKTA PLAŠTAKOS FORMA

Analizuojamoje istorijoje buvo pastebėtos dvi perkeltinės reikšmės, perteikiamos, modifikuojant esamą pagrindinę gestų raišką. Tai gestais ir nerankiniais elementais kuriamos perkeltinės reikšmės, žyminčios *nėrimą į knygą* ir *nardymą po ją*.

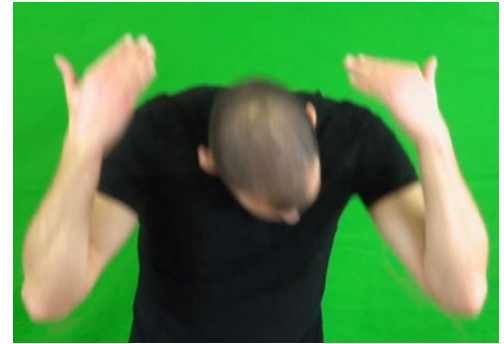
Pirmoji perkeltinė reikšmė pastebėta, kai istorijoje poetas pasakoja, kaip patogiai atsisėdęs krėslė, vyras vieną po kito skaito knygos lapus (tai žymima vis greitėjančiu galvos judesiu) ir *neria į knygą*. Šis nėrimas įvyksta, kurčiajam rodant gestą, žymintį *atversta knygą*, kuris staigiu judesiu keliamas link galvos, o stipriu galvos judesiu ir jos nuleidimu, artėjama prie knygos. Netrukus gestas, žymintis *atvirą knygą*, yra iškeliamas virš nuleistos galvos. Labai svarbu pridurti, kad šis panėrimas kuriamas kartu su nerankiniais elementais: galvos atlošimu ir pasukimu, pražiota burna, išplėstomis akimis, o nukreiptas žvilgsnis į knygą rodo begalinį įsitraukimą į skaitymą, pasiruošimą šuoliui į knygą (žr. 34 pav.); netrukus poetas užsimerkia, dar labiau pasuka galvą, išlaikoma pražiota burna – tarsi įkvepiant oro prieš nėrimą (žr. 35 pav.), o stiprus galvos judesys ir ryškus jos nuleidimas rodo *panėrimą į ją* (žr. 36 pav.).

34 pav. *Perkeltinė reikšmė*
– *panėrimas į knygą (1)*

35 pav. *Perkeltinė reikšmė* –
panėrimas į knygą (2)

36 pav. *Perkeltinė reikšmė* – *panėrimas į knygą (3)*
(1T.LGKM-PF)

Būtina pabrėžti, kad šiuo atveju neįvyksta pagrindinės gesto reikšmės modifikacijos, nes, kaip pastebi šio darbo autorė, nors vaizduojamas nėrimo veiksmas, gesto NĖRIMAS (ar jo modifikacijos) čia nėra. Taigi šiuo atveju galima išvelgti dar vieną perkeltinių reikšmių darybos būdą – gretinti gestą ir tam tikrus nerankinius elementus, kurie savo reikšme yra tolimi. Vėliau, atvirkštiniu judesiu vaizduojama, kaip vyras *iš knygos išnyra*. Toks, kaip šio darbo autorė įvardija, vaizdo *atsukimo* atvejis pastebėtas ir plačiai aptartas 2.2.1.6. sk., analizuojant kūrinį „Ragana“ (3T.LGKM-K). Svarbu pastebėti, kad pastarajame kūrinyje *atsukama* daug didesnė veiksmo, analizuojamu atveju, raganos lėkimas ant šluotos, dalis. Istorijoje, kuriamoje pasirinkta plaštakos forma toks atvejis labai fragmentiškas, t. y. perteikiamas tik panėrimo ir išnėrimo veiksmas. Tačiau šį pastebėjimą būtų galima priskirti LGK kinematografiškumui. Svarbu pastebėti, kad šis panėrimo į knygą atvejis gali būti interpretuojamas kaip *panėrimas į skaitymą*, nes galvos judesiu ir menamu tekstu bėgiojančiomis akimis, buvo žymimas ir skaitymo procesas. Atkreipiamas dėmesys, kad būtent su interpretacijų galimybe ir jų įvairovė, kaip jau buvo minėta, rodo šio darbo problemišumą.

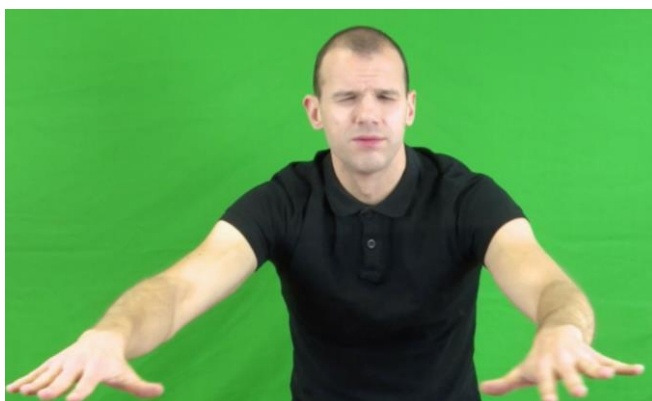
Panašus atvejis pastebimas ir analizuojant antrąją šioje istorijoje užfiksuotą perkeltinę reikšmę, kuri poeto buvo pateikiama iškart po analizuoto atvejo – *nėrimas į knygą*, kuomet tiriamasis pasilenkia link ten, kur prieš tai buvo vaizduojama knyga. Tiriamasis išlaiko pasilenkimo pozą, tarsi vaizduodamas, kad jis yra pačioje knygoje ir, rodydamas gestą NARDYTI, pasitelkęs ir kitus nerankinius elementus – pakreipta galva, išpūsti žandai, primerktos akys, suraukta kakta. Taip kurčiasis kuria nardymo veiksmą. Šiuo atveju taip pat yra derinami nerankiniai elementai – kūno judesys, žymintis, kad kurčiasis pateko į pačią knygą, ir gestas NARDYTI. Tokiu atveju kuriama perkeltinė reikšmė, kad jis *nardo pačioje knygoje*, t. y. *nardo po knygą* – turima omenyje, kad veikėjas ją labai aktyviai skaito. Analizuojant šį pavyzdį pastebėta, kad šį atvejį galima interpretuoti ir taip: vyras *paneria į knygą*, kurioje aprašomas vandenynas, į kurį jis ir paneria. Tačiau poetas

nenurodo, apie ką knygoje rašoma. O net ir tokiu atveju yra akivaizdu, kad asmuo paneria į aprašomas vandens gelmes tik savo galvoje, vaizduotėje, o ne iš tikrųjų. Taigi sukuriama perkeltinė reikšmė.

2.2.2.2.5.2. DVIPRASMYBĖS ISTORIJOJE, KURIAMOJE PASIRINKTA PLAŠTAKOS FORMA

Analizuojamoje istorijoje, kuriamoje pasitelkus plaštakos formą B pastebimi vos keli dviprasmybių pavyzdžiai, iš kurių vienas perteikiamas visiškai naujai sukurtu gestu. Kadangi gestų modifikacijos jau buvo aptartos plačiau 2.2.1.4., 2.2.1.5. ir kituose skyriuose, prasminga apžvelgti tik naujo gesto atvejį. Tiriamasis, plaštakų forma 5 (tai minėta plaštakų variacija) vaizduoja panoramą, kuri gali būti suprantama kaip miestas arba namų stogų gausybė, nes prieš tai tiriamasis nurodė daug namo stogų, esančių apačioje (žr. 37 pav.).

37 pav. *Dviprasmiškas gestas istorijoje, kuriamoje pasirinkta plaštakos forma (1T.LGKM-PF)*

Svarbu pastebėti, kad PANORAMA LGKŽ nėra, o gestas MIESTAS rodomas plaštakų forma Bn, vaizduojant namo stogą. Pastarasis gestas nuo pateikto 36 paveiksle yra labai tolimas. Todėl būtų netikslu aptariamą atvejį įvardinti pastarojo gesto modifikacija. Atsižvelgiant į tai bet kuriuo interpretacijos atveju, tai – naujai susikurtas gestas.

2.2.2.6. KINEMATOGRAFIŠKUMAS ISTORIJOJE, KURIAMOJE PASIRINKTA PLAŠTAKOS FORMA

Analizuojama istorija kuriama minėtame neutraliame plane, pastebėti tik keli planų kaitos atvejai – 7 bendri bei 3 stambūs planai. Taip pat užfiksuoti 17 veiksmo greitėjimų, 8 veiksmo lėtėjimo atvejai. Svarbu pabrėžti, kad istorijoje dominuoja veiksmo greitėjimas. Kadangi šio darbo autorei pavyko nufilmuoti tik vieną šiame darbe ir aptariamą šio pobūdžio istoriją, sunku teigti,

kodėl taip yra. Tačiau, kaip pastebi šio darbo autorė, pasitelkus greitėjančio vaizdo tipą stiprinamas kurčiojo perteikiamas įsitraukimas į knygą, didinamas vaizdų, kuriuos išgyvena veikėjas, paniręs į knygą, įspūdis ir pan. Taip pat tokio vaizdo kartojimas istorijoje talkina kuriant ritmą, stiprinant tiek estetinę tiek emocinę raiškas. Veiksmas greitinamas per visą istoriją: pradžioje vyras pradeda skaityti knygą ir, vis greičiau judinant galvą, rodomas įsitraukimas į skaitymą; kai vyras plaukia, vis greičiau judinant rankas, rodomas didėjantis plaukimo tempas ir pan. Greitėjimas nurodo ir gausą: pavyzdžiui, greičiau gestais nurodant knygas lentynose, kuriamas jų gausumo įspūdis. Toks pats atvejis pastebimas ir tuomet, kai pasakojama apie lygumas ir tolius, kur matyti namų stogai. Jie rodomi vis greičiau, taip pasakant, kad namų yra labai daug.

Istorijoje, nors tik kelis kartus pasitelkiamas stambus planas, bendrų planų gausoje jie stiprina ir emocinę ir estetinę raiškas, įtraukia. Pavyzdžiui, tik veikėjui panėrus į knygą, jis išvysta greta plaukiančias didžiules žuvis, o išnėrus – tolumoje sunkiai skrendančius didžiulius paukščius. Prieš vyrui pabaigiant skaityti, minėti paukščiai perteikiami stambiu planu, rodant plačius sparnų mostus, taip dar labiau stiprinant poetinį poveikį, minėtas raiškas. Pastebėti ir kuriami keli planai – skaitymo kambarys ir knygoje aprašytas gamtos bei miesto pasaulis. Tačiau, kaip jau ir buvo minėta, tokie atvejai yra už šio tyrimo ribų. Apibendrinant svarbu pabrėžti, kad būtent pasitelkus kinematografiškumą istorijoje, kuriamoje pasirinkta plaštakos forma, kaip pastebi šio darbo autorė, įprasti vaizdai, kuriuos kurčiasis nupasakoja aprašomus knygoje, tampa neįprastais, įtraukiančiais ir pan. Tai buvo pastebėta ir istoriją lyginant su jos perpasakojimu (1T.Perpasakojimas LGKM-PF), kur pastarojoje kinematografiškumo tipai vartojami labai kukliai, todėl istorija praranda poetinį poveikį, estetinę bei emocinę raiškas.

2.2.3. MENINĖS RAIŠKOS PRIEMONĖS ABC ISTORIJOJE

2.2.3.1. BENDRIEJI REZULTATAI

Šiame darbe LGK menui priklausanti ABC istorija yra analizuojama tik viena, todėl negalima daryti gilesnių išvadų apie tipišką tokioms istorijoms raišką, tačiau, šio darbo autorės nuomone, trumpa šios istorijos raiškos priemonių apžvalga yra reikšminga šiam darbui, nes papildo bendrą vaizdą, kaip kuriamas meninis vaizdas LGK. Analizuojamoje abėcėlės, kitaip vadinamoje ABC istorijoje buvo pastebėti 6 plaštakų formų A bei 1 (kuri žymi raides) kartojimai, 2 judesio bei erdvės kartojimai – 3 kairės ir 3 dešinės atvejai. Taip pat pastebėti 3 vertikalios simetrijos pavyzdžiai. Užfiksuoti 7 nerankiniai elementai, stiprinantys estetinės bei emocinės funkcijų raišką ir 3 kompensuojantys gestus nerankinių elementų atvejai. Taip pat pastebėti 2 naujadarai. Kaip atskleidė tyrimas, šios istorijos atveju itin svarbu plačiau aptarti kinematografiškumą, kuriame stambus ir bendras planas gali būti interpretuojami kitaip, nei buvo aptarta anksčiau.

Prieš aptariant šioje istorijoje pastebėtas meninės raiškos priemones ir jų ypatybes, reikšminga trumpai aptarti istorijos turinį: ABC istorijoje pasakojama apie vyrą, kuris nusiima palta, ant vieno peties užsimeta krepšį ir atsisukęs į dešinę pamato link jo artėjančią moterį. Ji – ryškių, storų antakių, banguotų ilgų plaukų, dantyse įsikandusi cigaretę, nerangiai einanti apsiavusi aukštakulnius. Jai praeinant pro veikėją jie abu susižvalgo – vyras nusišypso, moteris suglumsta, kiek pasimeta. Prie lūpų traukdama ir vėliau atitraukdama cigaretę, ji – liekna, nerangiais žingsniais nueina tolyn, ją žvilgsniu palydi vyras, netrukus pasukęs eiti pats. Visa šia istorija, pasirinktais gestais, kurie žymi raides, perteikiamas vardas.

Svarbu pridurti, kad ir šiuo atveju, lyginant ABC istoriją bei šios istorijos perpasakojimą, pastarajame nelieka pagrindinės ABC istorijos formos – neperteikiamas vardas, kuris originalioje istorijoje pateikiamas nuosekliai išdėstant raides.

2.2.3.2. PLAŠTAKOS FORMOS, JUDESIO IR ERDVĖS KARTOJIMAS ABC ISTORIJOJE

Kadangi analizuojama istorija – abėcėlės, o tokiose istorijose meniniu pasakojimu perteikiamas pasirinktas vardas ar žodis (analizuojamu atveju – vardas), plaštakų formų kartojimo gausa neįmanoma. Tačiau buvo pastebėta tai, kad tam tikros, ir jau anksčiau minėtos kaip dažniausiai vartojamos, plaštakų formos, kaip A ir 1, vartojamos dažniau nei vieną kartą. Pavyzdžiui, plaštakos forma A vaizduojamas ir jau minėtas palto nusivilkimas (vertikalus simetriškumas), nešulio užsidėjimas ant peties (vienrankis gestas), artėjančios merginos galva, istorijos pabaigoje – tolstanti jos galva. Kadangi pirma ir paskutinė istorijoje perteikiamo vardo raidė yra *a*, pradžioje ir pabaigoje pasitelkiant PR-A motyvacija yra aiški. Tačiau po pirmojo vertikaliai simetriško gesto, žyminčio palto nusivilkimą pateikiami du skirtingi gestai (pasakantys *užsidėti ant peties krepšį* ir *artėjanti merginos galva*), kurių plaštakos forma A yra, kaip interpretuoja šio darbo autorė, pasitelkiama siekiant sutelkti žiūrovo dėmesį, plaštakos formos, žyminčios A raidę kartojimu sustiprinti raišką.

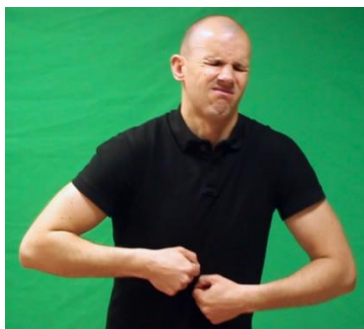
Svarbu pastebėti, kad plaštakos formos 1 kartojimas analizuojamoje ABC istorijoje žymi dvi raides – Z ir D. D raidė žymima, pasitelkus PR-1, taip parodomas einantis žmogus (moteris). Z raidė perteikiama pasitelkus tą pačią proformą, nusakant dantyse nerangiai, chaotiškai besiblaškančią prikąstą cigaretę. Šis cigaretės judėjimas artimas pačios raidės žymėjimui – Z raidė perteikiama tarsi ore nežymiai piešiant raidę Z, t. y. pajudinant pirštą. Minėtas šios proformos naudojimas, kuriant judančios cigaretės vaizdą, nurodo raidę Z.

ABC istorijoje estetinė pusiausvyra kuriama kartojant erdves. Analizuojamu atveju kartojamos kairė ir dešinė pusės. Tai perteikiama viso veikėjo kūno atsisukimu į dešinę pusę, joje

pasirodžiusią moterį, einančią į kairę pusę – į šią pusę atsisuka ir veikėjas, kartu nurodant moters bruožus (ji liekna, nerangiai eina ir pan.). Šiose erdvėse pateikiami ir besikartojantys judesiai, žymintys ėjimą bei pasisukimą/atsisukimą. Svarbu pastebėti, kad šie tikslingai kartojami judesiai istorijoje pateikiami pakaitomis, taip ir tarp jų kuriant meninę pusiausvyrą, stiprinant jų raišką bei papildant istoriją aiškiu ritmu.

2.2.3.3. SIMETRIŠKUMAS ABC ISTORIJOJE

Analizuojamoje istorijoje pastebėti trys vertikalios simetrijos atvejai. Visi jie išsamiai aptariami šiame skyriuje. Pirmasis vertikalios simetrijos, naujas gestas, žymintis palto nusivilkimą, sukurtas pasitelkus plaštakų formą A (žr. 38 pav.). PR-A, kaip jau buvo minėta, žymi daikto laikymo veiksmą, analizuojamu atveju – palto skvernus.

38 pav. Vertikali simetrija – palto nusėmimas (1T.LGKM-ABC)

Tai lyg visos istorijos *pradėjimas*, tam tikra *įžanga*, nes tai – pirmasis istorijos gestas, itin platus, apimantis tiek kairės, tiek dešinės pusės erdves. Šis simetriškas judesys, kaip pastebi šio darbo autorė, priklauso žiūrovo dėmesį, stiprina estetinę bei emocinę raišką. Svarbu pastebėti, kaip jau buvo minėta, kad šiam gestui talkina ir kitos meninės raiškos priemonės. Visų pirma, šis gestas – neologizmas, o jį rodant plačiai naudojami nerankiniai elementai: suraukti antakiai, stipriai primerktos akys, kiek suraukta nosis, surauktas smakras, kilstelėti pečiai. Visi šie nerankiniai elementai sustiprina sunkų palto nusivilkimo veiksmo vaizdą.

Taip pat analizuojamoje istorijoje užfiksuotas ir ryškių, storų antakių vaizdavimas, nuo antakių tolygiai abi rankas vedant į skirtingas puses, pasitelkiant plaštakų formą N. PR-N, kaip jau buvo minėta, vartojama žymėti daiktus pagal jų formą. Svarbu pastebėti, kad LGKŽ gestas ANTAKIS pateikiamas viena ranka, taigi gestas nesimetriškas, plaštakos forma 1. Lyginant šiuos du gestus, sutampa tik jų rodymo vieta bei kryptis, tačiau žodyne pateiktas gestas nekuria ryškios būdo charakteristikos, kaip kad analizuojamoje ABC istorijoje. Taip pat reikšminga pabrėžti, kad šis gestas nurodo raidę N, kuri yra vardo, nusakomo istorijoje, dalis.

Dar vienas vertikalios simetrijos atvejis – gestas, sukurtas pasitelkus plaštakų formą E, nuo kaktos tolygiai abi rankas vedant į skirtingas puses nurodant banguotus plaukus (žr. 38 pav.).

39 pav. *Vertikali simetrija – banguoti plaukai* (1T.LGKM-ABC)

Šiuo 39 paveiksle pavaizduotu naujai sukurtu gestu, nurodomi vienodai abejose pusėse banguoti moters plaukai, o kartu žymima raidė E, kuri taip pat yra istorijoje nusakomo vardo dalis. Čia taip pat svarbu paminėti ir nerankinius elementus – pakelti antakiai, suspaustos lūpos, kilstelėta galva talkina būdo, fizinės charakteristikos kūrimui.

Nors istorijoje simetriškų gestų itin mažai, tačiau, šio darbo autorės nuomone, jais taip pat realizuojama estetinė bei emocinė kalbos funkcijos. Svarbu pabrėžti, kad tam talkina ir kartu sąveikaujančios kitos meninės raiškos priemonės – minėti nerankiniai elementai, neologizmai, kurie plačiau apžvelgiami tolimesniuose skyriuose.

2.2.3.4. NERANKINIAI ELEMENTAI ABC ISTORIJOJE

Analizuojamoje istorijoje, kaip jau buvo pastebėta ir tiriant LGK poeziją bei istoriją, kuriamą pasirinkta plaštakos forma, nerankiniai elementai labai dažnai sąveikauja su kitomis meninėmis raiškos priemonėmis. Kaip jau buvo užsiminta, ABC istorijoje vertikalios simetrijos atvejai neatsiejami ir nuo nerankinių elementų. Jau buvo minėta, kad itin sunkus palto nusivilkimas žymimas būtent nerankiniais elementais. Taip pat istorijoje nerankiniai elementai pasitelkiami, kai norima atskleisti tam tikrą istorijos personažo būdo ar fizinę charakteristiką. Pavyzdžiui, aiškingos, kiek pasipūtusios merginos personažas kuriamas vaizduojant ryškius, plačius antakius, pasitelkiant plaštakų formą N, nuo antakių tolygiai rankas vedant į skirtingus šonus (žr. 40 pav.). Visa tai kuria moters įvaizdį.

40 pav. Nerankiniai elementai – būdo charakteristikos kūrimas (1) (1T.LGKM-ABC)

Moters personažas kuriamas nuolat pakartojant minėtus nerankinius elementus, pavyzdžiui, mimiką – pakelti antakiai, charakteringai nuleisti lūpų kampučiai, surauktas smakras. Taip stiprinama estetinė ir emocinė kalbos funkcijų raiška bei kuriamas tam tikras veikėjo tipažas. Pavyzdžiui, minėti nerankiniai elementai – aiškiai pakelti antakiai, stipriai nuleisti lūpų kampučiai, perkreiptos lūpos, surauktas smakras – išlieka nurodant moters banguotus plaukus, jai rūkant (žr. 41 pav.) ar nerangiai nueinant tolyn, avint aukštakulnius (žr. 42 pav.).

41 pav. Nerankiniai elementai: būdo charakteristikos kūrimas (2)

42 pav. Būdo charakteristikos kūrimas (2)

(1T.LGKM-ABC)

41 bei 42 paveiksluose atsispindi vienoda išraiška, skiriasi tik žvilgsnio kryptis, galvos padėtis. Būtent šiomis priemonėmis kuriamas moters tipažas, būdas, tam tikros manieros. Svarbu pastebėti, kad 41 paveiksle kurčiasis perteikia ne tik rūkančią praeivę, bet gestu nurodoma raidė K, o 42 paveiksle, vaizduojant nerangiai einančią, aukštakulnius avinčią moterį – raidė L. Šios raidės taip pat yra istorijoje perteikiamo vardo dalys.

Taip pat istorijoje pastebimi ir gestus kompensuojantys nerankiniai elementai. Tai ir praeivės pastebėjimas, fiksuojamas tik vyro galvos pasukimu į dešinę pusę bei intensyviu žvilgsniu, nurodant pasakotojo santykį su praeive – šypsena, merginos lankstantis žvilgsnis, galvos judesiai, žymint pasimetimą, sutrikimą. Šių nerankinių elementų tipo atvejų istorijoje pastebėta mažiau, tačiau jie taip talkina poetiniam poveikiui, stiprina emocinę raišką.

Apibendrinant svarbu pasakyti, kad ABC istorijoje nerankiniai elementai ypač talkina tam tikram tipui, būdo ar fizinei charakteristikai kurti, jais stiprinama estetinė bei emocinė raiška.

2.2.3.5. NEOLOGIZMAI ABC ISTORIJOJE

Prieš trumpai aptariant ABC istorijoje užfiksuotus naujadarus, svarbu pastebėti, kad šioje istorijoje neužfiksuota perkeltinės reikšmės gestų ir dviprasmybių. Todėl aptariamai tik pastebėti naujadarai, kuriais realizuojama estetinė bei emocinė kalbos funkcijos. Tokie nauji gestai – tai jau 2.2.3.3., 2.2.3.4. skyriuose minėti *palto nusivilkimo* bei *plačių, ryškių antakių gestai*. Abu šie atvejai yra pagrindinių gestų PALTAS ir ANTAKIS modifikacijos. Pirmasis naujadaras kuriamas, pasitelkus PR-A (žymima raidė A), rodant palto laikymo formą (žr. 43 pav.). Jis artimas pagrindiniam LGKŽ pateiktam gestui savo vieta ir judesiu (žr. 44 pav.).

43 pav. Neologizmas PALTAS (IT.LGKM-ABC)

44 pav. Gestas PALTAS (LGKŽ)

Pateiktuose paveiksluose 43 ir 44 matyti, kad gestas PALTAS rodomas vienoda plaštakos forma – A. Iš paveikslų nematyti, kad skiriasi šių gestų judesys, jų kryptis: ABC istorijoje vyras paltą nusiima plačiu (aptartu anksčiau) judesiu, LGKŽ pateikiamas palto apsivilkimas, išreikštas daug siauresniu judesiu. Taip pat reikšminga atkreipti dėmesį ir į nerankinius elementus: ABC istorijoje užmerktos akys, surauktas veidas, pakelti pečiai nurodo sunkų, nepatogų nusivilkimo veiksmą, LGKŽ pateiktas gestas neutralia mimika, neišreiškiant jokios emocijos, jausmų ši paltą apsivelkant. Svarbu pabrėžti, kad gesto naujadaru perteikiama emocija, nurodomas sunkumas, platus drabužio nusivilkimo judesys, šio darbo autorės nuomone, žymi istorijos pradžią, pritraukia dėmesį. Taip pat šiuo gestu nurodoma pirmoji istorijoje pateikiamo vardo raidė A.

Antrasis neologizmas kuriamas taip pat pasitelkus proformą, šiuo atveju – PR-N, žyminčią daiktus pagal jų formas – analizuojamu atveju storus antakius (žr. 45 pav.). Kaip jau minėta, pagrindinis LGKŽ esantis gestas ANTAKIS rodomas plaštakos forma 1 – vienu pirštu (žr. 46 pav.).

pav. 45 *Neologizmas ANAKIAI* (1T.LGKM-ABC)

46 pav. *Gestas ANAKIS* (LGKŽ)

Pateiktuose 45 ir 46 paveiksluose matyti, kad gestai, žymintys antakius, rodomi toje pačioje vietoje – prie kaktos, tiksliau – prie antakių. Tačiau matyti ir tai, kad skiriasi plaštakų formos bei raiška. 45 paveiksle pateiktas neologizmas nurodo storus, ryškius antakius, o papildomas judesys paryškina jų storumą, nusako jų nelygumą. 46 paveiksle pateiktas gestas yra neutralus, nurodantis neutralią antakio liniją. Kaip matyti ir iš pastarojo paveikslo, išlaikomas neutralus veidas, neutralus ir lūpų judesys. Tai priešingybė ABC istorijoje taikomiems nerankiniams elementams – charakteringai pakelti antakiai, surauktas smakras, stipriai nuleisti lūpų kampučiai, galvos judinimas, rodant gestą ANAKIAI, nusako moters bruožus, dar labiau išryškina antakių storumą ir nelygumą.

Taigi, apibendrinant svarbu pabrėžti, kad naujais gestais ABC istorijoje realizuojamos estetinė ir emocinė kalbos funkcijos, konkretizuojamos detalės, itin tiksliai perteikiami tam tikri objektai, taip stiprinant meninę raišką bei poetinį poveikį.

2.2.3.6. KINEMATOGRAFIŠKUMAS ABC ISTORIJOJE

Šioje meninėje istorijoje pastebėtas išskirtinis sulėtinimo atvejis (taip pat jis pastebimas ir skaičių istorijoje, aptariamoje kitame 2.2.4.6. skyrelyje). Visa istorija, vaizduojanti praeinančią merginą, su kuria žvilgsniu susiduria ir pats istorijos pasakotojas, kuriama įprastu tempu, tačiau tokį tempą tarsi suardo, tarsi istorijos ritmingumą pertraukia (tačiau, išlaikomas ėjimo judesys) merginos ėjimo sulėtinimas. Toks sulėtinimas užfiksuotas 5 kartus. Šis kinematografiškumo tipas įterpiamas nuosekliai ir pagrįstai – istorijos pradžioje, viduryje ir pabaigoje. Šio darbo autorės nuomone, taip kuriamas estetiškas pasakojimo vientisumas. Pasikartojantis sulėtinimas sutelkia žiūrovo dėmesį ir išryškina raidžių pateikimą – taip ir suspėjama perskaityti vardo raides. Taip pat svarbu pastebėti, kad tarp sulėtinimų perteikiamas merginos aikštingo būdo bruožai bei ramaus ir analitiško pasakotojo įvaizdis. Tarp dviejų sulėtinimų istorijos viduryje parodomas ir merginos bei pasakotojo žvilgsnių susidūrimas – vyras svajingai nusišypso, o patenkinta mergina kiek pasimeta. Pasimetimas žymimas pakeltomis akimis, šypsena stipriai sučiaupus lūpas, nerangiais galvos

judesiais. Svarbu pabrėžti, kad minėto sulėtinimo metu išlaikomas ėjimą žymintis judėjimas, tik jis tampa daug lėtesniu, sunkesniu. Šis judėjimas perteikiamas tiek gestais, tiek pačio pasakotojo subtiliu galvos linkčiojimu bei akių judesiu – žemyn, aukštyn, taip nurodant priešais einantį asmenį. Taigi, trumpoje istorijoje, pasakojamoje greitu tempu, šie ryškūs sulėtinimai tarsi ardo vientisą ritmą, tačiau būtent šį kinematografiškumo tipą pasitelkus stiprinama meninė istorijos raiška.

Svarbu išskirti, kad tiriamoje istorijoje buvo pastebėta, jog įprastai žmogų nurodant PR-1 pasirenkamas bendras planas, analizuojamu atveju nežymi vaizdo, esančio toliau. Taip pat, pasitelkus PR-A, nurodant artėjančią moters galvą, nežymi jos artumo, nes būtent šia proforma istorijos pradžioje nurodoma iš toli artėjanti mergina, o vėliau, pasitelkus tą pačią proformą, nurodoma, kad ji tolsta. R-1 įterpiama į istorijos vidurį, kai mergina yra arčiausiai pasakotojo. Taip yra, kaip mano šio darbo autorė, dėl pačios ABC istorijos specifikos – vardo pateikimo, kai plaštakos formos žymi raides. Dėl šios priežasties įprastai, pasitelkus minėtas proformas, kuriant bendrą ar stambų planą pasakymuose, šioje istorijoje tam tikros proformos naudojamos siekiant nurodyti reikiamas raides.

2.2.4. MENINĖS RAIŠKOS PRIEMONĖS SKAIČIŲ ISTORIJOJE

2.2.4.1. BENDRIEJI REZULTATAI

Kaip ir istorija, kuriama pasirinkta plaštakos forma ir ABC istorija, skaičių istorija šiame tyrime taip pat yra tik viena. Nors ir šiuo atveju negalima daryti jokių gilesnių išvadų, kas apskritai būdinga šiam žanrui, tačiau skaičių istorijos ypatumų pastebėjimai, šio darbo autorės nuomone, taip pat vertingi, jie papildė meninės raiškos priemonių LGK analizės rezultatus.

Prieš aptariant skaičių istorijoje pastebėtas meninės raiškos priemones bei jų ypatybes, reikšminga trumpai apžvelgti šios istorijos siužetą: kurčiasis pasakoja apie tai, kaip jam – pasakotojui stovint gatvėje, pro jį praeina skirtingi žmonės. Vienas po kito, iš skirtingų pusių prasilenkia praeiviai. Netrukus pasakotojo dėmesį patraukia moteris, su kuria suduria žvilgsniais, tačiau moteris staigiai, arogantiškai nusuka žvilgsnį ir nueina. Jai einant pasakotojas stebi jos lengvai pečius siekiančius, nuo ėjimo judančius plaukus. Ją vyras nužiūri, palydi akimis. Staiga, iš dešinės pasirodo penkių žmonių grupė, grėsmingai artėjanti link jo paties. Pasakotojas dėl to kiek sunerimsta, pasimeta. Nusukus žvilgsnį į kitą pusę, jis pamato pasipūtusį, akis nuleidusį praeivį. Netrukus pasirodo saulės šviesa, nutvieskianti visą gatvę. Tuo tarpu gatvėje ima slopti judesys, žmonės išsiskirsto. Reikšminga atkreipti dėmesį, kad žmonių išsiskirstymas nurodomas neologizmu, kuris šio darbo autorės buvo suvoktas dviprasmiškai. Šis atvejis plačiau komentuojamas 2.2.4.5. sk. Taip pat svarbu pastebėti, kad skaičiaus istorijoje nuosekliai pateikiami skaičiai – nuo 1 iki 10. Taigi istorija kuriama pasitelkus gestus, žyminčius būtent šiuos skaičius.

Šioje istorijoje buvo pastebėti 4 vertikalios simetrijos atvejai, erdvės – 7 kairės pusės, 7 dešinės ir 1 viršaus, bei 2 judesio kartojimo atvejai. Pastebėtas tik 1 plaštakų formų kartojimas. Taip pat užfiksuota ir 11 nerankinių elementų, stiprinančių estetinę bei emocinę raišką. Taip pat rasti 5 naujadarai bei 3 dviprasmybės. Užfiksuoti kinematografiškumo tipai: 5 sulėtinimai ir 2 lėtinimo atvejai. Taip pat svarbu pabrėžti, kad visa istorija kuriama su proformomis su skaičiaus reikšme, tai PR-1, PR-2, Pr-3, PR-4 ir PR-5. Svarbu pabrėžti, kad šią istoriją lyginant su analogišku perpasakojimu šnekamoju stiliumi, pastarajame nelieka skaičių sekos, t. y. pasakojimas perteikiamas atsitiktiniais gestais, nežyminčiais skaičių. Tolimesniuose skyreliuose aptariamos gausiai istorijoje taikomos meninės raiškos priemonės.

2.2.4.2. PLAŠTAKŲ FORMŲ, JUDESIO IR ERDVĖS PAKARTOJIMAI SKAIČIŲ ISTORIJOJE

Kaip jau buvo minėta, plaštakų formų kartojimas užfiksuotas tik vieną kartą visoje istorijoje. Jis pastebėtas istorijos pradžioje, kai vaizduojami praeinantys vieni pro kitus žmonės. Kaip pastebi šio darbo autorė, taip yra dėl meninės istorijos specifikos: istorijoje pateikiami skaičiai nuo 1 iki 10, todėl tik vieneto pakartojimai, tarsi siekiant patraukti dėmesį, užfiksuoti istorijos pradžioje. Svarbu pastebėti, kad minėtas gestas, pasitelkus PR-1, rodomas kiekviena ranka paeiliui, vėliau gestas pateikiamas abiem rankomis (vertikali simetrija), tada – vėl rodoma atskirai kiekviena ranka. Taip tarsi įvedamas istorijos ritmas, apjungiamos dažniausiai analizuojamu atveju kartojamos erdvės – kairė ir dešinė. Istorijoje vyrauja ėjimą žyminti raiška (gestai pateikiami subtiliu judesiu aukštyn žemyn) bei 2 pirštų judinimo pakartojimai, rodantys miglą, rūką ar nykstančią minią. Tai perteikiama gestais, nurodančiais skaičius 9 bei 10. Šio darbo autorė pastebėjo, kad šie gestai gali būti suprantami dviprasmiškai, todėl jie kiek plačiau aptariami neologizmų skyrelyje – 2.2.4.5.

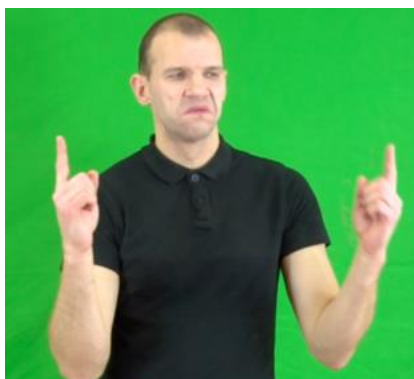
Istorijoje dominuoja judesio, žyminčio ėjimą kartojimas. Tai perteikiama tiek gestais, tiek pačio pasakotojo subtiliais galvos judesiais. Į šį ėjimo judesio kartojimą įvedamas ir plaukų bangavimas, kurį tiesiogiai veikia ėjimo judesys. Šis judesių apjungimas itin ryškus analizuojamoje istorijoje – nurodant judančius plaukus, pasitelkiamas ir kinematografiškumo tipas – sulėtinimas. Taigi kelios tarpusavyje susipynusios meninės raiškos priemonės talkina raiškos stiprinimui, poetiniam poveikiui realizuoti.

Taip pat užfiksuoti ir erdvės – 7 kairės ir dešinės, 1 viršaus kartojimo atvejai. Istorijoje perteikiama, kaip iš vienos ir kitos pusės juda skirtingi praeiviai. Šiuo atveju, istorijoje išlaikomas kairės ir dešinės pusės tolygus balansas – kaip ir minėta, kairė ir dešinė pusės kartojamos po 7 kartus paeiliui. Į šią kairės ir dešinės pusės dermę įterpiamas gestas, nusakantis saulę ir iš jos pasipilančią šviesą, rodomą viršuje. Netrukus gestas nuleidžiamas ir sulaikomas dešinėje pusėje,

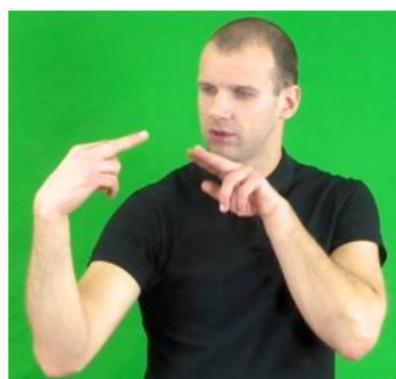
taip apjungiant erdves tarpusavyje. Pasitelkus šias priemones, istorijoje realizuojamas poetinis poveikis, stiprinamos estetinė bei emocinė raiškos. Taip pat, jos talkina kūrinio ritmui. Svarbu pabrėžti, kad šios meninės istorijos perpasakojime šnekamuoju stiliumi minėtos estetinės pusiausvyros nebelieka – erdvės nėra kartojamos nuosekliai, tikslingai. Taip pat pradingsta ir judesio kartojimas. Todėl perpasakojime nebėra meninio ritmo, nublanksta estetinė istorijos raiška.

2.2.4.3. SIMETRIJA SKAIČIŲ ISTORIJOJE

Šioje istorijoje pastebėti tik vertikalios simetrijos atvejai, žymintys vieną link kito einančius praeivius, susidūrusius žvilgsnius, besidraikančius ant pečių plaukus (plaukų forma kuriama su PR-3, vėliau – PR-4). Svarbu pastebėti, kaip jau buvo minėta, kad pirmasis, praeivius žymintis vertikalios simetrijos gestas (žr. 47 pav.), istorijos pradžioje rodomas viena ranka, vėliau atsiranda vertikali simetrija – gestas rodomas abiem rankomis, o netrukus jis skyla ir praeinantys žmonės nurodomi kiekviena ranka atskirai, paeiliui.

47 pav. *Vertikali simetrija – praeiviai* (1T.LGKM-SK)

48 pav. *Vertikali simetrija – žvilgsniai* (1T.LGKM-SK)

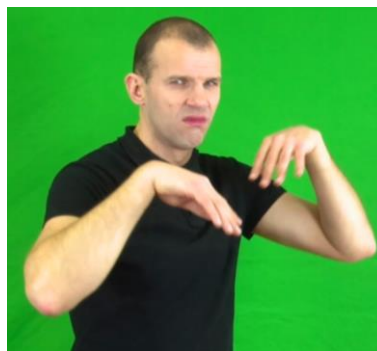
Pateiktame 47 paveiksle matyti, vertikalia simetrija kuriamą vaizdą, kaip vieni link kitų eina praeiviai. Kaip minėta, vėliau šis gestas skyla į vienrankius gestus. Tokiu būdu, kaip mano šio darbo autorė, siekiama patraukti žiūrovo dėmesį, nes tai – dar tik istorijos pradžia bei įvesti tam tikrą pasakojimo ritmą. Svarbu pastebėti ir analizuojamu atveju pasitelkiamus nerankinius elementus – intensyvus žvilgsnis, surauktos lūpos, nuleisti lūpų kampučiai atskleidžia praeivių šaltumą, abejingumą, arogantiškumą.

Vertikalios simetrijos atvejis užfiksuotas pasakotojo žvilgsniui susitikus su praeivės žvilgsniu (žr. 48 pav.) Nurodant šį žvilgsnių susidūrimą, naudojama plaštakos forma V, kuri žymi skaičių 2. Šiuo atveju taip pat estetinei ir emocinei kalbos funkcijoms stiprinti pasitelkiamos ir kitos meninės raiškos priemonės. T. y., kinematografiškumo tipas – sulėtinimas bei nerankiniai elementai – intensyvus žvilgsnis, galvos, kūno judesiai.

Svarbu aptarti ir dar du skaičių istorijoje pastebėtus vertikalios simetrijos atvejus, nurodant ėjimo metu judančius plaukus. Tai naujai sukurti gestai, nurodantys ne tik ritmingą plaukų judėjimą, bet ir skaičius 3 bei 4. Reikšminga pastebėti, kad pasitelkus kinematografiškumo tipą – sulėtinimą, tiriamasis pereina iš vieno gesto – PR-3 (žr. 49 pav.) į kitą – PR-4 (žr. 50 pav.).

49 pav. Vertikali simetrija – plaukai (1) (1T.LGKM-SK)

50 pav. Vertikali simetrija – plaukai (2) (1T.LGKM-SK)

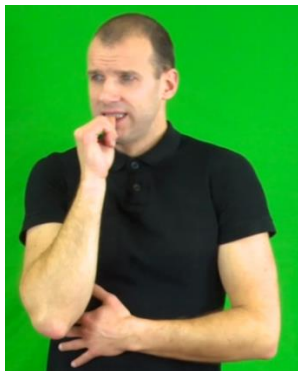
Apibendrinant svarbu pastebėti, kad nors istorijoje dominuoja vienos rankos gestai, keturi vertikalios simetrijos gestai talkina poetinio poveikio kūrimui bei stiprina estetinę ir emocinę raišką.

2.2.4.4. NERANKINIAI ELEMENTAI SKAIČIAUS ISTORIJOJE

Nerankiniais elementais, pasitelkiamais realizuojant estetinę bei emocinę raišką, kaip matyti iš ankstesnių skyrelių, persmelkta visa skaičiaus istorija. Tokiais elementais istorijos pradžioje kuriama praeivių charakteristika – nuleisti pasakotojo lūpų kampučiai, lengvi galvos judesiai kuria arogantiškų, susirūpinusių žmonių įvaizdį. Arogantiškumas pabrėžiamas ir kiek suraukiant nosį, sučiaupus lūpas bei nuleidus akis. Nerankiniais elementais perteikiama ir nuostaba, žvilgsniu susidūrus su vienu iš praeivių. Tai perteikiama lengvai pravertomis lūpomis, intensyviu žvilgsniu. Maloni nuostaba, palaima žymima ir pravėrus burną, besišypsant, lengvai suraukus antakius, žvilgsnį nukreipus į viršų.

Reikia paminėti ir dar vieną atvejį, kai nerankiniais elementais stiprinama kuriama emocija – baimės būseną. Tai parodoma pasitelkus dantų sukandimą, lakstantį neramų žvilgsnį, nerimastingus kūno judesius - pasisukimus. Svarbu pridurti, kad prikandus vieną pirštą, o ant kūno laikant plaštaką, kurios forma 5, perteikiamas skaičiaus 6 (žr. 51 pav.). Nors šis gestas yra naujai sukurtas, pasitelkus kitus nerankinius elementus, kitokią jų raišką, baimės ir nerimo, kaip pastebi šio darbo autorė, perteikti nepavyktų. T. y. minėti kūno, galvos judesiai bei neramus žvilgsnis stiprina perteikiamą emociją, o dantų sukandimas nurodo nepatogumą, stiprų susirūpinimą. Svarbu pastebėti, kad istorijos perpasakojime šnekamoju stiliumi prieš šį gestą yra paaiškinama, kad vyrą

apima baimę, pasitelkus gestą BAISU ir BIJOTI, o analizuojamas gestas pateikiamas kaip papildantis nurodytą būseną. Skaičiaus istorijoje tokios gausos gestų nereikia – ryškūs nerankiniai elementai bei neologizmas perduoda norimą kūrėjo žinutę, t. y., itin stipriai išgyvenamą nerimą, baimę, susirūpinimą.

51 pav. Nerankiniai elementai – baimės raiškos stiprinimas

Taip pat buvo pastebėta, kad kaip ir ABC istorijoje, skaičiaus istorijoje nerankiniais elementais kuriama būdo, fizinė charakteristika. Pavyzdžiui, praeinanti mergina, staigiai nusukanti žvilgsnį – žvilgsnio intensyvumas, staigus judesys nurodo merginos pasitikėjimą savimi ar net pasipūtimą. Taigi, nerankiniai elementai talkina kuriant norimą įvaizdį, taip pat jie taikomi kartu su kitomis meninės raiškos priemonėmis, aptariamomis šiame darbe, realizuojant estetinę ir emociją kalbos funkcijas. Pasitelkus juos stiprinamas poetinis poveikis.

2.2.4.5. NEOLOGIZMAI SKAIČIAUS ISTORIJOJE

Analizuojamoje skaičiaus istorijoje, kaip jau galima suprasti iš anksčiau pateiktų pavyzdžių, gausu neologizmų. Jau buvo minėta, šioje istorijoje pasitelkiamos proformos su skaičiaus reikšme – jomis ir kitais gestais, žymint skaičius, kuriami nauji arba modifikuojami pagrindinės reikšmės gestai. Tai jau aptarti atvejai: *pareinantys žmonės, virš pečių liūliuojantys plaukai, išgąstis, baimė* ir kt. Pavyzdžiui, gestai, nusakantys plaukus, kuriami, pasitelkus PR-3, o vėliau PR-4. Kadangi abu šie gestai tolimi pagrindinei gesto PLAUKAI, esančio LGKŽ, raiškai, jie, šio darbo autorės įvardijami kaip nauji. Estetinę raišką šiuo atveju pastiprina ir nerankiniai elementai (jais kuriamas arogantiškos, pasipūtusios merginos įvaizdis) bei sulėtintas plaukų plaukystymosi veiksmas, būdingas kinematografiškumui. Taigi, kaip jau buvo minėta, pastebimas meninių raiškos priemonių taikymas kartu, apjungimas.

Taip pat istorijoje užfiksuotas ir gestas, pasakantis *saulelę ir jos skleidžiamą šviesą*. Šis gestas – pagrindinio gesto SAULĖ raiškos modifikacija. Istorijoje jis kuriamas PR-3 (LGKŽ - 4s → 4[^]),

tačiau abiejų šių gestų vieta ir kryptis sutampa. Kadangi skaičiaus istorijoje pateikiamas gestas lėtėjančiu judesiu leidžiamas žemyn, jį galima būtų interpretuoti, šio darbo autorės nuomone, kaip *besipilančią saulės šviesą* arba *saulės šviesa, kuri lėtai leidžiasi ir klojasi ant žemės*. Iš pateikiamų vertimo variantų yra akivaizdu, kad toks naujadaras atveria interpretacijos galimybes – o tai labai svarbu meniniams kūriniais. Be šio neologizmo bei kartu taikomo sulėtinimo, būtų galima tokį atvejį interpretuoti paprastai – *šviečia saulė*. Būtent taip, nurodant LGKŽ esantį gestą SAULĖ, pateikiama šios istorijos pabaigoje jos perpasakojime: kurčiasis vartoja gestą SAULĖ, vėliau papildo neologizmus, nusakančiu, kad aplink pasidarė šviesu. Svarbu pabrėžti, kaip jau buvo minėta, perpasakojime dingsta pateikiamų skaičių seka, todėl neologizmai čia nekuriama istorija, o tik papildoma pagrindinių gestų raišką.

Istorijoje pastebėtas tik vienas dviprasmybės atvejis, kaip ir anksčiau, sukurtas pasitelkus neologizmą. Todėl darbo autorės buvo nuspręsta neskaidyti šio skyriaus, kaip buvo elgtasi anksčiau darbe. Kaip jau minėta 2.2.4.1. skyrelyje, buvo susidurta su sunkumu, interpretuojant vieną iš istorijoje užfiksuotų gestų, kuriamų plaštakų formomis 4 / 5, vėliau pereinančių į gestą, kurio plaštakų formos artimos E / E. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad pastebėtas gestas yra judantis (judinami pirštai), o net fiksuota jo forma nėra aptariama LGK gestotyros šaltiniuose, taigi užfiksuoto gesto plaštakų forma neturi ją atitinkančio žymėjimo LGK. Šį gestą, kaip pastebi šio darbo autorė, galima interpretuoti dvejopai: *migla, blėstanti diena ar išnykstanti, išsiskirianti minia*. Kadangi nei vienu interpretacijos atveju šis gestas nėra artimas pagrindinei gesto iš paminėtų gestų reikšmių raiškai, šis gestas taip pat yra įvardijamas kaip naujai sukurtas gestas. Dėl to, kad jis nėra artimas pagrindinei gestų raiškai ir vartojamas, pasitelkus nerankinius elementus – prisimerkimas, lūpų artikuliacija –p – šis gestas nėra suprantamas vienprasmiškai. Šio darbo autorė pastebi, kad būtent nerankiniai elementai padeda suprasti, kad gestas žymi kažko išnykimą. Svarbu pastebėti, kad šią, LGK menui priklausančią istoriją, lyginant su istorijos perpasakojimu, buvo pastebėta, kad šis gesto reikšmė – *minios (praeivių) išnykimas*.

Taigi aptarus skaičių istorijoje esančius neologizmus, įsitikinta, kad jie taip pat kaip ir kitais atvejais (analizuojant kitus kūrinis, istorijas) neretai persipina su kitomis meninėmis raiškos priemonėmis, taip stiprinant realizuotą estetinę bei emocinę raišką.

2.2.4.6. KINEMATOGRAFIŠKUMAS SKAIČIAUS ISTORIJOJE

Aptariant kinematografiškumą skaičiaus istorijoje, svarbu paminėti, kad ir šiuo atveju pastebimas proformų, neretai vartojamų, kuriant bendrą planą (kinematografiškumo prasme), naudojimas ne siekiant pateikti skirtingus planus ir taip realizuoti estetinę bei emocinę kalbos funkcijas, bet tiesiog nusakyti skaičius. Tai buvo pastebėta ir 2.2.3. skyriuje analizuojant ABC istoriją. Taigi šiuo atveju stambus ir bendras planai nebuvo užfiksuoti.

Tačiau svarbu pastebėti ir tai, kad analizuojamoje istorijoje naudojami sulėtinimai. Tuo siekiama, šio darbo autorės nuomone, pastiprinti estetinę ir emocinę raišką. Pavyzdžiui, tam tarnauja praeinančių žmonių vaizdo sulėtinimas, kartu išryškinamos ir jų būdo ar fizinės charakteristikos, atskleidžiamas ir pasakotojo požiūris į praeivius. Pavyzdžiui, sulėtintai artėjant penkiems žmonėms link pasakotojo, jo mimika kinta, išreiškia didėjančią nerimą, baimę. Skaičių istorijoje užfiksuoti ir du gestų lėtinimo, t. y. vaizdą perteikiant neįprastai lėtai, atvejai, kai įprastai intensyviai rodomas gestas perteikiamas ypač lėtai. Pastebėti atvejai – minėta *saulės šviesa*, pasirodžiusi iš dangaus, kuri *lėtai leidžiasi ir klojasi ant žemės*, bei *palengva išnykstanti žmonių minia*. Šių kinematografiškumo tipų taikymas stiprina estetinę ir emocinę funkcijų raišką, suteikia itin stiprų poetinį poveikį. Būtent šiomis priemonėmis išryškinama perteikiamų vaizdų svarba, emocinė reikšmė, kuriamas poietinis, meninis vaizdas.

Kaip pastebima šio darbo autorės, visose LGK meno istorijose iš visų kinematografiškumo tipų būdingiausias yra sulėtinimas, tai atsispindi ir skaičių istorijoje. Žinoma, kaip jau ir buvo minėta, atsižvelgiant į tiriamosios medžiagos kiekį, negalima daryti platesnių apibendrinimų, juolab kad šios istorijos pasakotos to paties asmens, o tai leidžia spėti, jog tai gali būti individuali meninė raiška, būdinga tik šiam tiriamajam.

Atkreiptinas dėmesys, kad visos LGK meno kūrinuose užfiksuotos ir išsamiai aptartos meninės raiškos priemonės, pastebėjimai, analizuojant šį LGK diskursą, vertingi, kaip mano šio darbo autorė, LGK vertėjams. Plačiau apie tai – 2.6. sk.

2.3. MENINĖS RAIŠKOS PRIEMONĖS MOKSLINIAME LGK DISKURSE

2.3.1. BENDRIEJI REZULTATAI

Išanalizavus ir išsamiai aptarus meninės raiškos priemones LGK meniniame diskurse, buvo siekiama patikrinti, kurios meninės raiškos priemonės yra vartojamos ir moksliniame LGK vartojimo diskurse. Kaip jau buvo minėta, tiriami įrašai artimi mokslinio populiarinimo stiliui, kurie artimesni publicistiniam stiliui. Todėl buvo galima tikėtis, kad analizuojant šį LGK diskursą, jame taip pat bus meninės raiškos priemonės. Buvo pastebėta, kad analizuojamai medžiagai būdingos

tokios raiškos priemonės, kaip antai: simetriškumas, plaštakų formų, judesio ar erdvės kartojimas, tačiau jos vartojamos ne tam, kad realizuotų estetinę ir emocinę raišką, o tiesiog siekiant kuo išsamiau atskleisti dėstomą mintį, išsakyti nuomonę. Taip pat buvo pastebėta, kad tiriamam moksliniam LGK diskursui, jo raiškai nėra būdingas ir kinematografiškumas. Svarbu pabrėžti, kad šiame darbe analizuojamų mokslinės srities LGK įrašų imtis nėra didelė, todėl aptariamai pastebėjimai negali būti vertinami kaip galutinės išvados. Taip pat, paminėtina ir tai, kad keturi iš penkių analizuoti šio stiliaus tekstai buvo pateikti auditorijai tarpininkaujant ir vertėjui, o tai, šio darbo autorės nuomone, galėjo daryti nemažą įtaką raiškai. Tačiau šio darbo autorė yra įsitikinusi, kad mokslinio LGK diskurso analizė yra vertinga, o jos rezultatai papildys išvadą, daromas apie meninių raiškos priemonių vartojimą LGK.

Prieš aptariant mokslinio LGK diskurso analizės meninės raiškos priemonių aspektu rezultatus, svarbu pabrėžti, kad priemonės, kurios realizuoja estetinę ir emocinę funkcijas moksliniams stiliui (garsinėse kalbose) nėra būdingos. Tačiau pasirinktos tirti paskaitos (jų įrašai), kurios, kaip pastebi šio darbo autorė, yra arčiau mokslinio populiarinimo tekstų. Reikšminga pabrėžti, kad būtent dėl to buvo galima tikėtis, kad tiriamuose įrašuose bus meninės raiškos priemonių. Šis pastebėjimas pasiteisino – analizuojamoje medžiagoje buvo pastebėti 106 atvejai, kai nerankiniais elementais buvo stiprinama estetinė ir emocinė kalbos funkcijos, bei 7 atvejai, kai nerankiniais elementais buvo kompensuojami gestai, taip pat sustiprinant estetinę ar emocinę raišką. Svarbu pastebėti, kad moksliniam LGK diskursui iš esmės būdingi kompensuojantys gestus nerankiniai elementai, kai reikia parodyti mandagumą, tačiau tokie atvejai yra už šio tyrimo ribų. Taip pat užfiksuoti 8 neologizmai (jų pastebėta ir daugiau, tačiau analizuojami tik tie, kuriais, šio darbo autorės nuomone, realizuojamos estetinė ir emocinė kalbos funkcijos) ir 15 perkeltinių reikšmių atvejų. Atsižvelgus į tai, kad šio diskurso analizės metu užfiksuoti gausiai taikomi nerankiniai elementai, neologizmai bei juos pasitelkus, kuriamos perkeltinės reikšmės, tolimesniuose skyreliuose šie pastebėjimai bus aptarti plačiau.

2.3.2. NERANKINIAI ELEMENTAI MOKSLINIAME LGK DISKURSE

Išanalizavus tiriamąją medžiagą pastebėti nerankinių elementų vartojimo atvejai, dažniausiai stiprinantys esamo gesto raišką. Pavyzdžiui, modifikuojant tokių pagrindinių gestų, kaip antai: SVARBUS, GERAS, DOMĖTIS, ĮDOMU, raišką, ir išreiškiant, kad kažkas yra *labai svarbu*, *nepaprastai įdomu* ir pan. – kažkoks nebaigtas sakiny. Taip pat labai svarbu pastebėti, kad ir tirtuose moksliniuose tekstuose nerankiniai elementai neretai talkina, kuriant tam tikrą būdo ar fizinę charakteristiką. Pavyzdžiui, paskaitos metu pasakodami praeityje įvykusią istoriją, kurtieji lektoriai neretai pasitelkdavo nerankinius elementus, siekdami kuo įtaigiau pasakojime apibūdinti

du (ar daugiau) asmenis, atskleisti jų bruožus, kalbėjimo manierą ir kt. Minėtais atvejais nerankiniais elementais stiprinama estetiinė ir emociinė raiška bei kompensuojami gestai. Kaip pastebi šio darbo autorė, tai būdinga beveik visoms LGK vartojimo sritims ir rodo, kad šios meninės raiškos priemonės vertimo ypatumai, kaip mano šio darbo autorė, itin aktualūs LGK vertėjams. Todėl šis pastebėjimas įtrauktas į rekomendacijas LGK vertėjams, pateiktas 2.6. sk.

2.3.3. NEOLOGIZMAI MOKSLINIAME LGK DISKURSE

Tiriamame moksliniame LGK diskurse pastebėti keli išskirtiniai neologizmų sudarymo atvejai, kurie nebuvo užfiksuoti anksčiau, todėl juos vertinga aptarti kiek plačiau. Šie atvejai pastebėti analizuojant paskaitą „Kurčiųjų humoras“ (5T.MD-5). Naujus gestus pavartoja pranešėja, norėdama parodyti, kad šiais sudurtiniais gestais yra siekiama sukelti juoką, jie net yra laikomi savotišku trumpu anekdotu. Prieš pateikiant pavyzdžius, svarbu pabrėžti, kad darbe nėra analizuojamas kurčiųjų humoras, jų humoro jausmo ypatybės ir kt. Tačiau, kaip pastebi šio darbo autorė, kurčiųjų ir girdinčiųjų humoro jausmas labai skirtingas, todėl ne visi šiame skyrelyje pateikiami pavyzdžiai, kurie kurčiųjų bendruomenės narių įvardijami juokeliais ar trumpais anekdotais, gali būti priimti taip pat. Svarbu pabrėžti, kad šiame skyrelyje analizuojami neologizmai, kuriuos pasitelkus realizuojama estetiinė bei emociinė kalbos funkcijos, o būtent tokie ir yra minėtoje paskaitoje pastebėti naujadarai. Tai, pavyzdžiui, dviejų gestų – GERAS ir VERTĖJAS junginys, vienu gestu nusakant, kad vertėjas yra geras (jį interpretuoti galima ir kaip *geras vertimas*). Reikšminga pastebėti, kad gestas GERAS, rodomas plaštakos forma An, o VERTĖJAS – plaštakų forma 1, gestas pateikiamas simetrija *pirmyn-atgal*, t. y. paeiliui į priekį ir atgal judinant rankas. Taigi pastarojo gesto plaštakos forma yra keičiama į gesto GERAS, tačiau yra išlaikomas gesto VERTĖJAS pirminis judesys, jo vieta, kryptis. Taigi gesto judesys, vieta, kryptis tarsi žymi vertėją, vertimo procesą, tačiau pakeitus plaštakos formą, vienu gestu nurodomas ne tik asmuo (ar profesija) bet ir konkretus įvertinimas. Svarbu paminėti, kad toks naujadaras yra artimas gestui PAMAINA. Tačiau skiriasi pastarojo gesto judesys, lūpų judesiu nurodoma, kad tai *pamainas* žymintis gestas (*-pam*). Taip pat rastas pagrindinę gesto AMERIKA raišką modifikuojantis gestas, nurodantis du per terorizmo aktą sugriautus dangoraižius. Jį pakomentuoja antrasis pranešėjas: „Jums atrodo, kad tai – juodasis humoras? <...> Man taip neatrodo, tai paprastas juokelis. Iš tikrųjų šie du bokštai yra numušti, todėl šis gestas labai taiklus. Tačiau amerikiečiams dėl to suspaudžia širdį. Jie tai priima kaip patyčią“ (5T.MD-5, 32:00). Svarbu pastebėti, kad analizuojamas gestas parodo gestų kalbą (šiuo atveju – LGK) neribotas galimybes, t. y. vienu gestu, pagrindinės gesto raiškos modifikacija galima perteikti ne tik emociinį santykį, bet ir istorinius įvykius. Taigi, galima daryti prielaidą, kad neologizmai LGK yra LGK menui priklausančių

anekdotų dalis. Itin svarbu atkreipti dėmesį ir į citatoje nurodytą kurčiojo išsireiškimą – *suspaudžia širdį*. Pranešėjas šiuo atveju taip pat pasitelkia pagrindinės gesto UŽSIGAUTI-apie jausmus, esančio LGKŽ, raiškos modifikaciją. Žodyne analizuojamas gestas pateikiamas plaštakos forma 4c -> A, o tiriamoje paskaitoje pranešėjas jį perteikia plaštakos forma 5+. Tačiau jo vieta (krūtinė) – tokia pati. Skiriasi judesys – žodyne pateikiamas platus judesys, pranešėjas gestą nurodo labai mažu judesio diapazonu. Analizuojamu atveju kurčiasis nurodo susitraukiančią, mažėjančią, tarsi besigūžiančią nuo skausmo širdį. Būtent tokiu gestu stiprinama estetinė ir emocinė raiška. Apibendrinant svarbu pastebėti, kad moksliniam LGK diskursui būdingi neologizmai, realizuojantys estetinę bei emocinę kalbos funkcijas. Todėl yra akivaizdu, kad šią sritį būtina tirti toliau.

2.3.4. PERKELTINĖS REIKŠMĖS MOKSLINIAME LGK DISKURSE

Prieš aptariant perkeltines reikšmes moksliniame LGK diskurse, svarbu pabrėžti, kaip kad buvo minėta, analizuojamos paskaitos yra mokslinio populiarinimo stiliaus, o jos artimesnės publicistiniam stiliui. Todėl, kaip pastebi šio darbo autorė, šiose paskaitose buvo tikimasi atrasti meninės raiškos priemonės, o tarp jų – perkeltines reikšmes. Taip pat svarbu pabrėžti, kad perkeltines reikšmes moksliniame LGK diskurse atpažinti padėjo jau darbo autorės atlikta LGK meno analizė. Remiantis minėta analize, moksliniame LGK diskurse buvo pastebėti du atvejai, kai, pirmu atveju, perkeltinės reikšmės gestas MEŠKERĖ/ŽVEJOTI kuriamas, modifikuojant pagrindinę gesto raišką, o antruoju atveju – sukuriant naują gestą, tačiau abiem atvejais tai daroma, siejant gestus su jiems neįprastu objektu ar subjektu. Tai jau minėtoje 6 paskaitoje „Kurčiųjų humoras“ pastebėti pasakymai: *susižvejojau jį su meškere* (apie vyrą), *jos kablys labai stiprus* (apie žmoną) (5T.MD-5). Abiem atvejais gestai, įprastai vartojami kalbant apie žvejų, žuvis, čia siejami su žmogumi. Gesto ŽVEJOTI (plaštakų forma 1 / 1, neutrali erdvė) padidintas judesio diapazonas bei nurodymas į priešais stovintį vyrą, nusako *susižvejojau jį su meškere/išsitraukiau jį su meškere*, turint omenyje, kad mergina prisiviliojo, prikalbino jį atvykti į kitą miestą. Gestas KABLYS (plaštakos forma 1 +, gesto rodymo vieta – lūpos) taip pat nurodomas į priešais stovinčią moterį, papildant, kad jos kablys yra stiprus. Šiuo atveju yra atliepiama į ankstesnį pasakymą ir turima omenyje, kad moteris jį sužavėjo, todėl jis išvyko į kitą miestą. Taigi, mokslinio LGK diskurso analizė papildė iki šiol pastebėtus perkeltinės reikšmės gestų darybos būdus dar vienu, kuomet perkeltinė reikšmė kuriama gestą siejant su neįprastu objektu ar subjektu. Svarbu pabrėžti, kaip pastebi šio darbo autorė, aptarti atvejai gali atskleisti pranešėjų siekimą užmegzti kontaktą su auditorija. Būtent tam, kaip mano šio darbo autorė, pasitelkiamos ir pagrindinės gestų raiškos modifikacijos.

Svarbu paminėti ir pasakymą *spaudžia širdį*, perteikiamą plaštakos forma 5+, gestą rodant kairėje krūtinės pusėje. Šiuo gestu nusakoma besitraukianti, mažėjanti, susispaudžianti širdis. Taigi, šiuo atveju, tai – perkeltinė reikšmė, nurodant įsižeidimą. Tai taip pat naujai sukurtas gestas.

Analizuojant mokslinį LGK diskursą, paskaitoje „Kurčiųjų kultūra“ (3T.MD-3) buvo pastebėtas sudurtinis gestas, perteikiantis perkeltinę reikšmę. Svarbu pastebėti tai, kad pirmas šio gesto dėmuo – pagrindinio gesto PROBLEMA (plaštakų forma H / H, gesto rodymo vieta – neutrali) modifikacija, gauta pakeičiant gesto vietą – virš galvos, o antrasis dėmuo – naujai sukurtas gestas, nusakantis skendimą ir vandens burbuliukų kilimą į vandens paviršių (plaštakų forma 5+ / 5+, gesto rodymo vieta – neutrali, besikeičianti į virš galvos). Taigi, sujungiami du perkeltinių reikšmių darybos būdai. Reikšmei stiprinti talkina ir nerankiniai elementai – prisimerkimas, pražiota burna, kūno ir galvos judesys. Visa tai sukuria pasakymą, pasakantį *skendimą problemų vandenyne, panėrimą ir skendimą problemose*, vėliau priduriant ir sugrįžtant į pirminę gesto formą, kad iš jų galima išnirti. Šiuo atveju, kaip ne kartą minėta darbe, taip pat kyla interpretacijos, tikslaus vertimo, sunkumų, i.

Taip pat tiriamojoje medžiagoje pastebėtas dar vienas atvejis, kai kurčiasis pasakoja, kaip jis kuria LGK poeziją (1T.MD-1, 2 d.). Pranešėjas parodo ekrane nuotrauką, kurią perkelia priešais save, pasitelkdamas naujai susikurtą gestą su plaštaka C: „Ji tokia maža, tad ją galima praplėsti“ (1T.MD-1, 2d. 26:10). Nuotraukos praplėtimą kurčiasis parodo, pasitelkęs PR-A ir rodydamas plėtimo veiksmą, tačiau omenyje turima, kad jis plečia nuotrauką ne fiziškai, o papildydamas idėjomis, pridėdamas pradžių ir pabaigą, taip sukurdamas vientisą poetinę istoriją.

Tiriamoje medžiagoje pastebėtos ir tokios perkeltinės reikšmės: *nušluoti mokyklas* – turint omenyje, kad visos mokyklos yra uždaromos (2T.MD-2), *ožka* – pasakoma, kad kažkas yra lėtas (1T.MD-1) arba kvailas (4T.MD-4), *buvo sproginimas* – vaikas netikėtai ėmė vieną po kito berti gestus (4T.MD-4) ir kt.

Apibendrinant labai svarbu pabrėžti, kad mokslinio LGK diskurso analizė papildė ankstesnes įžvalgas, kaip kuriamos perkeltinės reikšmės LGK. Taip pat užfiksuota, kad ir šiame diskurse plačiai vartojami nerankiniai elementai, minėti neologizmai, kurie pasitelkiami kuriant perkeltinių reikšmių gestus. Šie pastebėjimai itin vertingi, todėl, kaip mano šio darbo autorė, svarbu šią sritį tirti toliau.

2.4. MENINĖS RAIŠKOS PRIEMONĖS PUBLICISTINIAME LGK DISKURSE

2.4.1. BENDRIEJI REZULTATAI

Kaip ir moksliniame, taip ir publicistiniame LGK diskurse buvo pastebėta, kad gestų simetriškumas, plaštakų, judesio ir erdvės kartojimai šiuo atveju nerealizuoja estetinės ir emocinės funkcijų. Negausūs pakartojimai tik sutampa su pačių gestų raiška, kuriais perteikiama informacija, minėti pakartojimai nėra vartojami tikslingai, jais nėra siekiama meninės raiškos. Tiriamoje medžiagoje kaip meninės raiškos priemonės buvo pastebėti 22 nerankinių elementų atvejai, pasitelkiami, siekiant stiprinti estetinę ir emocinę raiškas, bei 16 atvejų, kompensuojančių gestus. Kadangi pastebėti nerankinių elementų atvejai yra labai panašūs į jau anksčiau aptartus pavyzdžius, jie šiame darbe plačiau neaptariami. Tačiau reikšminga išskirti, kad analizuojant pranešimus, kuriuos rengė kurčiųjų jaunimo asociacija, pavyzdžiui, 3T.PD-3, pastebėti itin platūs kūno, staigūs galvos judesiai, išraiškingos besikeičiančios veido išraiškos – t. y. plačiai taikomi nerankiniai elementai, kurie, kaip pastebi šio darbo autorė, peržengia meninės raiškos priemonių ribas – nerankiniais elementais kuriamas tam tikras jaunimo kalbos registras. Šie atvejai liko už tyrimo ribų, todėl nėra komentuojami šiame skyriuje plačiau.

Analizės metu pastebėta, kad publicistiniame diskurse nemažai neologizmų, kurie gali būti laikomi meninėmis raiškos priemonėmis. Tokie neologizmai ir aptariami šiame skyrelyje.

Analizuojamoje medžiagoje užfiksuota 13 neologizmų, iš kurių 5 yra nauji gestai, o 8 – pagrindinių gestų (esančių LGKŽ) raiškos modifikacijos. Svarbu pastebėti, kad teorinėje dalyje, 1.4. skyriuje buvo išskirtas neologizmas, pasitelkus gestą MĖLYNA, keičiant jo rodymo vietą bei judesį, vienu gestu nurodomas, pavyzdžiui, *mėlynas dangus*. Labai panašus atvejis, taip pat vartojant gestą MĖLYNA, pastebėtas tiriant publicistinį LGK diskursą (1T.PD-30). Kurčiai diktorei pranešant naujienas apie artėjančią Palangos šventę, gestu MĖLYNA (plaštakos forma N, gesto rodymo vieta – dešinėje pusėje prie galvos), modifikuojant jo vietą – gestą rodant neutralioje erdvėje, nusakoma, kad miestas *nusidažys mėlynai (pražys mėlyna spalva)*, nes kitą savaitę jame sužydės neužmirštuolės. Taigi, keičiant gesto rodymo vietą, pakinta ir jo reikšmė – vienu gestu išreiškiama, kad miesto lygumos taps mėlynos. Svarbu pastebėti, kad tokį atvejį, remiantis šio darbo įžvalgomis, galima būtų įvardinti, šio darbo autorės nuomone, metaforų lygmeniu. Tačiau, atsižvelgus, kad panašių atvejų nebuvo užfiksuota daugiau, negalima daryti išvadų, kad minėtas atvejis – metafora arba kad tokia raiška būdinga publicistiniam LGK diskursui.

Plačiau aptartinas ir dar vienas perkeltinės reikšmės gestas, kuris buvo užfiksuotas kurčiųjų jaunimo asociacijos vaizdo įrašė (2T.PD-7). Jame kurčiasis kreipiasi į bendruomenės narius su prašymu jų veiklai skirti 2% pajamų mokesčių. Nurodydamas skirtingas sritis, kur šie pinigai bus investuojami, kurčiasis patikina, kad šie pinigai *nebus metami į orą*. Pastarąjį pasakymą kurčiasis

perteikia naujai sukurtu gestu, plaštakų forma G / G, rodomu neutralioje erdvėje, pereinančiu į gestą, kurio plaštakų forma 4 / 4, tarsi nurodant monetų metimą į viršų. Šis atvejis, šio darbo autorės nuomone, žymi perkeltinę reikšmę. Svarbu pabrėžti, kad ir šiuo atveju, kaip jau minėta darbe, susiduriama su interpretacijos sunkumu. Šis naujai sukurtas sudurtinis gestas gali reikšti ir *švaistyti pinigų*, tokiu atveju, kaip pastebi šio darbo autorė, perkeltinės reikšmės nebelieka. Tačiau svarbu atkreipti dėmesį, kad LGKŽ yra pateikiamas gestas SUMOKĖTI, kurio viena iš nurodytų reikšmių – *švaistyti*. Pabrėžtina, kad šis gestas skiriasi nuo aptariamo: šiuo atveju plaštakų formos $A\sim / A\sim$. Gestu nusakoma, kaip yra tarsi išmokami banknotai, todėl šiuo atveju, tai nebėra perkeltinė reikšmė. Tačiau minėtu atveju, nurodant monetų metimą į orą, šio darbo autorės nuomone, yra perkeltinė reikšmė. Šį sudurtinį gestą būtų galima interpretuoti *pinigai metami į orą* ar *pinigai paleidžiami į orą*.

Apibendrinant publicistinio LGK diskurso analizę, svarbu pabrėžti, kad šiai LGK vartojimo sričiai nėra būdingos meninės raiškos priemonės – jų šioje sferoje yra itin mažai. Tačiau reikšminga pastebėti, kad būtent šio diskurso tyrimo metu buvo pastebėtas atvejis, artimas, kaip pastebi šio darbo autorė, metaforos lygmeniui. Kadangi Lietuvoje metaforos LGK visai netirta sritis, pasitelkus šio darbo analizę, būtų vertinga tęsti šios krypties tyrimus.

2.5. MENINĖS RAIŠKOS PRIEMONĖS ŠNEKAMAJAME LGK DISKURSE

2.5.1. BENDRIEJI REZULTATAI

Šio darbo autorės meninės raiškos priemonių buvo ieškoma ir šnekamajame LGK diskurse. Svarbu pastebėti, kad buvo suprasta, jog fiksuoti tokias meninės raiškos priemones, kaip simetriškumas, plaštakų formas, judesio bei erdvės kartojimus ar nerankinius elementus šnekamajame LGK vartojimo diskurse – itin sudėtinga. Taip pat buvo susidurta su sunkumu, kai reikėjo fiksuoti kinematografiškumo tipus šnekamajame LGK diskurse. Atsižvelgiant į tai, buvo pasirinkta fiksuoti neologizmus, atliekančius perkeltinės reikšmės funkciją, kurie kurčiųjų bendruomenėje yra vartojami nuolat. Iš visų pastebėtų atvejų, remiantis šiame darbe apibrėžtais perkeltinių reikšmių darybos būdais, užfiksuoti 7 gestai, kurie kurčiųjų bendruomenėje yra vartojami dažnai ir kurių nėra LGKŽ. Tačiau, kadangi šie gestai yra plačiai vartojami LGK gimtakalbių, jų negalima laikyti neologizmais. Todėl šiame skyrelyje jie tiesiog laikomi perkeltinės reikšmės gestais. Kadangi šnekamajame LGK diskurse buvo fiksuojami ir šiame darbe aptariami tik perkeltinės reikšmės gestai, šis skyrius nėra skaidomas.

Aptariant perkeltinės reikšmės gestus šnekamajame LGK diskurse, galima įžvelgti du tokių gestų darybos būdus. Kitų LGK diskursų tyrimo analizė parodė, kad perkeltinės reikšmės gestai gali būti sudaryti taip: a) modifikuojant pagrindinę gesto raišką; b) sudaryti visiškai naujai; c) derinant

gestą su neįprastu subjektu ar objektu; e) derinant gestą su nerankiniais elementais, kurie talkina tolimai gestui reikšmei kurti. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad analizuojant šnekamąjį LGK diskursą buvo pastebėti du sudurtiniai gestai, sudaryti suderinus du tolimos reikšmės gestus. Šis pastebėjimas papildė iki šiol suformuluotus perkeltinės reikšmės (neologizmų) darybos būdus. Pastaruoju būdu tiriamame LGK diskurse trys gestai, kuriuose suderinami keli tolimos reikšmės gestai. Tai itin plačiai kurčiųjų bendruomenėje paplitę gestai – AKYS-AUKSAS, ŠIRDIS-AKMUO. Pirmasis sudurtinis gestas (AKYS: vieta – akys, plaštakos forma 1, AUKSAS – neutrali vieta, plaštakų forma S- → 1) vartojamas, norint pabrėžti kažkieno išskirtinę, *auksinę regą, auksines akis*, žmogaus stebėtiną pastabumą. ŠIRDIS-AKMUO (ŠIRDIS – vieta – krūtinė, plaštakos forma d, AKMUO – neutrali vieta, plaštakų forma A / A) – šis sudurtinis gestas vartojamas apibūdinant kokį nors *šaltą, beširdį asmenį, žmogų, kurio akmeninė širdis*. Kurčioji minėjo: *anksčiau, nuo pat vaikystės taip gražiai draugavome, nuolat viena pas kitą vaikščiojome, padėdavome. Dabar jei tik ko paprašau, ji nekreipia dėmesio, jai visai nerūpi mano prašymai. Ji taip pasikeitė, jos širdis akmeninė*. Taip pat šis gestas gali būti verčiamas *jos širdis tarsi akmuo / lyg akmuo*.

Taip pat pastebėti penki gestai, sukurti modifikuojant pagrindinę gesto raišką. Pirmasis gestas kuriamas su PR-A, nurodant atidarymo ar laikymo-atitraukimo veiksmą. LGKŽ su šia plaštakos forma pateikiamas gestas ATIDARYTI (neutrali erdvė). Pasitelkus šią proformą, yra sukurti du perkeltinės reikšmės gestai. Pirmasis gestas (vieta – krūtinės vidurys) tarsi žymi drabužio suėmimą ir trūktelejimą nuo savęs, nukreipiant žvilgsnį į save. Kadangi tai – perkeltinę reikšmę žymintis gestas, žiūrėjimas į save yra netiesioginis. Šis gestas itin dažnai vartojamas, siekiant pasakyti *pažvelgti į savo vidų, žvilgtelti į save*. Šiuo atveju akivaizdu, kad vertimo interpretacija panaikina perkeltinę šio gesto reikšmę. Tačiau svarbu pridurti, kad siekiant pasakyti *pažiūrėti į save*, LGK tai galima perteikti, pasitelkus gestą ŽIŪRĖTI (plaštakos forma 2), modifikuojant jo judesį (ir kryptį) – nuo akių nukreipiant link krūtinės. Šiuo atveju tai būtų tiesioginė *pažiūrėti į save* raiška LGK. Tačiau minėtu atveju perteikiama, kaip nuo savęs tarsi patraukiamas rūbas ir siekiama pažiūrėti po juo, turint omenyje, kad siekiama pažiūrėti ne po rūbu, o į savo vidų. Todėl tikslesnė šio gesto interpretacija galėtų būtų – *pažiūrėti po savo rūbu*.

Su jau minėta PR-A kuriamas ir kitas gestas, taip pat nurodantis atidarymo veiksmą, tik pastarasis gestas žymi ne pažvelgimą į save, kaip kad anksčiau aptartu atveju, bet į kitą, tiksliau – vaikų pasaulį. Šiuo atveju gestas rodomas neutralioje erdvėje, tačiau keičiant jo LGKŽ pateiktą plaštakos padėtį (orientaciją). Perkeltinės reikšmės gestas rodomas delnais žemyn, vėliau, nukreipiant vienos rankos delną į dešinę, kitos – į šalį (abi rankos priešais viena kitą). Taigi, žymimas tarsi kažko, kas yra apačioje, atidarymas. Šis gestas buvo vartojamas, siekiant nusakyti, kad atidaromas vaikų pasaulis, norint pažvelgti, kaip vaikai gyvena. Stebint gestą ir žinant

kontekstą, galima suprasti, kad vaikai yra žemiau, nei gestą rodantis asmuo, o atidarymo veiksmas nurodo, kad yra tarsi *atveriamas vaikų pasaulis*. Šis gestas vartojamas rečiau, nei anksčiau aptarti gestai ir be konteksto jis nebūtų suprastas kaip turintis perkeltinę reikšmę.

Svarbu aptarti ir dar vieną gestą, kurio pagrindinė raiška nurodyta LGKŽ su plaštakos forma 5, o šio gesto reikšmė STEBEILYTI. Žodyne taip pat nurodoma, kad šis gestas gali būti verčiamas *varvinti seilę*. Būtent tokia reikšmė buvo pastebėtas gestas, vartojamas perkeltine reikšme, šnekamajame LGK diskurse. Pasitelkiant PR-O~, gestas vartojamas, nurodant bėgančias nuo lūpų kampučių seiles, siekiant išreikšti, kad kažko labai norima. Pavyzdžiui, gestą vartojanti kurčioji kalbėjo apie itin dailią suknelę, kurią pamatė vitrinoje. Kurčioji sakė, jog žiūrint į šią suknelę jai varvėjo seilės. T. y. moteris labai norėjo šios suknelės. Taigi, šį gestą, kaip pastebi šio darbo autorė, galima interpretuoti kaip *kažko labai norėti* arba *varvinti seilę*. Svarbu pastebėti, kad abiem atvejais išlieka tokia pati raiška, todėl, pasitelkus šį atvejį, galima kelti klausimą, ar tai nėra LGK frazeologizmas. Kadangi tokio pobūdžio tyrimas Lietuvoje atliekamas pirmą kartą, o šiame darbe aptariamų atvejų nepakanka daryti išvadas, reikšminga pabrėžti, kad tolimesni tyrimai, remiantis šiame darbe aptariamais pastebėjimais, gali padėti atsakyti į klausimą, ar LGK yra gestų frazeologizmų.

Taip pat šnekamajame LGK diskurse buvo pastebėti du visiškai naujai sukurti gestai. Pirmasis gestas, kurio plaštakų forma 5+ / 5+, rodymo vieta – kairė krūtinės pusė, vartojamas, siekiant išreikšti jaudulį, nerimą, itin didelę palaimą ir pan. Konkreti jo pozityvi ar negatyvi reikšmė kuriama ir panaudojant nerankinius elementus, t. y., jei bus pasitelktas antakių suraukimas, nerimastingas žvilgsnis, kūno judesiai – tai perteiks nerimą, nemalonų jaudulį, o jei gestas bus papildomas šypsena, kilstelėtais antakiais – stiprins malonaus širdies virpėjimo reikšmę. Šio gestą, kaip pastebi šio darbo autorė, interpretuoti kaip *virpanti širdis, jaudulio šuorų apimta širdis* arba *nerami širdis* ir kt.

Dar vienas šnekamajame LGK diskurse užfiksuotas naujas gestas, vartojamas norint nusakyti, kad kažkas bergždžiai dirba. Gestas rodomas, pasitelkus plaštakų formas 3 / 5, neutralioje vietoje, nurodant aštuonias valandas. Tai – dvirankis gestas, žymintis *aštuonias valandas*. Svarbu paminėti, kad šnekamajame LGK vartojimo diskurse pastebėtas itin dažnai vartojamas, bet LGKŽ nesantis, gestas, kuriuo nusakoma *aštuonios darbo valandos*. Tačiau pastarasis gestas nuo aptariamo, skiriasi plaštakų padėtimi, judesiu bei reikšme. Perkeltinę reikšmę turintis gestas vartojamas tuomet, kai norima pasakyti, kad kažkas veltui gaišta savo laiką aktyviai dirbdamas. Svarbu pabrėžti, gestu nurodomos būtent aštuonios (tradiciškai šiuo skaičiumi įvardijant darbo dieną) valandos, nors gestas vartojamas dažniausiai tokiais atvejais, kai darbo trukmė yra trumpesnė ar visiškai nežinoma. Taigi šiuo atveju yra labai aiški perkeltinė reikšmė. Gestas vartojamas tokiaime kontekste, kai, pavyzdžiui, dėstytojas nuoširdžiai aiškina dalyką, stengiasi kuo išsamiau

perteikti medžiagą, tačiau visi studentai nesutelkia dėmesio. Reikšmingas čia ir gesto judesys – tarsi lengvas lingavimas (artimas gesto PABŪTI judesiui). Tokiu atveju minėto dėstytojo darbas, jo pastangos pasakomos minėtu gestu, tarsi nurodant, kad jis *bergždžiai tūpinėja* (taip galima interpretuoti, atsižvelgiant į gesto judesį bei vartojimo kontekstą, o, taip pat, siekiant išlaikyti perkeltinę reikšmę).

Kadangi šnekamajame LGK diskurse buvo fiksuojami tik plačiai tarp kurčiųjų vartojami perkeltinės reikšmės gestai, o atsižvelgus į šiame darbe meninės raiškos priemonių įvardijimą atrinkti ir plačiau šiame darbe aptarti septyni gestai, apibendrinant šį skyrių svarbu pabrėžti, kad dėl nedidelio medžiagos kiekio sunku įvardyti, ar šiam LGK diskursui būdingos meninės raiškos priemonės. Tačiau pastebėti atvejai leidžia daryti prielaidą, kad šnekamajame LGK diskurse yra plačiai vartojamos meninės raiškos priemonės – perkeltinės reikšmės gestai, kuriuos, pasitelkus šią analizę, kaip mano šio darbo autorė, vertinga įtraukti į LGKŽ. Taip pat svarbu pabrėžti, kad šio diskurso analizės metu pastebėtas vienas atvejis, kuris artimas ne perkeltinei reikšmei, o fraziologizmui. Tačiau platesnių tyrimų trūkumai kelia sunkumų šiuos pastebėjimus plačiau komentuoti. Todėl, kaip pastebi šio darbo autorė, pasitelkus šio darbo analizę ir įžvalgas, vertinga tęsti šios krypties tyrimus.

2.6. REKOMENDACIJOS LGK VERTĖJAMS

Išanalizavusi meninės raiškos priemones LGK mene, o vėliau šių priemonių vartojimą ir raišką kituose LGK diskursuose – moksliniame, publicistiniame, šnekamajame – šio darbo autorė išskyrė septynis itin reikšmingus pastebėjimus, kurie galėtų būti vertingi LGK vertėjams. Taigi toliau pateikiamos rekomendacijos vertėjams, susiduriantiems su LKG meninės raiškos priemonėmis.

1. Ištyrus meninės raiškos priemones LGK mene, buvo pastebėta, kad simetriškumo (vertikalaus, horizontalaus ir simetrijos *pirmyn-atgal*), plaštakos formų, judesio ir erdvės kartojimai yra priemonės, kuriomis realizuojama estetinė ir emocinė kalbos funkcijos bei pasiekama poetinio poveikio. Pabrėžtina ir tai, kad šios priemonės nėra tikslingai taikomos kituose LGK diskursuose, tad šios priemonės būdingos tik LGK menui. Tačiau šias meninės raiškos priemones galima vartoti verčiant į LGK, pavyzdžiui, įvairias lietuvių kalba dėstomas paskaitas, kuriose yra analizuojama proza ar poezija. Pavyzdžiui, pasitelkęs tikslingą plaštakų formų, judesio, erdvės kartojimą, vertėjas gali perteikti lietuvių kalba skaitomo eilėraščio rimą.

2. Verčiant iš lietuvių kalbos į LGK, taip pat svarbu pasitelkti ir kitas šiame darbe išsamiai aptariamąs meninės raiškos priemones. Pavyzdžiui, minėtose paskaitose ar kituose renginiuose, šventėse į LGK verčiant lietuvių kalba skaitomus eilėraščius, visus skaitančiojo kalbinius niuansus,

balso stiprumą, intonaciją, LGK vertėjas gali perteikti, pasitelkus nerankinius elementus, t. y., atitinkamus veido, kūno judesius, skirtingas išraiškas. Taigi, net tas pats tik, pavyzdžiui, skirtinga intonacija (lietuvių kalba) skaitomas eilėraštis, LGK vertėjui vartojant nerankinius elementus, realizuojant estetinę bei emocinę funkcijas, bus sėkmingai išverstas į LGK, perteikiant visus kalbinius niuansus, eilėraščio interpretavimo skirtingumą. Tokiais atvejais gali talkinti ir kitos meninės raiškos priemonės – neologizmai, kinematografiškumas.

3. Taip pat, verčiant iš lietuvių kalbos į LGK, skirtingų susitikimų, pokalbių ar kitų kurčiųjų veiklų metu, svarbu atkreipti dėmesį į girdinčio kalbėtojo minėtus garsinius stiliaus veiksnus. Atsižvelgus į juos ir tikslingai taikant šiame darbe išsamiai aptartas meninės raiškos priemones, vertimas, kaip mano šio darbo autorė, bus itin kokybiškas. Pavyzdžiui, griežtą girdinčio kalbėtojo balsą galima perteikti rūsčia, griežta mimika, o pakeltą balsą ar jausmingą kalbėjimą – modifikuojant pagrindinę gestų raišką (pavyzdžiui, versti platesniais gestų judesiais, intensyviu žvilgsniu, keičiant veido išraiškas). Taip ne tik bus kokybiškai atliktas vertimas, bet ir išvengta nesusipratimų tarp kurčiųjų ir girdinčiųjų jų pokalbio metu. Šio darbo autorė pastebi, kad neretai pasitaiko, jog nors girdintysis kalba griežtai ar net įtūžusiai, jo kalbėjimas vertimo metu į LGK perteikiamas neutraliai. Dėl šių ir panašių priežasčių pokalbis, kurio metu kalbasi girdintysis ir kurčiasis, dalyvaujant vertėjui, ne visada būna sėkmingas.

4. Verčiant kurčiųjų kalbėjimą iš LGK į lietuvių kalbą, svarbu atsižvelgti į minėtus nerankinius elementus, kurie dažnai talkina kitoms meninės raiškos priemonėms. Svarbu pabrėžti, kad būtent nerankiniai elementai neretai atspindi kalbėjimo stilių, manierą, jie dažnai pasitelkiami, realizuojant estetinę ir emocinę kalbos funkcijas. Atsižvelgus į kurčiojo taikomus nerankinius elementus, verčiant svarbu parinkti tinkamus garsinius stiliaus veiksnus. Pavyzdžiui, kurčiajam besipiktinant, vertėjui reikėtų pasitelkti Koženiausienės (1999: 353) minimą *pasipiktinimo* intonaciją, o audringai dalinantis savo jausmais – *ekspresinę* intonaciją⁵⁹. Taip pat LGK vertėjui yra svarbu atkreipti dėmesį į kitus garsinius stiliaus elementus, pavyzdžiui savo balsą, tarseną ir tikslingai juos naudoti, pavyzdžiui, teatro repeticijų, susirinkimų, įvairių mokymų vertimo metu, siekiant kokybiško kurčiojo kalbos vertimo girdinčiajam bei sėkmingo susikalbėjimo, perteikiant ne tik minties esmę bet ir kalbos stilių, visus kalbinius niuansus. Būtent šių niuansų perkėlimo iš LGK į lietuvių kalbą ir atvirkščiai, kaip pastebi šio darbo autorė, kurčiųjų bendruomenės nariai Lietuvoje pasigenda dažniausiai. Atsižvelgus į šią rekomendaciją ši problema gali būti pradėta spręsti.

5. Kad vertimas, tiek iš LGK į lietuvių kalbą, tiek atvirkščiai būtų sėkmingas, labai svarbu, šio darbo autorės nuomone, nuolatinis domėjimasis LGK menu, nes jo kūriniuose gausu meninės raiškos priemonių, bei bendravimas su LGK meno kūrėjais. Gilinantis į šiuos kūrinius padės vis lengviau atpažinti ir interpretuoti meninės raiškos priemones LGK. Ypač šio darbo autorė tai

---

⁵⁹ Plačiau apie garsinius stiliaus veiksnus – R. Koženiausienė 1999: 349–365.

pastebėjo, analizuodama neologizmus, kuriuos pasitelkus kuriamos perkeltinės reikšmės ir dviprasmybės LGK.

6. Vertėjui būtina žinoti, kaip kuriami neologizmai, kuriuos pasitelkus kuriamos ir perkeltinės reikšmės – jos buvo fiksuotos beveik visuose analizuojamuose LGK diskursuose. Kaip pastebėjo šio darbo autorė, neologizmai kuriami šiais būdais: a) sukuriant visiškai naują gestą; b) modifikuojant pagrindinę gesto raišką. Šiais būdais taip pat kuriami ir perkeltinės reikšmės gestai. Juos svarbu papildyti dar trimis šio tyrimo metu pastebėtais būdais: c) gestą siejant su jam neįprastu subjektu ar objektu; d) derinant pagrindinės gesto raiškos modifikaciją ir naujai sukuriama gestą tarpusavyje; e) gretinant savo reikšme tolimus gestus. Žinant ir taikant šiuos darybos būdus LGK vertėjams, vertimo metu iš lietuvių kalbos į LGK, kaip mano šio darbo autore, yra įmanoma itin tiksliai perteikti tam tikras, pavyzdžiui, vaizdingas sąvokas ar perkeltines reikšmes, kurių atitikmenų LGK nėra. Taip pat, žinant šiuo neologizmu, perkeltinių reikšmių kūrimo būdus bei, kaip minėta, gilinantis į LGK meną, bendraujant su kurčiaisiais LGK meno kūrėjais, naujadarai bei perkeltinių reikšmių gestai gali būti LGK vertėjų daug lengviau atpažįstami, interpretuojami ir verčiami skirtingose vertimo situacijose. Pasitelkus šias žinias, svarbu ne tik parinkti tinkamiausią vertimo variantą (plačiai tarp kurčiųjų vartojamos perkeltinės reikšmės, kurių nėra LGKŽ, išsamiai aptartos 2.5. sk., pateikus ir jų interpretacijos variantus), bet ir minėtus garsinius stiliaus veiksnius, pavyzdžiui, Koženiausienės (1999: 353) minimą *desperacinę* intonaciją, raiškų tarimą, ryškų, skambų ar gyvą tembrą.

7. Taip pat svarbu, verčiant iš LGK į lietuvių kalbą, atkreipti dėmesį į LGK meninės raiškos kinematografiškumą. Svarbu, kad, pavyzdžiui, bendro ar stambaus plano taikymas kurčiojo kalboje vertimo metu būtų perteikiamas tiksliai – derinamos išsamiai nupasakojamos smulkios detalės (kurčiojo nusakomos iš labai arti, naudojant stambų planą) ir bendras vaizdas (kurčiajam pasirinkus bendrą planą). Reikšminga atsižvelgti į pasakojimo lėtinimą, greitinimą, sulėtinimą ar pagreitinimą, nes būtent taip kurčiasis realizuoja estetinę ir emocinę kalbos funkcijas. Svarbu šiuos pastebėjimus atitinkamai perteikti verčiant iš LGK į lietuvių kalbą. Tam gali talkinti minėti garsiniai stiliaus veiksniai, pavyzdžiui, tempas, ritmas, pauzės, akcentai. Svarbu pastebėti, kad pasitelkus kinematografiškumą vertimo iš lietuvių kalbos į LGK metu, taip pat bus pasiektas tikslas, išsamiai, vaizdingai išversti girdinčiojo sakomą informaciją kurčiajam.

IŠVADOS

Kaip jau minėta įvade, šiame darbe keliamas tikslas išanalizuoti autentišką GK medžiagą – meno, publicistikos, šnekamąjį diskursus – ir nustatyti, kokios meninės raiškos priemonės vartojamos LGK ir kaip jos reiškiamos, taip pat parengti rekomendacijas LGK vertėjams. Atlikus tyrimą galima daryti tokias išvadas:

1. LGK mene yra vartojamos šios GK meninės raiškos priemonės:

1.1. Kartojimai – plaštakos (-ų) formos, judesio ir erdvės. Nustatyta, kad gausiausiai LGK mene, analizuojamos medžiagos atžvilgiu, vartojami plaštakų formos kartojimai. Fiksuoti 387 atvejai (neskaičiuojant konkrečiame kūrinyje vienoda reikšmė ir raiška kartojami vienos ar kitos plaštakos (-ų) gestai. Analogiškas skaičiavimas taikomas visame darbe). Tiriamuose LGK meno įrašuose užfiksuota 21 dažniausiai kartojama plaštakos (-ų) forma. Tai – plaštakos (-ų) forma C, H, 4c, 4o, A~, E, F, L, N, d, An, Bc, 5+, O, B, 4, 2, B^, A, 5, Bn ir 1. Pabrėžtina, kad plaštakos (-ų) forma 1, Bn, 5 bei A – sudaro beveik pusę užfiksuotų kartojimų. Taip pat užfiksuoti 103 skirtingų judesių pakartojimai, kurie dažniausiai žymi *ėjimą, bėgimą, skridimą, augimą, lingavimą, kopimą* ir pan. Užfiksuoti ir pirštų judinimo kartojimai, žymintys skirtingas oro ypatybes, pavyzdžiui, miglą, taip pat aplinkinį šurmulį ir kt. Nustatyta ir erdvės – kairės, dešinės, viršaus ir apačios – kartojimų. Pastebėta, kad dažniausiai kartojama erdvė yra dešinė – 190 atvejų, kiek mažiau kairė – 184, viršus – 77, apačia – 62. Pabrėžtina, kad LGK meno kūrinuose dažnai siekiama kurti poetinę pusiausvyrą, pasitelkus dešinės bei kairės pusės kartojimus. Tai matyti iš užfiksuotų atvejų kiekio.

1.2. Simetriškumas – vertikalus, horizontalus, simetrija *pirmyn-atgal*. Išanalizavus tiriamąją medžiagą nustatyta, kad LGK mene vyrauja vertikalus simetriškumas, fiksuoti 149 atvejai. Simetrijos *pirmyn-atgal* buvo rasti tik 2 atvejai, o horizontalios simetrijos – 1 atvejis. Atlikta analizė parodė, kad būtent šių meninės raiškos priemonių gausa, jų kartojimas realizuoja estetinę ir emocinę kalbos funkcijas.

1.3. Nerankiniai elementai – stiprinantys estetinę ir emocinę raiškas bei kompensuojantys gestus, taip realizuojant estetinę ir emocinę kalbos funkcijas. Nerankinių elementų, stiprinančių estetinę ir emocinę raiškas, atliekant tyrimą rasta 135 atvejai, kompensuojančių gestus – 52 atvejai. Tyrimo metu nustatyta, kad pasitelkę nerankinius elementus LGK meno kūrėjai, poetai kuria ir tam tikrą jų pasakojimų veikėjų būdo ar fizinę charakteristiką, vientisą tipažą, išreiškia santykį su tam tikrais įvykiais, žmonėmis ir kt. Pastebėta, kad nerankiniais elementais išreiškiamos ir kelios būsenos ar jausmai vienu metu.

1.4. Neologizmai ir juos pasitelkus kuriamos perkeltinės reikšmės ir dviprasmybės. Išanalizavus tyrimo medžiagą, nustatyta, kad tiek perkeltinės reikšmės, tiek dviprasmybės LGK mene yra

kuriamos pasitelkus neologizmus, o gestų naujadarai kartais patys savaime šių funkcijų – perkeltinės reikšmės bei dviprasmiškumo – neatlieka, tačiau jais realizuojama estetišė ir emocinė kalbos funkcijos. Dėl šios priežasties buvo nuspręsta, aptariant tyrimą ir jo rezultatus, išskirti neologizmų grupę, į ją įtraukus minėtas perkeltines reikšmes bei dviprasmybes. Tiriamos medžiagos atžvilgiu, LGK mene gausiai vartojami neologizmai, kuriais realizuojamos minėtos kalbos funkcijos. Nustatyti 102 atvejai. Taip pat užfiksuotos 26 dviprasmybės bei 9 perkeltinės reikšmės gestai. Tyrimo metu buvo atkreiptas dėmesys ir į perkeltinių reikšmių kūrimo būdus. Analizuojant LGK meno kūrinius pastebėti šie būdai: a) visiškai naujo gesto sukūrimas; b) pagrindinės gesto raiškos modifikacija – šis būdas LGK meno kūrėjų, poetų yra naudojamas dažniausiai; c) gesto ir nerankinių elementų, kurie savo reikšme yra tolimi, gretinimas.

1.5. Kinematografiškumas. Analizuojant LGK meno kūrinius buvo užfiksuoti 64 bendro plano bei 57 stambaus plano atvejai. Šio darbo autorės tyrimo metu buvo pastebėta, kad teorinėje dalyje išskirti kinematografiškumo LGK tipai yra per siauri ir neapima visų pastebėtų atvejų. Todėl analizuojant tyrimo medžiagą buvo išskirti bei fiksuoti ir šie tipai:

- a) Lėtėjantis vaizdas – LGK mene užfiksuoti 29 atvejai;
- b) Greitėjantis vaizdas – 58 atvejai. Šis tipas iš visų šio darbo autorės pridėtų tipų LGK meno kūrėjų taikomas dažniausiai;
- c) Sulėtintas (neįprastai lėtas) vaizdas – 32 atvejai;
- d) Pagreitintas (neįprastai greitas) vaizdas – 14 atvejų.

Išskirti tipai kūrinius prisodrina stipraus estetinio ir emocinio, poetinio poveikio. Analizės metu buvo pastebėta, kad visos šiame darbe įvardytos meninės raiškos priemonės dažnai taikomos kartu vienu metu, t. y. jos viena kitą papildo stiprindamos poetinį poveikį, realizuodamos estetiinę bei emocinę kalbos funkcijas.

2. Analizuojant mokslinį LGK diskursą, tirti tekstai artimi mokslinio populiarinimo stiliaus tekstams, kurie artimesni publicistiniam stiliui. Meninės raiškos priemonės šiame diskurse atsiranda dėl populiarinimo aspekto. Tyrimo metu nustatyta, kad moksliniame LGK diskurse vartojamos meninės raiškos priemonės praturtina kurčiųjų kalbėjimą. Tai, pavyzdžiui, nerankiniai elementai. Nustatyti 106 atvejai, kai stiprinama estetišė ir emocinė raiškos ir 7 atvejai, kai kompensuojami gestai, taip realizuojant estetiinę ir emocinę kalbos funkcijas. Užfiksuoti ir 8 neologizmai, pasitelkus naujadarus kuriamos ir perkeltinės reikšmės. Pastarųjų užfiksuota 15. Mokslinio diskurso LGK analizė papildė ankstesnes (su meniniu diskursu siejamas) išvalgas: perkeltinės reikšmės moksliniame diskurse pateikiamos ir gestą siejant su jam neįprastu subjektu ar objektu bei derinant pagrindinės gesto raiškos modifikaciją ir naujai sukuriama gestą tarpusavyje. Nustatyta ir tai, kad moksliniam LGK diskursui nėra būdingas simetriškumo, plaštakų formos (-ų), judesio bei erdvės kartojimai, siekiant realizuoti estetiinę ir emocinę kalbos funkcijas. Šios priemonės moksliniame

LGK diskurse vartojamos atsitiktinai, dėl pačios pasirinktų gestų raiškos, jų specifikos. Šio darbo autorė pastebi, kad analizė yra vertinga tęsiant tokio pobūdžio tyrimus ateityje.

3. Publicistiniame LGK diskurse pastebėtos dvi šiame darbe analizuojamos meninės raiškos priemonės: tai nerankiniai elementai, kurių užfiksuoti 22 atvejai, stiprinantys estetinę bei emocinę raiškas, ir 16 atvejų, kada kompensuojami gestai, taip realizuojant estetinę ir emocinę kalbos funkcijas, ir neologizmai, kurių rasta 13. Kaip matyti iš tyrimo neologizmai nėra dažnai vartojami publicistiniame LGK diskurse. Šiame diskurse nauji gestai ar pagrindinės gestų raiškos modifikacijos dažniau taikomos siekiant teksto aiškumo. Derėtų atkreipti dėmesį į tai, kad analizuojant publicistinius LGK tekstus, nustatytas neologizmas, kurį galima interpretuoti kaip gestą – fraziologizmą.

4. Šnekamajame LGK diskurse fiksuoti perkeltinės reikšmės gestai, kurie nuolat vartojami kurčiųjų, tačiau neįtraukti į LGKŽ. Atlikus šio diskurso analizę nustatyta, kad perkeltinės reikšmės gali būti kuriamos ir gretinant savo reikšme tolimus gestus.

Šio darbo autorė mano, kad atliktas tyrimas ir suformuluotos išvados yra svarbios bei naudingos LGK vertėjams, nes pasitelkus šią analizę galima gerinti vertimo kokybę – darbe pateiktos 7 rekomendacijos skirtos LGK vertėjams. Darbas naudingas ir LGKŽ sudarytojams, nes galima bus papildyti žodyną dažnai kurčiųjų vartojamais gestais, kurie turi perkeltinę reikšmę. Tyrimo medžiaga ir išvadomis tikimasi pasinaudos ir LGK pedagogai, kurie su kurčiaisiais mokiniais galės analizuoti iki šiol Lietuvoje neaptartas meninės raiškos priemones LGK, nagrinėti LGK meno kūrinius, jų raišką ir ypatybes. Manytina, kad tyrimas vertingas ir kurčiųjų mokyklose dirbantiems lietuvių kalbos pedagogams, nes remiantis meninėmis raiškos priemonėmis, jų specifika, daug sklandžiau ir aiškiau gali būti aiškinamos meninės raiškos priemonės, su kuriomis mokymosi metu susiduria mokiniai ir kurios dažnai lieka mokinių nesuprastos. Tyrimas pravartus ir specialistams, rengiantiems gestų kalbos vertėjus. Šio darbo medžiaga ir pastebėjimais galima pildyti kurso programą, įtraukiant meninės raiškos priemonių analizę, LGK meno, kaip jau buvo minėta įvade – visai netirto Lietuvoje, apžvalgą. Šis tyrimas reikšmingas ir tiems specialistams, rengiantiems LGK vertėjus, kurie lavina jų plastiškumą, ritmo pojūtį, balsą ir kitus įrankius, itin svarbius, siekiant kokybiško vertimo. Viena iš dėstomų temų, kuri būtų itin vertinga siekiant gerų rezultatų, galėtų būti meninės raiškos priemonės, LGK meno kūrinių ypatybės, specifika ar pan. Tyrimas vertingas ir gestotyriminkams, analizuojantiems GK diskursus, GK meną, meninės raiškos priemones. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad šio tyrimo metu nufilmuoti ir sumontuoti LGK meno kūriniai, gavus kurčiųjų sutikimus, patalpinti internetinėje erdvėje, siekiant, kad su LGK menu galėtų susipažinti ir jį analizuoti LGK vertėjai, LGK pedagogai, kurčiųjų mokyklų mokytojai, specialistai, rengiantys LGK vertėjus bei kurčiųjų bendruomenė. LGK poezijos kūriniai internete

patalpinti ir dėl kitos priežasties – siekiant supažindinti kuo daugiau žmonių su LGK menu bei jo grožiu. Iki dabar Lietuvoje nufilmuotas ir į internetą įkeltas buvo tik vienas LGK poezijos kūrinys.

Šio darbo autorė supranta, kad žengtas tik vienas nedidelis žingsnelis tiriant meninės raiškos priemones LGK. Darbas yra ribotas ir tiriamosios medžiagos apimtimi, ir tiriamais aspektais – darbe aptariamos tik tokios priemonės, kuriomis realizuojama estetiinė ir emocinė kalbos funkcijos. Šiame darbe už tyrimo ribų liko judesio ir sulaikymo tipai. Taigi, norint patvirtinti pateiktas išvadas, temą būtina plėtoti toliau, sukaupti ir analizuoti daugiau ir įvairesnės medžiagos.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

- Allsop, L. et al. 1995: *International Sign: The Creation of an International Deaf Community and Sign Language*, Hamburg: Signum.
- Barisevičius, A. et al. 2010: *Lietuvių gestų kalbos vertėjų kvalifikacijos tobulinimas. IV lygio kursų medžiaga. Vertimas ugdymo procese (II)*, Vilnius: Surdologijos centras.
- Bauman, H. D. 2003: Redesigning literature: the cinematic poetics of American Sign Language poetry, *Sign Language Studies*, 4(1): 34–47.
- Bellugi, U., Klima, E. 1979: *The Signs of Language*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bellugi, U., Klima, E. 2000: *The signs of language revisited*, Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.
- Bellugi, U., Fischer, S. 2018: A comparison of sign language and spoken language, *Cognition* 1(2–3): 173–200, USA: Institute for Biological Studies.
- Byrne, A. P. J. 2013: *American sign language (ASL) literacy and ASL literature: a critical appraisal*, daktaro disertacija, Toronto, Ontario. Prieiga internetu: https://yorkspace.library.yorku.ca/xmlui/bitstream/handle/10315/27555/Byrne_Andrew_PJ_2013_PhD.pdf?sequence=2.
- Bitinienė, A. 2007: *Publicistinis stilius*, Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
- Bloomfield, L. 1933: *Language*, London: George Allen and Unwin.
- Bornstein, H. et. al. 1980: *American annals of the deaf*, June, 25, 4: 467–481, Signed English: A First Evaluation, Gallaudet University Press.
- Bornstein, H., Saulnier, K. L., Hamilton, L. B. 1983: *A complete guide to using the Signed English System. The comprehensive Signed English dictionary*, Washington: Gallaudet University Press (printed in Singapore).
- Brentari, D., Eccarius P. 2010: *Sign Languages*, Washington: Cambridge University Press.
- Brentari, D. 2010: *Sign Languages*, New York: Cambridge University Press.
- Brentari, D., Coppola, M. 2014: *From iconic handshapes to grammatical contrasts: longitudinal evidence from a child homesigner*, USA: Original research article, frontiers in psychology.
- Chamberlain, C. et al. 2000: *Language acquisition by eye*, Mahwah, New York: Lawrence Erlbaum.
- Christie, K., Wilkins, D. M. 1997: A feast for the eyes: ASL literacy and ASL literature, *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 2(1): 57–59.
- Crone, N. E. et al. 2001: Electrocorticographic gamma activity during word production in spoken and sign language, *Neurology*, 57(11), American Academy of Neurology. Prieiga internetu: <https://doi.org/10.1212/WNL.57.11.2045>.

- Čereškaitė, I. et al. 2014: *Kvalifikacijos tobulinimas lietuvių gestų kalbos vertėjams. Vyriausiojo gestų kalbos vertėjo kvalifikacinė kategorija*, Vilnius: Neįgalųjų reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos.
- Danielius, M. 2004: *Lietuvių gestotyros pagrindai*, Vilnius: Andrena.
- Daujotytė, V. 2001: Poezija nėra tik poezija. In: *Esė apie poeziją ir esimą*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 105–128.
- Duranti, A. 2007: *A Companion to Linguistic Anthropology*, UK: Blackwell Publishing Ltd, LeMaster B., Monaghan L., Variation in Sign Languages, 141–165.
- Durr, P. 2006: *De'VIA: Investigating Deaf Visual Art*, New York. Prieiga internetu: <https://www.rit.edu/~w-dada/paddhd/publicDA/main/articles/DeVIAInvesigatingDeafVisualArtbyPattiDurr.pdf>.
- Ekman, P. 1972: *Universals and cultural differences in facial expressions of emotion*, In Cole, J. K. (ed.), *Nebraska Symposium on Motivation*, 1971. Lincoln: University of Nebraska Press.
- Ekman, P., Friesen, W. 1978: *Facial action coding system*, Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press.
- Ekman, P., Oster, H. 1978: *Facial expression of emotion*, *Ann Arbor Review of Psychology*, 30, 527–554.
- Emmorey, K. 2002: *Language, Cognition and the Brain. Insights From Sign Language Research*, London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Endress, J. 2014: *Paskaitų medžiaga*, Vokietija.
- Engberg-Pedersen, E. 1993: *Space in Danish Sign Language: The Semantics and Morphosyntax of the Use of Space in a Visual Language*. Hamburg: SIGNUM-Verlag.
- Fenlon, J. et al. 2015: *The phonology of sign languages*, New York: Routledge.
- Frack, J. et al. 2010: *Journal of Memory and Language*, *Object interference in subject-verb agreement: The role of intermediate traces of movement*, 62(2): 166–182.
- Frishberg, N. 1975: Arbitrariness and Iconicity: Historical Change in American Sign Language, *Language* 51: 696–719.
- Geers, A. et al. 1984: *Acquisition of spoken and signed English by profoundly deaf children*, *Journal of Speech and Hearing Disorders*, 49.
- Groce, N. E. 1980: *Everyone Here Spoke Sign Language*, Natural history.
- Herrmann, A., Steinbach, M. 2013: *Nonmanuals in Signa Language*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Hinrichs, R. N., McLean, S. P. 1995: NLT and extrapolated DLT: 3D cinematography alternatives for enlarging the volume of calibration, *Journal of Biomechanics*, 28(10): 1219–1223.

- Koženiauskienė, R. 1999: *Retorika. Iškalbos menas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Koženiauskienė, R. 2013: *Retorinė ir stilistinė publicistinių tekstų analizė*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Kundrotas, G. 2012: *Intonacinė tipologija*, Vilnius: Edukologija.
- Kundrotas, G. 2017: Lietuvių kalbos intonacijos tyrimo apžvalga, *Lituanistica* 63(4): 245–254.
- Lakoff, G., Johnson, M. 2003: *Metaphors We Live By*, Chicago: The University of Chicago Press.
- Langacker, R. W. 1987: *Foundations of Cognitive Grammar, Vol. I, Theoretical prerequisites*, Stanford, CA: Stanford University Press.
- Lane, H., Grosjean, F. 2010: *Recent perspectives on American Sign Language*, New York and London: Psychology Press.
- Leech, G. 1969: *A Linguistic Guide to English Poetry*, London: Longman.
- Liang, R. H., Ouhyoung, M. 1996: *A Sign Language Recognition System Using Hidden Markov Model and Context Sensitive Search*, ACM International Symposium on Virtual Reality and Software Technology, 59–66 Hong Kong: July.
- Liddell, S. K., Johnson, R. E. 1989: *American Sign Language: The Phonological Base*, Sign Language Studies 64(1): 195–277, GU press.
- Lucas, C. (ed.) 2002: *Turn-Taking, Fingerspelling, and Contact in Signed Languages*, Washington DS: Gallaudet University Press.
- Malcevičius, M. 2012: *Poezijos refleksija Alfonso Nykos-Niliūno dienoraščiuose*, magistro darbas, Šiauliai: Šiaulių universitetas.
- Marcinkevičienė, R. 2011: *Žodžio reikšmė. Žodynai ir tekstynai*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Markowicz, H. 1978: *American Sign Language: fact and fancy*, Public Service Programs, Gallaudet College.
- Markowicz, H., Woodward, J. 1978: *Language and the Maintenance of Ethnic Boundaries in the Deaf Community*, Communication and Cognition.
- McManus, C. 2002: *Right Hand, Left Hand: The Origins of Asymmetry in Brains, Bodies, Atoms and Cultures*, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- McCleary, L., Viotti, E. 2010: Sign-Gesture Symbiosis in Brazilian Sign Language Narrative, *MEANING, FORM, AND BODY*, 181–201.
- Meir, I., Sandler, W. 2007: *The story of Israeli Sign Language*, London: Lawrence Erlbaum Associates.

- Mendiburu, B. 2009: *3D Movie Making. Stereoscopic Digital Cinema from Script to Screen*, UK: Focal Press.
- Miller, B. G. 1989: *De'VIA (Deaf View / Image Art)*, Deaf Way: Perspectives From the International Conference on Deaf Culture. Washington, D. C.: Gallaudet University Press.
- Miliūnaitė, R. 2009: *Dabartinės lietuvių kalbos vartosenos variantai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Minkovskaja, J. 2017: *Meninė raiška reklaminėje fotografijoje*, magistro darbas, Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas.
- Mitkus, A. 2010: *Kai sutrinka klausos*, Vilnius: Žuvėdra.
- Murmulaitytė, D. 2016: Naujieji asmenų pavadinimai darybos ir semantiniu aspektu, *Lietuvių kalba*, 10.
- Neidle, C. et al. 2000: *The syntax of American sign language*, United States of America: Massachusetts Institute of Technology.
- Pabsch, A., Wheatley, M. 2010: *Sign language legislation in the European Union*, Brussels, Belgium: European Union of the Deaf.
- Pabsch, A., Wheatley, M. 2012: *Sign language legislation in the European Union (Edition II)*, Brussels, Belgium: European Union of the Deaf.
- Petrėnienė, O. 2010: Metaforų vartojimas mokslo populiariamuosiuose tekstuose, *Žmogus ir žodis* 1: 128–134. Prieiga internetu: <http://www.biblioteka.vpu.lt/zmogusirzodis/PDF/didaktinelingvistika/2010/petr128-134.pdf>.
- Pfau, R. et al. (ed.) 2012: *Sign language: An International Handbook*, Göttingen: Hubert and Co. GmbH and Co.
- Rees-Miller, M. J. 2001: *Natural Sign Languages. The Handbook of Linguistics*, Oxford: Blackwell.
- Reilly, J. et al. 2006: How Faces Come to Serve Grammar: The Development of Nonmanual Morphology in American Sign Language, In: *Advances in the Sign Language Development of Deaf Children*, Oxford University Press, 262–290.
- Sallandre, M. A. 2007: Simultaneity in LSF discourse. In Miriam Vermeerbergen, Lorraine.
- Sandler, W., Lillo-Martin D. 2006: *Sign Language and Linguistic Universals*, New York: Cambridge university press.
- Stokoe, W. C. 1960: *Sign Language Structure: An Outline of the Visual Communication Systems of the American Deaf*, Buffalo: University of Buffalo.
- Stokoe, W. C. 1980: *Sign Language Structure*, Washington, DC: Gallaudet University Press.
- Stokoe, W. C. 2001: *Language in Hand: Why Sign Came efore Speech*, Washington, DC: Gallaudet University Press.

- Sutton-Spence, R., Woll, B. 1999: *The Linguistics of British Sign Language*, United Kingdom: Cambridge University Press.
- Sutton-Spence, R. 2001: *British Sign Language Poetry: A linguistic analysis of the work of Dorothy Miles*, (eds.) *Signed Languages: Discoveries From International Research*, Washington, DC: Gallaudet University Press, pp. 231–42.
- Sutton-Spence, R. 2003: *An overview of sign language poetry*, European Cultural Heritage Online. Prieiga internetu: <https://pdfs.semanticscholar.org/05f8/71938be344d905174e25a68bca4e516b7558.pdf>.
- Sutton-Spence, R. 2005: *Analyzing Sign Language Poetry*, New York: Palgrave Macmillan.
- Sutton-Spence, R., Kaneko, M. 2007: Symmetry in Sign Language Poetry, *Sign Language Studies* 7: 284–318.
- Sutton-Spence, R. 2010: *Spatial metaphor and expressions of identity in sign language poetry*. Prieiga internetu: http://www.metaphorik.de/sites/www.metaphorik.de/files/journal-pdf/19_2010_sutton-spence.pdf.
- Sutton-Spence, R., Napoli, D. J. 2012: Deaf jokes and sign language humor, *Humor* 25(3): 311–337.
- Taub, S. F. 2001: *Language from the body – Iconicity and Metaphor in American Sign Language*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Toleikienė, R. 2013: Metaforos, kuriomis gyvenome Londono olimpiados metu, *Filologija*, 18: 152–162.
- Wilbur, R. B. 2009: Effects of Varying Rate of Signing on American Sign Language Manual Signs and Nonmanual Markers, *Language and Speech* 52(2–3): 245–285.
- Wilcox, P. P. 2000: *Metaphor in American Sign Language*, Washington, DC: Gallaudet University Press.
- Wilcox, P. P., Jarque M. J. 2000: *Visual metaphorical and metonymic meaning in two signed languages: ASL and LSC*. Paper presented at the 7th International Conference on Theoretical Issues in Sign Language Research, Amsterdam, July.
- Wilcox, P. P. 2004: A cognitive key: Metonymic and metaphorical mappings in American Sign Language, *Cognitive Linguistics* 15(2), 197–222.
- Wilcox, S. et al. 2004: *Mappings in conceptual space: Metonymy, metaphor, and iconicity in two signed languages*, University of New Mexico Albuquerque, Universitat de Barcelona.

- Vaivadaitė-Kaidi, E. 2011: Rojaus konceptualiosios metaforos Sigido Gedos Korano vertime, *Lietuvių kalba*, 5.
- Valli, C. 1993: *Poetics of American Sign Language Poetry*, nepublikuota daktaro disertacija, Union Institute Graduate School.
- Valli, C., Lucas, C. 2002: *Linguistics of American sign language*, Washington, DC: Gallaudet University Press.
- Župerka, K. 1987: *Lietuvių kalbos stilistika*, Vilnius: Mokslas.
- Župerka, K. 2012: *Stilistika*, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

SUMMARY

This thesis analyzes figures of speech in artistic expression of Lithuanian Sign Language (LSL) which is completely unexplored field_in both Lithuania and abroad. Taken that into consideration – figures of speech throughout this work defines expressions, which enables emotional and aesthetic functions of language. The research of this thesis raises problem of what and how artistic expressions are applied in LSL.

The purpose of this thesis is to analyze authentic LSL works of art: artistic, publicist, colloquium discourses and identify what and how artistic expressions are used, and using that – provide recommendations to LSL translators. Analysis consists of video recordings: 15 LSL works of art (21 min., 55 sec.), 5 lectures (5 hours, 53 min.), 30 publicist type video recordings (59 min., 32 sec.). Video recordings were analyzed through qualitative analysis, colloquium discourse additionally used observation methods.

In conclusion – research results prove that LSL works of art feature the following forms of figure of speech: hand shape, location and movement, symmetry – both vertical, horizontal, back-and-fourth symmetry, non-manual elements, neologisms, which enables rhetoric and double meaning idioms as well as cinematography. All those means are common to LSL art. Research unveiled especially frequent uses of repetition, vertical symmetry, non-manual elements. Scientific LSL discourse analysis discovered artistic forms of expressions (as this was expected, because material is aimed to promote science among wide audience). Neologisms and non-manual elements were used to express rhetoric meanings. Publicist LSL discourse research registered only non-manual elements and neologisms. Colloquial discourse identified wide use of rhetoric gestures, which are constantly used by deaf, but not translated by Lithuanian Sign Language Dictionary (LSLD).

Conclusions of this research are beneficial to LSLD interpreters (special recommendations are listed) as well as LSLD authors who may find new expressions of rhetoric as a useful amendments. Research will also help Sign Language researchers in their work throughout discourses, SL art, and artistic expressions. Sign Language educators can use findings to improve their teaching methods and programs.

This work is small step in the research of figures of speech in LSL. Work is limited by size of research materials and angles of research, movement holds were left outside the scope.

PRIEDAI

SUTIKIMAS

2018 m. balandžio 17 d.

Vilnius

Sutinku, kad moksliniais tikslais mano lietuvių gestų kalbos poezijos atvejai būtų filmuojami ir paviėšinti internete.

Erika Jočytė

SUTIKIMAS

2018 m. balandžio 17 d.

Kaunas

Sutinku, kad moksliniais tikslais mano lietuvių gestų kalbos poezijos atvejai būtų filmuojami ir pavišinti internete.

Rūta Mingailaitė

SUTIKIMAS

2018 m. balandžio 17 d.

Kaunas

Sutinku, kad moksliniais tikslais mano lietuvių gestų kalbos poezijos atvejai būtų filmuojami ir pavišinti internete.

Arnoldas Matulis

SUTIKIMAS

2018 m. balandžio 17 d.

Vilnius

Sutinku, kad moksliniais tikslais mano lietuvių gestų kalbos poezijos atvejai būtų filmuojami ir pavišinti internete.

Karolis Pilipavičius

SUTIKIMAS

2018 m. balandžio 17 d.

Vilnius

Sutinku, kad moksliniais tikslais mano lietuvių gestų kalbos poezijos atvejai būtų filmuojami ir
paviešinti internete.

Nijolė Karmazienė

SUTIKIMAS

2018 m. balandžio 17 d.

Kaunas

Sutinku, kad moksliniais tikslais mano lietuvių gestų kalbos poezijos atvejai būtų filmuojami ir paviėšinti internete.

Arūnas Bražiński